

Tartalomjegyzék
2000., 6. lapszám

Szerző	Cím
Büki Péter	AMIRŐL KEVESEN TUDNAK... BESZÉLGETÉS SÁNTA KRISZTIÁN ÚSZÓ PARALIMPIKONNAL
Varga Gabriella	A PÁRTFOGÓI SZOLGÁLATÉRT ÉS A SZOCIÁLIS MUNKÁÉRT EGYESÜLET
Varga család	A PATRONÁLÁS ELŐNYEI... HOZZÁSZÓLÁS ZSÁMBÉKI ESZTER CIKKÉHEZ
Gönczöl Katalin	AZ ÁLLAMPOLGÁRI JOGOK ORSZÁGGYŰLÉSI BIZTOSÁNAK JELENTÉSE
Herczog Mária	AZ ISKOLÁZTATÁSI TÁMOGATÁSSAL KAPCSOLATOS FELADATOKRÓL
Nickl Gabriella	„CSAK EGY ESÉLYT KÉREK ÚJRA”, AZAZ D. ERZSÉBET VÁRANDÓS KISMAMA ESETE
Szombathelyi Szilvia	ERŐSZAK A CSALÁDBAN: AKCIÓTERV A 21. SZÁZADBAN NICOSIA – CIPRUS, 2000. NOVEMBER 26-30.
Gérczei Ildikó	ESETTANULMÁNY
Sárik Eszter	GONDOLATOK A FERENCZI GYÖRGY NEVELŐINTÉZETI NAPOKRÓL
Molnár László	GYORSJELENTÉS A GYERMEKSZEGÉNYSÉGRŐL MAGYARORSZÁGON ÉS ROMÁNIÁBAN
Szuha Brigitta	HOGYAN HASZNOSÍTHATÓ A CSALÁDI VIDEÓTRÉNING A CSALÁDGONDOZÓ MUNKÁJÁBAN?
Iványi Györgyné – Szőke Erzsébet	HOGY AZ ISKOLÁZTATÁSI TÁMOGATÁS „HÁBORÍTATLAN” MARADJON
Herczog Mária	AZ ISKOLÁZTATÁSI TÁMOGATÁS TAPASZTALATAIRÓL
Bede Nóra	KVÁZI „HASÍTÁSOS” HELYZETEK

Kovács Eszter

MIT LÁT A KAMERA?
(SZUBJEKTÍV ÉLMÉNYEK EGY OBJEKTÍV
MÓDSZERRŐL)
„Ő-SZIN-TE”
HA EGY SZOBRÁSZ A TANÁRUNK

Darvas Ágnes

SZERINTEM: CSALÁDSEGÍTÉS ÉS
GYERMEKJÓLÉT

Írta: Büki Péter

AMIRŐL KEVESEN TUDNAK... BESZÉLGETÉS SÁNTA KRISZTIÁN ÚSZÓ PARALIMPIKONNAL

A Paralimpiáról, a fogyatékkal élő sportolók olimpiájáról keveset hallhattunk, olvashattunk. A rádióban és a tévében el-elvétve említették meg, hogyan szerepelnek Sydneyben a paralimpikonok. (A kiküldött rádióriporter még arra sem vette a fáradságot, hogy megjegyezze a sportolók nevét, valamint azt, hogy ki milyen számban versenyez. A paralimpiai keret tagjai közül csak egy valakit ismertem személyesen, mert abba az iskolába járt, ahol tanítottam. Ő Sánta Krisztián úszó, s talán nem túlzás azt állítani, hogy Magyarország legsikeresebb olimpijonjai közé írta be a nevét a 2000. évben Sydneyben rendezett paralimpiai játékokon. 7 versenyszámban indult, két arany-, három ezüst-, egy bronzérmert szerzett, a hetedik versenyszámban „csupán” a negyedik lett.

Krisztián 1981-ben született ép, egészséges újszülöttként. Hat éves korában szülei beírták egy sporttagozatos általános iskolába. A rá következő héten, minden előzmény nélkül, egy érszűkület következtében súlyosan megbetegedett. Lebénult a jobb keze, a jobb lába és a beszédközpontja. Az Amerikai úti idegsebészen az orvosok azt mondták, hogy nem tudnak rajta segíteni. Ebbe Krisztián szülei nem tudtak belenyugodni. Hosszas keresés után jutottak el Bódosi Mihály idegsebész professzorhoz a szegedi klinikára, aki megoperálta Krisztiánt. Krisztián mozgása a műtét után igen hamar rendbejött. A beszéd azonban – amit újra kellett tanulnia – és az olvasás a mai napig gondot okoz számára.

Beszéd- és tanulási nehézségei miatt Krisztiánnak logopédiai iskolába kellett megkezdenie az általános iskolát. Majd többszöri iskolaváltás után – a beszédvizsgáló javaslatára – édesanyja kérte Krisztián áthelyezését a Fogócska utcai Montágh Imre Általános Iskolába. Azt gondolta, hogy az a speciális, eltérő tantervű iskola segít Krisztiánnak, aki nehezebben tud képességei miatt tanulni. Csalódnia kellett. Ennek ellenére Krisztián ott fejezte be az általános iskolát. Utána két évet járt egy felzárkóztató iskolába, hogy felvegyék az Öveges József Gimnázium és Szakközépiskola diszlexiás osztályába.

Krisztián rendszeresen a műtét után kezdett el úszni. Az úzás alapelemeit édesapjától tanulta meg. Bódosi Mihály professzor szorgalmazta a sportolást, mert látta, elősegíti Krisztián gyógyulását. A műtét után ugyanis Krisztiánnak keringést serkentő gyógyszereket kellett szednie, a sok mozgás azonban gyógyítólag hatott vérkeringésére, így egy idő után elhagyhatta gyógyszereit. Gyógyulását a sport mellett sokban segítette nagypapája türelmes figyelmessége, törődése is. Mindent megtett annak érdekében, hogy Krisztián egészséges embernek érezze magát. Édesapja pedig biztos volt abban, hogy fia képes lesz normális, épkézláb emberi életet élni.

- Mire emlékszel gyermekkorodból?
- Van néhány emlékem a bölcsődéből és az óvodából is. Aztán betegségem minden napjára emlékszek. Emlékszem arra is, hogy voltunk az Amerikai úton és Szegeden is. Mikor megműtötték, akkor azt mondtam a professzor úrnak, hogy „ne műtsön meg!” – Nem tudom, miért mondtam neki.
- Hogyan tudtad meg, hogy te beteg vagy, és emiatt más lettél?
- Tudtam, hogy kórházban voltam, hogy oda beteg emberek mennek, nem pedig egészségesek...
- Azt, hogy miért kellett újabb és újabb iskolába menned, érzékelted akkor?

- Nem.

- Mikor kezdted el úszni? -Versenyszerűen 1995 szeptemberében.

- Ki volt az úszóedző?

- Mentés Éva. Ő volt a tesitanárom is. Amikor odakerültem a Fogócska utcai iskolába, megkérdezte tőlem, mit szeretnék sportolni. Sokféle sport közül választhattam: atlétika, zsinórlabda (ez a röplabdához hasonló játék, a tanulásban akadályozott, értelmileg sérült gyermekek számára egyszerűbb szabályokkal), úszás. Természetesen az úszást választottam. 1995 októberében már indultam egy országos versenyen, ahol a száz hátat és az ötven hátat megnyertem. De hiába értem célba elsőként az ötven hátton – egy testhosszal nyertem –, mégis csak második lettem, mert rosszul nyúltam be, nem állítottam meg a falnál az időt. Akkor még nem tudtam jól becsapni.

- Volt-e más kedvenc tantárgyad, amivel szívesen foglalkoztál?

- A matekkal és a törivel egy kicsit, a biosz nem érdekelt annyira. A nyelvtan és az irodalom nem a kedvencem.

- Szeretsz olvasni?

- Ha valamit odaadnak, ami kötelező, akkor megpróbálom elolvasni... Az Egri csillagokat nem olvastam, a kölcsönzöből kivettem a videokazettát és megnéztem. Nem szeretek olvasni. Az édesapám mondta egyszer kint a telken, hogy minél többet olvas, annál butábbnak érzi magát az ember. Én még véletlenül sem szeretném magamat butának érezni.

Krisztián a mai napig súlyos diszlexiás és beszédhibás, tehát nagyon lassan és hibásan olvas, az élőbeszédben gondot okoznak számára például az egyeztetések, a végződéses. – Emiatt nem is szereti a nyilvánosságot. – Mivel sokszor félreolvas, nem érti meg a szöveget, és így nem jelent számára örömet maga az olvasás. Ugyanakkor nagyon jó a vizuális memóriája. Amit egyszer látott a tévében, arra évekkal később is, epizódról epizódra emlékezik.

Krisztián humorát mi sem bizonyítja jobban, mint édesapja mondatának „kiforgatása”. Valójában a mondat így hangzott: az ember minél többet tanul, annál kevesebbet tud.

- Hogyan kerültél az úszás nemzetközi élvonalába?

- Az első nemzetközi versenyem Lódzban volt. Ott a száz hátton második lettem, a kétszáz gyorsat megnyertem.

Ezt követően számtalan országban járt Európa- és Világbajnokságokon. Érmei két cipősdobozban vannak összezsúfolódva („csak” 46-os lába van Krisztiánnak). Az egyikben a nemzetközi versenyeken szerzett, többnyire aranyérmek; a másikban pedig az országos bajnokságok és egyéb versenyeken szerzett érmei. Krisztián icipici szobájában a kupák már el sem férnek, azokat Zsámbékon tartja a nagymamájánál. Az éremkollekciónak egy aranyérem hiányzik. Krisztián az első országos bajnoki aranyérmét Bódog Mihály professzornak adta át, ezzel is kifejezve háláját.

- Miben különbözött az olimpiai felkészülés a többi edzésektől?

- Abban, hogy általában egy héten háromszor szokott lenni edzés az iskola után. Egy edzés két órás, nagyobb versenyek előtt pedig háromórás. Az Olimpia előtt viszont másfél évig reggel ötkor keltem, elmentem edzésre. 7 óráig tartott, volt benne úszás, futás, kondizás. Utána hazajöttem. Délután ugyanez megismétlődött. Eleinte sokat úsztunk, 10-13 kilométert. Az Olimpia előtt közvetlenül már csak sprinteket, 50 métereket gyakoroltuk.

- Voltak edzőtáborok is?

- Igen.

- Beszéljünk az Olimpiáról! Egy kis füzetben a Magyar Értelmi Fogyatékosok Sportszövetségének Úszó Szakága közétette a paralimpiai válogatott keret tagjait, eddigi eredményeiket és a várható eredményeket. Nálad az szerepel, hogy dobogós helyezést várnak 100 méteres hátúszásban, 50 méter pillangón, valamint 50 és 100 méter gyorsúszásban. Ezek mind megvannak, sőt helyezést értél el a váltóval és a 200 méter egyéni vegyesben.

- Én október 21-én kezdtem az egyéni kétszáz vegyessel. Nem gondoltam, még véletlenül sem, hogy bronzérmeket hozok haza! Sikerült. Aztán folyamatosan jöttek a versenyszámaim. Volt a 100 hát, a 100 gyors, 50 gyors, 50 pillangó és a két váltó. Az Olimpián magamhoz képest is túlteljesítettem. Amikor az egyéni kétszáz vegyest úsztam, akkor kezdtem érezni magam. De azt nem hittem volna, hogy ilyen jó formában vagyok.

- Melyik a kedvenc számod?

- Nem egy van, hanem kettő. A gyors és a hát.

- Melyikben vagy jobb?

- 100 háton, de 50 gyorson is nyertem volna, ha nem izgultam volna és nem ragadtam volna be a rajtkövön. Sebaj, az ezüst is nagyon szép eredmény.

-Az Olimpián abban a medencében úsztál, amelyikben néhány héttel korábban igen sok világrekord született... Választottál-e magadnak példaképet közülük vagy már korábbról volt példaképed?

-Amikor 1995-ben elkezdtem úszni, akkor volt az egyesületben egy fiú, a Kaszala Ferenc. Ő akkor 21 éves volt, s 1.07-et tudott úszni 100 méter gyorson. Ő volt először a példaképem: először őt szerettem volna megelőzni.

- Most?

-A következő Olimpián az 50 gyorsot is meg akarom nyerni, a 100 hátat pedig meg akarom tartani. De ha a többi véletlenül jobban sikerülne, nem lenne baj.

- Most nem panaszkodhatsz, hiszen az Olimpián a hat érmet nyertél és több rekordot is megdöntöttél...

- Igen, 100 háton az elődöntőben és a döntőben két világsúcsot úsztam, egyet 50 gyorson, a vegyesváltóban a fiúkkal szintén világsúcsot értünk el...

A 4X50-es vegyesváltóban negyedszerre javították meg a saját világsúcsukat.

- Milyen közeli céljaid vannak?

- A gimnáziumot el szeretném végezni, kemény tanulással. Plusz az úzás: a következő Olimpiára is ki akarok jutni. Ez nemcsak tőlem függ... Meg kéne szerezni hozzá a támogatást, nekem vagy az egyesületnek. A szüleim az utolsó évben alig győzték fizetni a havi díjat, a bérletet, a pályabérletet, az edzőt.

A szép eredményeket beárnyékolja, hogy Krisztián és társai semmiféle támogatást nem kaptak. Állami támogatás és szponzorok hiányában még az Olimpia előtti héten is a szülők vették az uszodai bérletet, fizették a pályabérletet, hogy a leendő bajnokok edzésekre tudjanak járni.

- Milyen távolabbi céljaid vannak?

- Dolgozni szeretnék majd. Én a természetben jobban szeretek lenni, mint a zárt helyiségben. Azért választottam a környezetvédelmi szakot az Öveges József Gimnázium és Szakközépiskolában.

- Hogyan változtatta meg az úzás, a sport az életedet, főleg, hogy olimpiai bajnok lettél?

- Amikor 1995-ben kezdtem, még véletlenül se gondoltam volna erre. Most, hogy idáig jutottam, nagyon örülök neki. Ha megismernek, ha nem, az én szememben, a szüleim szemében – gondolom – hős vagyok.

Krisztián és társai nevét idehaza még alig ismerik. Ahogy Krisztián édesapja összefoglalta: „Ez a társadalom nem érett arra, hogy a sérülteit elfogadja. Krisztiánok az úttörők, és majd talán három-négy olimpia után lesz valami... De csak akkor, ha lesznek eredmények, érmek, mert ha nem, hamvába hullik minden.”

- Nemrég a váltó tagjaival meglátogattátok a Fogócska utcai iskolát. Azt mondják, azóta minden gyerek úszóbajnok akar lenni.

- Ára van annak. Akarat kell ahhoz. Tehetség nem muszáj, hogy legyen, de azért kell az is. Szükséges a kitartás is a sok munkához.

- Te önmagádtól vagy ilyen szorgalmas, vagy pedig noszogatni kellett?

- Hát, az edzőm sosem hagyott félóraig beszélgetni a parton a fiúkkal. Volt olyan napom, amikor mentem magamtól, volt olyan is, amikor toszigálni kellett, hogy menjek már úszni.

- Ki taszigált?

- Az edzőm. Mentés Éva.

- Hogyan tovább?

- Két hónapig pihenek, aztán megbeszéljük... .

(Az interjú 2000. november 29-én készült.)

Sánta Krisztián a Paralimpián elért eredményeiért a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti keresztjét vehette át a Parlamentben 2000. november 10-én.

December 19-én pedig az év sportolója címet szavazta meg a számára a Magyar Értelmi Fogyatékosok Sportszövetsége és a Magyar Speciális Olimpiai Szövetség. Krisztián ezen kívül tagja az év csapatának, a 4x50 méteres vegyesváltónak is.

Írta: Varga Gabriella

A PÁRTFOGÓI SZOLGÁLATÉRT ÉS A SZOCIÁLIS MUNKÁÉRT EGYESÜLET (VEREIN FÜR BEWÄHRUNGSHILFE UND SOZIALE ARBEIT)

A szabadságvesztését a büntetés-végrehajtás intézményrendszerében töltő elítélt 7 napi ellátásának költsége Ausztriában megközelítően 900 ATS (65 Euró), a pártfogói szolgáltatás igénybevételének napi költsége 85 ATS (6 Euró).

Az elmúlt 40 évben 100 000 főt láttak el szolgáltatásaikkal (került a felügyeletük alá, láttak el segítséggel, gondoztak). A pártfogói felügyelet közel 45 000 fő számára adott lehetőséget, hogy megtalálja problémájának kezelési útját, módját anélkül, hogy bűnisméltést követtek volna el, visszaestek volna. A bíróságon kívüli jóvátételi eljárások (auBergerichtlicher Tatausgleich, out-of-court settlement of offences) során az anyagi károkkal járó esetek 79%-ban az áldozati károsult megkapja a teljes anyagi kárpótlást, anélkül, hogy bonyolult peres eljáráson menne keresztül, nem beszélve az érzelmi, lelki megnyugvásról, elégtételről.

Cél: bűncselekményt elkövetők és a bűncselekmény áldozatainak segítése Módszer: integrálás a szociális munka eszközkészletével: tanácsadás, esetkezelés (gondozás), krízisintervenció, jóvátételi eljárás, prevenció Szervezeti forma: közhasznú egyesület Ez a szervezeti forma igazolta, hogy rugalmasan reagál a kliensek problémáira. Szolgáltatások: bírósági úton kívüli jóvátétel közvetítése, segítése (pártfogói szolgálat), jogerős bírói ítélet hatálya alatt állók segítése a következő területeken: pártfogói szolgálat, büntetés-végrehajtás intézményeiből szabadulók segítése (átmeneti és éjjeli menedékhelyen működtetése) Kliensek: bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, büntetőeljárás alatt álló, büntetés-végrehajtás intézményeiből szabaduló bűnelkövetők, valamint a bűncselekményt elkövető hozzátartozói illetve a bűncselekményt elkövető áldozatai, károsultjai – összesen közel 1500 személy/év. Személyzet: közel 1.4500 főállású és önkéntes munkatárs. A 655 főállásúból a szociális munka (432 fő) illetve az adminisztráció területén dolgoznak. Az önkéntes munkatársak kizárólag gondozóként tevékenykednek. Jogviszony: A törvényi keretfeltételek az 1969-es a pártfogó szolgálatról szóló törvényben fogalmazódnak meg. Az egyes szakterületek törvényi feltételei a felnőtt korúakra vonatkozó 1974-es büntetőtörvénykönyv, az 1975-ös büntetőeljárásról szóló rendelet, az 1988-as törvény a fiatalkorúak bíróságáról (Jugendgerichtsgesetz; JGG a fiatalkorúakra vonatkozóan anyagi jogi, eljárás jogi és végrehajtási jogi szabályokat is tartalmaz) és az 1980-as a kábítószerrel összefüggő tevékenységek büntetőjogi szabályozásáról szóló törvény (Suchtgiftgesetz). Finanszírozás: A finanszírozást az igazságügyminisztériummal kötött szerződésben szabályozzák. Az egyesület szolgáltatásokat nyújt a pártfogói felügyelet területén és az igazságügyminisztérium rendelkezésére bocsátja az erre elengedhetetlen pénzüsszeget.

Kiegészítő pénzügyi forrásokat jelentenek a szövetségi állam, a tartomány, a község, települési testületek, de a munkaügyi szervek is és az Európai Szociális Alapok támogatásai, melyek a megállapodások szerint szakterületekre célzottan áramlanak.

Adományokat osztanak közvetlenül a segítő kapcsolatban is azokra a célokra, melyek a központi költségvetésből, állami támogatásból nem finanszírozódnak.

Az Egyesület éves költségvetése – ideszámítva az egyesülethez beosztott közalkalmazottak költségeit is – közel 350 millió ATS/év (1998).

Kapcsolattartó: Andreas Zembaty (az egyesület sajtószóvivője) 0041 01/545 95 60 vagy pr@vbsa.at

PÁRTFOGÓI SZOLGÁLAT

Célok és feladatok:

Segítő kapcsolat kiépítése, mely azt a célt szolgálja, hogy a klienst mindennapi, többretű problémáiban tanácsokkal lássa el, a hatósági eljárások során segítséget (kíséretet) biztosítson/ képessé tegye őt arra, hogy pszichoszociális és pénzügyi problémáit kezelje. Támogatást nyújtanak továbbá a lakhatás, a munkahely, a hasznos szabad időtevékenység biztosításában és a szociális felelősségtudat kialakításában. Ajánlataik és tevékenységi területeik:

- Egyéni esetkezelés hosszú távú gondozói kapcsolat formájában
- Rövidtávú gondozás
- Krízisintervenció
- Családorintált gondozás
- Problémaspecifikus csoportmunka
- Tanácsadás és közvetítés – lakás, munkahely, adósságkezelés, egészségügyi problémák stb.
- Bécsben működik egy kábítószerfüggők tanácsadó irodája

Célcsoport:

- Bűncselekményt elkövető fiatalok és felnőttek, akik
- Feltételes szabadságvesztésre ítéltettek, a szabadságvesztésük végrehajtását elhalasztották
 - Próbára bocsátás alatt állnak (legfeljebb 1 év próbaidő)
 - Fiatalok elkövetők, akik ellen az eljárást ideiglenesen szüneteltetik
 - Bűncselekmény áldozata.

Jogi háttér:

A felnőtt korúakra vonatkozó büntető törvények (Strafgesetzbuch, Strafprozessordnung)
A fiatalok korúakra vonatkozó büntető törvény (Jugendgerichtsgesetz)
A pártfogói szolgálatról szóló törvény (Bewahrungshilfegesetz)
A kábítószerrel összefüggő tevékenységek büntetőjogi szabályozásáról szóló törvény (Suchtgiftgesetz).

16 helyen az országban:

Bécs, St.Pölten, Korneuburg, Bécsújhely, Krems, Linz, Steyr, Wels, Graz, Leoben, Ried, Salzburg, Innsbruck, Feldkirch, Eisenstadt, Klagenfurt, 19 önálló helyi szervezet, 14 információs, tanácsadó szolgálat

BÍRÓSÁGI ÚTON KÍVÜLI JÓVÁTÉTEL

Célok és feladatok:

A tárgyaláson kívüli jóvátétel közvetítése fiatalok és felnőttek büntetőeljárásai ügyeiben. (A JGG legnagyobb újdonsága a bírósági úton kívüli jóvátétel intézményének bevezetése. Az ügyészség az eljárást attól teheti függővé, hogy a gyanúsított felelősséget mutat-e arra, hogy feleljen a cselekedete következményeiért ill. ezeket a körülményeknek megfelelő módon kompenzálja, esetenként azáltal, hogy a károkat tőle telhetően jóváteszi.

Az ügyészség megkeresheti a pártfogói felügyeletet, hogy a gyanúsítottat a jóvátétel bírósági úton kívüli lehetőségéről kioktassák, és amennyiben a lehetőséggel a gyanúsított él, a jóvátételben irányítsák, támogassák.)

Kliense: a kisebb alsó és közepes súlyú bűncselekmények elkövetői köre. Minden esetben kizárt ennek az intézménynek az alkalmazása, ha a cselekmény következtében életét vesztette; egyes szabálysértések (bolti lopások, közúti kihágások) is kizártak, bár a gyakorlatban egyre gyakrabban fordulnak elő utalások a szabálysértések területéről.

A jóvátételi eljárás középpontjában az elkövető és az áldozat közötti konfliktus kezelése áll, helyreállítva ezzel a jogi békét. A büntetőjogi szankciók kiszabásának az állami beavatkozás utolsóként felhasznált formájának kellene lennie (ultima ratio). Cél a jogi béke helyreállítása; ez legtöbb esetben akkor érhető el, ha egy egyesség jön létre a tettes és áldozata között. Feltétele ennek az, hogy a gyanúsított tettéért és annak következményéért vállalja a felelősséget. Emellett az áldozatnak is meg kell adni a lehetőséget, hogy kifejezésre juttathassa véleményét a tettel kapcsolatban. Legtöbbször érzelmek, mint félelem, szégyen, önvád, düh... kerülnek előtérbe.

A szolgálat szociális munkásának az a feladata, hogy az áldozat elvárásait fogadja el irányadónak, és lehetőséget adjon érdekei kifejezésére. Azáltal, hogy a tettes az áldozat szemszögéből nézve szembesül tette következményeivel, elősegítik, hogy szembesüljön saját viselkedésével és tettének hatásával, közvetítve ezzel a törvényi normákat, elvárásokat. Ezzel egy időben az áldozattal kötött szerződésben anyagilag illetve eszmei értelemben a tett és következményei kompenzálódnak, megtörténik a jóvátétel. Abban az esetben, ha a szolgálat eredményesen járt el, akkor ez a büntetőeljárás megszüntetéséhez vezet. Ez azt jelenti, hogy a tettes nem válik büntetett előéletűvé, nem okozván ez problémákat pl. a munkavállalás esetében. A jóvátételi eljárás során az áldozatok és károsultak érdekei jobban megőrizhetőek, mint egy bírósági eljárás során.

Jogi háttér:

- A fiataikorú elkövetők esetében a JGG 6., 7. és 8.§;
- A felnőtt korú elkövetők esetében 2000.1.1 -jétől erre lehetőséget ad a büntető eljárásról szóló szabályokat módosító büntetőnovella (1999)

12 helyen az országban:

Bécs, Bécsújhely, St.Pölten, Linz, Wels, Graz, Bruck a.d. Mur, Salzburg, Innsbruck, Eisenstadt, Klagenfurt, Dornbirn és 19 információs, tanácsadó szolgálat

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS INTÉZMÉNYEIBŐL SZABADULÓK SEGÍTÉSE/REINTEGRÁCIÓ

Célok és feladatok:

A büntetés-végrehajtás intézményeiből szabaduló olyan személyek segítése, akiknek a bíróság nem rendelt el pártfogói felügyeletet.

Célja kettős:

- A szabadságvesztés negatív következményeinek minimalizálása, csökkentése
- A reintegráció támogatása, segítése

A büntetés-végrehajtás intézményeiből szabadulókat segítő szolgálat önkéntességen alapuló tanácsadó és gondozó központi intézményei a fenti célokat az alábbi szolgáltatásokkal kívánják szolgálni:

- Utógondozás
 - Krízisintervenció
 - Szállás, lakhatási lehetőség keresésében való segítségnyújtás (krízisszállók, gondozóházak, saját tulajdonú házak)
 - Segítségnyújtás álláskeresésben (a munkaképesség felmérése, önéletrajzírás, munkába állást könnyítő, hatékonyra tevő training, munkaerőközvetítés)
 - Adósságkezelés (A büntetés-végrehajtás i intézetből szabadulók számára kifejlesztett adósságkezelési-program lehetőséget ad, a szabadságvesztés letöltésének ideje alatt az adósság visszafizetésére. Ez nemcsak az ex-elítéltnak, hanem az áldozatnak is segítséget nyújt.)
 - A juttatásokra jogosultság felmérése, tisztázása
 - Hasznos szabadidő-tevékenységet kínál (klubok, közösségi programok = integráció)
- Ezen szolgáltatások az információadástól, a konkrét segítségnyújtástól és tanácsadástól kezdve a gondozáson át a szociális csoportmunkáig terjedő formákban adottak.

Jogi háttér:

A pártfogói szolgálatról szóló törvény 2. fejezet 34§ a munkaügyi szervekről szóló törvény 23§-val együtt; a munkaerőpiaci támogatásokról szóló tv. 17§-a, a mindenkori szövetségi állam szociális törvénye.

8 intézmény:

Bécs, Linz, St. Pölten, Bécsújhely, Salzburg, Innsbruck, Graz, Klagenfurt

ÁTMENETI ÉS KRÍZIS SZÁLLÓK

Célok és feladatok:

Ezen program célja gondozást nyújtó, segítő kapcsolatot is felkínáló átmeneti és krízisotthonok létrehozása és működtetése. A pártfogói szolgálat és a büntetés-végrehajtás intézményeiből szabadulókat segítő szolgálat kliensei az átmeneti otthoni ellátás igénybevételénél előnyt élveznek. Szorosan együttműködésben e két szolgáltatással, klienseiknek egy speciális lakás/lakhatási programot is ajánlanak.

Az egyesület átmeneti otthonai szoros együttműködésben állnak a tartományi munkaügyi központokkal és más hajléktalanokat segítő szolgálatokkal.

Jogi háttér:

- A pártfogói szolgálatról szóló törvény 13. §.
- A tartományi szociális törvény (Landessozialhilfegesetz), a gyermek- és ifjúságjólétről szóló törvények (Jugendwohl-fahrtsgesetz, Landesjugendwohlfahrtsgesetz)

Intézményei:

2 éjjeli menedékhely Bécsben, 5 átmeneti szálló különböző programokkal (Bécs, Linz, Salzburg, Innsbruck)

Fordította: Varga Gabriella

Lektorálta: Hatvani Erzsébet

Írta: Varga család

A PATRONÁLÁS ELŐNYEI... HOZZÁSZÓLÁS ZSÁMBÉKI ESZTER CIKKÉHEZ

Mélységesen felháborított bennünket – a valószínűleg kitűnő „szakember” – a „Patronálás, patronáltatás hátrányai” címmel megjelent cikke.

Annak ellenére, hogy részletesen taglalja a patronálás szót, úgy tűnik, teljes fogalomzavarban van. Ebben a megfogalmazásban ugyanis nem az idegen család kap lehetőséget arra, hogy alkalmanként vagy esetenként elvigyék magukhoz az általuk kiválasztott és nekik megfelelő gyermeket, ahogy Ő írja, hanem pont fordítva van: a gyermek kap lehetőséget arra, hogy alkalmanként vagy rendszeresen családok közt lehessen.

Az a „szerencsétlen kis állami gondozott”, ahogy fogalmaz, valóban elég szerencsétlen, de nem attól, hogy néhány „anyaszívű” anya vagy önzetlen család megpróbál olyan alapvetően fontos, az életkezdéshez elengedhetetlen ismeretet – netán egy kis személyre szóló szeretetet – nyújtani annak a gyereknek, amit az intézetben a legnagyobb szakmai felkészültséggel sem tudnak neki nyújtani.

Igaza van, lehet, hogy ez a fajta segítő jószándék csak ideig-óráig szól, de ha a „jó” szakember úgy készíti fel a gyermeket az ilyen látogatásokra, ahogy kell, akkor nem azt fogja megélni a gyerek, hogy „nem kellettem”, hanem azt, ami ezeknek a jó szándékú embereknek a célja, hogy kaptam valamit, valami pluszt, amit e nélkül nem kaptam volna.

Mi az, hogy a lakása, életkora sem felel meg a patronáló-nak? Úgy tünteti fel, mintha fizetség járna annak, aki ezt a feladatot vállalja, és ha nem felel meg, akkor mehet.

Kérdezem én, milyen szakképzés kell ahhoz, hogy magunkhoz öleljünk, megsimogassunk, megtanítsunk az élet dolgaira egy gyermeket, akit sajnálunk és szeretünk, és teljesen önzetlenül, fizetség helyett plusz anyagi ráfordítással, lehet, hogy csak néha-néha, de őszinte szeretettel látogatunk, vagy magunkhoz hívunk.

Hangsúlyozom, nem anyagi térítés ellenében nevelést vállalásról, hanem önzetlen patronálásról van szó, aminek csak előnye lehet a gyerek számára, mert általa színesebbé, jobbá és felnőtt korában könnyebbé válhat az élete.

Bátran merjük ezt mint igazi patronáló szülők mondani. Évek óta patronálunk mi is és ismerősünk is rendszeresen egy-egy állami gondozott gyermeket, és meg lehet kérdezni tőlük és a gondozóiktól is, hogy hátrányos volt-e ez a gyerekeknek.

8 évvel ezelőtt egy az állami gondozásban dolgozó asszony „hagyta” ránk a kislányt. Addig ő „patronálta”. A gyerek kezdettől fogva apának és anyának szólít bennünket. Van két saját gyermekünk is. Megkérdeztük a családot: mit tudunk vállalni ennek a gyereknek az érdekében? Nem akartuk örökbefogadni, nem akartunk nevelőszülők lenni, csupán meg akartuk mutatni egy állami gondozott, enyhén fogyatékos gyermeknek, hogy milyen a család. A maga örömeivel, gondjaival, békéjével, veszekedéseivel együtt. Akkor úgy határoztunk, hogy kéthetenként a hét végét, valamint a szünidő egy részét (amikor nincs szervezett programjuk) nálunk tölti. Valóban semmi különös nem tettünk, csak engedték, hogy köztünk próbálgassa az életet. Mert úgy láttuk, hogy ezeknek a gyerekeknek erre van szükségük.

Bevallom, hogy mi is voltunk bizonytalanságban. Megkérdeztük magunktól, nevelőktől, hogy nem ártunk-e többet mi ezzel mint használunk? Felbiztatjuk valamire, amit nem kaphat meg? Nem így van. Senkivel nem rivalizáltunk, ő is megérti, hogy ennyire vagyunk képesek, ezt adjuk. Nevelői folyamatosan értékelték – már amennyire lehetett –

közreműködésünk eredményét. Csak pozitív dolgokat tudtak rögzíteni. Érzelmileg úgy kötődik hozzánk, hogy az előre viszi, serkenti a fejlődésben.

Ezt a „munkát”, annak hatását nem az íróasztalnál ülő, jövőt elképzelő „szakember” gondolataival kell összevetni, hanem a valósággal. Mit tanulnak meg a gyerekek az „Inti”-ben? Jóformán semmit. Tessék már megkérdezni azokat a fiatalokat, akik kalandos pár év után a hajléktalanszállón kötnek ki. Legtöbbet a börtönben és az utcasarkon tanultak.

Mindenkinek ajánljuk, hogy menjenek be egy intézetbe, nézzenek a szeretetet sóvárgó gyerekek szemébe, olvassák, hogy mire vágnak ők. Nem szakértelemre, hanem szeretetre. Bár volna olyan divat, hogy egy család vállalna ezek közül a gyerekek közül egyet-egyet ilyenfajta segítségére. Bár ne töltené egy gyerek sem a karácsonyt, a szilvesztert az intézet falai között, lenne inkább szakképzetlen, de szerető szülők, gyerekek között.

Véleményünk szerint is fel kellene ezeket a mamutintézményeket számolni. Minél kisebb, minél családiasabb volna az ő életük, minél jobban hasonlítana az igazi családra, annál jobb volna nekik. A családi házakban pedig önállóságra kellene a gyerekeket tanítani, s nem elvégezni a munkát helyettük, mert az könnyebb. De úgy látom, hogy ezt nem mindenki akarja. Sok az ellenérdekelt. Csak egy egyszerű számítást kellene elvégezni. Mennyibe kerül a társadalomnak egy állami gondozott gyerek eltartása egy évben? 800 ezer forint, vagy 1 millió? Családi körülmények között ennyiből úri módon el lehetne tartani egy gyereket. Miért nem?

Az emberré válás folyamatában több közösség keresi azt a hasznos feladatot, amivel másokon tudna segíteni. Itt a testhez álló feladat. Nem kell messze keresni.

Írta: Gönczöl Katalin

AZ ÁLLAMPOLGÁRI JOGOK ORSZÁGGYŰLÉSI BIZTOSÁNAK JELENTÉSE

A CSALÁDON BELÜL VESZÉLYEZTETETT GYERMEK- ÉS FIATALKORÚAK VÉDELMEÉT SZOLGÁLÓ ÁLLAMI FELADATOKRÓL HEVES MEGYEI HELYZETJELENTÉS 1997-99 ÉVEKRŐL

AZ ÁLLAMPOLGÁRI JOGOK ORSZÁGGYŰLÉSI BIZTOSÁNAK JELENTÉSE

AZ ELJÁRÁS MEGINDULÁSA

A médiákban egyre gyakrabban megjelenő negatív tartalmú tudósításokra tekintettel – hivatalból – vizsgálatot folytattam annak megállapítása érdekében, hogy a gyermekek veszélyeztetésének illetve veszélyeztetettségének megelőzésével kapcsolatos állami feladatellátás hogyan valósul meg a gyakorlatban, hogyan érvényesülnek ezen a területen a gyermekeket megillető alkotmányos emberi jogok. Az átfogó vizsgálatot az országos helyzet felderítésére terveztem. Erő hiányában azonban csak Heves megyében hajtottam végre.

Már a jelentésemben azt ajánlottam a szociális és családügyi miniszternek, hogy végezzen országos szintű felmérést arról, hogy a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényben (továbbiakban Gyvt.) az 1997. november 1-jei hatályba lépése óta eltelt idő alatt a települési önkormányzatok gondoskodtak-e a gyermekjóléti szolgáltatásról. A miniszter 1999 februárjában arról tájékoztatott, hogy a minisztérium által beszerzett adatok szerint az ország településeinek közel 70%-a hozta létre a gyermekjóléti szolgáltatás valamilyen formáját. Most utóellenőrzés keretében Heves megyében ezek működéséről is képet alkothattam.

Vizsgálatom Heves megyében a következő hatóságokra terjedt ki: első fokú gyámhatóságok, a megyei gyámhivatal, a települési önkormányzatok mellett működő gyermekjóléti szolgálatok, a megyei főügyészség, a megyei rendőr-főkapitányság, továbbá a városi rendőrkapitányságok tárgyhoz tartozó tevékenységei.

A VIZSGÁLAT MÓDSZEREI, SZEMPONTJAI, CÉLJA

Heves megyében a vizsgálat során beszereztem a gyermekkorú sértettek sérelmére elkövetett – a szóban forgó – bűncselekmények alapos gyanúja miatt 1997-1999 évben indult nyomozások iratait, ahol már volt, vádiratait. Ezeket munkatársaim áttanulmányozták, majd a vizsgálat szempontjából jelentős adatokat értékelték. Munkatársaim helyszíni ellenőrzéssel, előre elkészített kérdőívek alapján interjúkat készítettek az ifjúságvédelmi szakterületen dolgozó rendőrökkel, ügyészekkel s a megyei gyámhivatal, illetve első fokú gyámhatóságok alkalmazottaival, továbbá gyermekjóléti szolgálatvezetőkkel. Ez volt a vizsgálat első fázisa.

A második szakaszban írásban tájékoztatást kértem az érintett településeken működő gyermekjóléti szolgálatok és gyámhatóságok vezetőitől arról, hogy a hivatalunk által a vizsgálat első fázisában feldolgozott nyomozati anyagokban, vádiratokban szereplő kiskorú sértetté válásáról tudott-e a gyámhatóság, illetve az adott települési önkormányzat mellett működő gyermekjóléti szolgálatának volt-e információja a kiskorú veszélyeztetettségéről.

Ha igen, akkor a gyámhatóság, illetve a gyermekjóléti szolgálat rendelkezésére álló, a kiskorú gondozásáról, esetleges védelembevételéről készült iratok másolatait is bekértem. Ez utóbbi volt a vizsgálat harmadik fázisa.

A helyszíni vizsgálat időpontja: 2000. október 4-5.

Vizsgálatomban törekedtem arra, hogy általános képet kapjak arról, hogy a gyermekvédelmi törvény hatályba lépése óta a Heves megyei települések milyen módon gondoskodtak a gyermekjóléti szolgáltatás megteremtéséről. Ennek keretében mód nyílt arra is, hogy átvilágítsam a megyében működő minden olyan gyermekvédelmi és hatósági feladatot, valamint hatáskört gyakorló szerve tevékenységét, amelyek munkájuk során kötelesek megakadályozni a veszélyeztettség kialakulását, illetve kötelesek beavatkozni akkor, ha ilyen állapot kialakulása vagy annak közvetlen veszélye a tudomásukra jut. Ellenőrzésem kiterjedt végül a gyermekvédelmi jelzőrendszer működésének illetve gyakorlati hatékonyságának a vizsgálatára is.

A vizsgálat szempontjából azokat az eseteket értékeltem érdemben, amelyekben az elkövetett bűncselekmény jellege, az elkövetés körülményei arra utaltak, hogy a vizsgált család működésében már jóval a bekövetkezett esemény – bűncselekmény – előtt olyan zavar volt, vagy lehetett, amelyről a gyermekjóléti szolgálatnak, illetve a gyámhatóságnak tudomásuk kellett volna, hogy legyen.

A VIZSGÁLAT MEGÁLLAPÍTÁSAI

III.1. A gyermekbántalmazással kapcsolatos rendőrségi eljárás főbb jellemzői

Az általános tapasztalatok szerint a gyermekkorú és fiatalkorú sértettek sérelmére a családon belül elkövetett lelki, illetve testi bántalmazások jelentős többsége ismeretlen marad a hatóságok, különösen a rendőrség előtt. Az ilyen típusú bűncselekményeknél a látencia a világon mindenütt igen nagy. Heves megyében, 1997-ben 108, 1998-ban 77, 1999-ben pedig 67 gyermekkorú sérelmére következtek el bűncselekményt. [Csökkenés – a Heves Megyei Rendőr-főkapitányság tájékoztatása szerint – a lány sértettek körében fordult elő, a fiúk esetében – különösen a 0-10 éves korosztály vonatkozásában -növekedést tapasztaltak (1997: 8; 1998: 24; 1999: 28)]. A gyermekkorúak sérelmére elkövetett bűncselekmény-típusok közül a három év alatt, vezető helyen – átlagban közel 60 százalékos arányt képviselve – az általam most nem vizsgált vagyoni elleni bűncselekmények szerepeltek.

A második helyen a személy elleni, illetve a házasság, család, nemi erkölcs elleni bűncselekmény-fajták (15, illetve 12 eset) találhatók. Az ismertté vált bűncselekmények csökkenő tendenciája – a rendőrség munkatársai szerint – félrevezető. Ennek egyik oka az, hogy a kiskorú veszélyeztetése alapos gyanúja miatt indult büntetőeljárások az esetek döntő hányadában nem vádemeléssel, hanem a nyomozás megszüntetésével zárultak. A félelem, a családtagok hallgatása miatt a cselekmény elkövetése ugyanis legtöbb esetben nem bizonyítható. A súlyosabb – egészségügyi ellátást is igénylő -bűncselekmények elkövetésének alapos gyanúja kivételével egyébként is ritkán indul rendőrhatalósági eljárás kiskorú családon belüli bántalmazása miatt. A hozzátartozók tartanak az elkövető családtag esetleges megtorlásától. A feljelentés és a büntetőeljárás lefolytatásával járó terheket – a többszöri kihallgatást, szembesítéseket, szakértői vizsgálatot – a családok általában nem vállalják. (Hasonló a helyzet a gyermekjóléti szolgálatok munkatársai esetében is, hiszen az elkövető általi fenyegetésnek, megtorlásnak – különösen egy kisebb településen, településrészen – mind ők, mind saját családjaik ki vannak téve.)

A Heves Megyei Rendőr-főkapitányságon kapott tájékoztatás szerint a megyei főkapitányság rendelkezik ún. zöld telefonvonallal, ahol névtelen bejelentéseket is fogadnak. Ennek bekötése, üzembe állítása óta is elenyésző volt az olyan bejelentés, amely a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekményekről tájékoztatott. A nyomozások számát tehát nem növelte.

A rendelkezésemre bocsátott adatok szerint az 1997-1999 közötti időszakban Heves megyében a veszélyeztetett kiskorúak száma csökkenő tendenciát mutatott: 1997-ben 11 830-ak, 1998-ban 8757-et, míg 1999-ben 7723-at tartottak nyilván. A veszélyeztetettség okok között vezető helyen szerepel az anyagi-szociális helyzet és a szülők, együtt élő családtagok alkoholizmusa. A veszélyeztetettek számának csökkenésével ellentétben emelkedett a védelembe vett kiskorúak száma. 1997-ben 234, 1998-ban 279, míg 1999-ben 414 kiskorút vettek védelembe. A gyermekvédelemről szóló törvényben kiemelt jelentősége van a prevenciónak, a veszélyeztetettséget indukáló helyzetek kialakulása megelőzésének. A rendőrség szerint egyedi ügyekben a rendőrségi prevencióra – a nagyfokú leterheltség illetve a mindig is elsőbbséget élvező bűnüldözési feladatok miatt – kevés idő jut. A jogszabályi előírások szerint a rendőrhatalóság bűnüldözési feladatai mellett – különösen az ifjúságvédelmi tevékenység területén – bűnmegelőzési feladatokat is köteles ellátni. Információink szerint Heves megyében a rendőrség törekedett az ifjúságvédelem, a kiskorúak sértetté válásának megelőzésére. Az ezzel kapcsolatos tevékenysége azonban a vizsgált témával csak közvetett összefüggésben van. A főként közlekedésbiztonsággal, illetve kábítószer-fogyasztással kapcsolatban megtartott előadások, tájékoztatások, az iskolai tanórák és szülői értekezletek a bűnmegelőzés más területeit célozzák meg.

Vizsgálatom során megállapítottam, hogy a városi rendőrkapitányságokon nincsenek külön ifjúságvédelmi előadók. Ezt létszámhiánnyal és az állománytábla hiányosságaival magyarázták a helyszíni megbeszélésen résztvevő rendőrök. A gyermekkorúak és fiatalok családon belüli bántalmazása miatt indult büntetőeljárás nyomozati szakaszában azonban többnyire ugyanazok a vizsgálók járnak el. Így biztosítják a kapitányságvezetők azt, hogy a szóban forgó bűncselekmények nyomozása során megfelelően érvényesüljenek a Be. Általános és különös szabályai. A Heves Megyei Rendőr-főkapitányság -országos főkapitányi intézkedés eredményeként – rendelkezik önálló ifjúságvédelmi előadóval. Ez a személy azonban elmondta, hogy a feladata nem a konkrét nyomozati cselekmények végrehajtása. Ehelyett elemző, értékelő munkát végez, propaganda-anyagokat készít, illetve kapcsolatot tart az érintett területen működő civil szervezetekkel.

A helyszíni vizsgálat során azt tapasztaltam, hogy a nyomozati cselekményeket végző rendőröknek a gyermekjóléti szolgálatok munkatársaival csak informális kapcsolata van. A hivatalos eljárás során tudomásukra jutott veszélyeztetettségi helyzet kialakulásáról az esetek többségében nem értesítik a gyermekvédelemmel foglalkozó hatóságokat, szervezeteket.

Azt is megállapítottam, hogy – egy város kivételével – az olyan kiskorút nevelő családban, amelyben nagykorú családtag sérelmére elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmény, illetve nagykorú családtag sérelmére elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmény, illetve nagykorú családtag által elkövetett egyéb bűncselekmény miatt folytatott büntetőeljárásban a rendőrhatalóság általában nem értesíti a területileg illetékes gyermekjóléti szolgálatot az esetleges veszélyhelyzetről.

A családban a felnőtt személy sérelmére elkövetett bántalmazás miatt indult nyomozás során a családban nevelkedő kiskorú védelme érdekében – kiskorú veszélyeztetése alapos gyanúja miatt a vizsgált időtartamban csak kivételesen indult büntetőeljárás.

A Gyvt. 72. § (1) bekezdésében szabályozott ideiglenes hatályú elhelyezéssel 1997-1999 évek között a megyében egy alkalommal élt a rendőrség. Ezzel összefüggésben a rendőrség munkatársai elmondták, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezést követően semmilyen visszajelzést nem kaptak a gyermek további sorsáról. Nem tudják tehát, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezést megszüntetve véglegesen intézeti elhelyezésbe került-e a kiskorú vagy sem.

Általános tapasztalat az is, hogy gyermekbántalmazás miatt általában a rokonok, hozzátartozók kezdeményezték a büntetőeljárást. Gyermekvédelmi hatóságok – illetve ilyen feladatkörrel rendelkező személyek – bejelentést alig tettek. A gyermekvédelmi jelzőrendszer gyakorlatilag tehát alig működik. A rendőrség munkatársai szerint ennek az az oka, hogy a gyámhatóságok és a gyermekjóléti szolgálatok munkatársai – vélt, illetve sokszor valós félelmek miatt – nem vállalják, hogy egyes családok belső életébe egy esetleges büntetőeljárás megindításával – drasztikus módon – beavatkozzanak.

Vizsgálatomat kiterjesztettem annak megállapítására is, hogy hogyan jár el a rendőri szerv akkor, ha kiskorú sérelmére a családon belül elkövetett bűncselekmény jut a tudomására. Ezzel kapcsolatban a rendőrség munkatársai azon az egységes állásponton voltak, hogy a szóban forgó esetekben az igazi megoldás nem a büntetőeljárás mielőbbi és minél gyakoribb elrendelése lenne, hanem a gyermekjóléti szolgálatok család életébe való kellő időben történő beavatkozása. A rendkívül gyakori családon belüli gyermekbántalmazás talán így eredményesen csökkenne.

Ezen kívül a rendőrség képviselői szerint a Gyvt. hatályba lépése óta bekövetkezett szemléletváltás – vagyis az, hogy a gyermeket a lehető legtovább kell a vér szerinti családjában tartani – megnehezítette a gyermekvédelemmel foglalkozó hivatalok, hatóságok munkáját. A két szélsőséges megoldás – tehát vagy a büntetőeljárás megindítása, vagy a kiskorú családban tartása – közötti egyéb intézkedéseket hangsúlytalanoknak, s így általában hatástalanoknak ítélték. Végül a rendőrök szerint az egyes gyermekvédelmi hatóságok igen eltérő módon értelmezik jogaikat és kötelezettségeiket, ezért a gyakorlatuk is igen eltérő.

III. 2. A gyermekbántalmazással kapcsolatos büntetőeljárás során szerzett ügyészségi tapasztalatok

A Heves Megyei főügyész arról tájékoztatott, hogy a főügyészségen – a vizsgálatunk idején – két főállású ügyész kizárólagos feladatkörrel foglalkozik az ifjúságvédelem tárgykörébe tartozó esetekkel. A családon belül elkövetett – és ismertté vált - gyermekbántalmazási ügyekkel kapcsolatban a főügyész megerősítette, hogy ezen a területen valóban rendkívül nagy a látencia.

A főügyészség – törvényességi felügyeleti jogkörében – a közelmúltban vizsgálta a gyámhatóságok védelembe vételi eljárását. Azt tapasztalták, hogy a gyámhatóságok által hozott határozatok a törvényi feltételeknek, előírásoknak megfeleltek. A határozatokhoz kapcsolódó gondozási-nevelési tervek azonban vagy hiányosak voltak, vagy teljesen hiányoztak.

A főügyészség ifjúságvédelemmel foglalkozó egyik munkatársa szerint maga a védelembe vételi eljárás jogi szabályozása okozza a gondozási-nevelési tervek hiányát vagy hiányosságát. Amíg ugyanis a gondozási-nevelési tervfelülvizsgálatánál a norma határidőt szab meg, addig magának a gondozási-nevelési tervnek az elkészítését időkorlát nélküli kötelezettségként jelöli meg. A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (kihirdetve 1991. évi LXIV. törvény) 19. cikk 2. pontja szerint a gyermekek védelme érdekében megteendő védelmi intézkedéseknek – többek között – olyan

hatékony eljárásokat kell magukban foglalniuk, amelyek a gyermekek és gondviselőik számára szükséges szociális programok létrehozását teszik lehetővé. Az egyezmény hivatkozott cikkelyével nincs összhangban a gyámhatóságokról valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (továbbiakban: Gyér.) vonatkozó rendelkezése. E szerint a védelembe vételt elrendelő határozatban a kirendelt családgondozót fel kell hívni a gondozási-nevelési terv elkészítésére. Ennek határidejét azonban a kormányrendelet nem szabja meg. Így e tervek elkészítése esetenként több hónapig is tarthat. Egyetértve a főügyészség ifjúságvédelmi ügyekkel foglalkozó munkatársaival megállapítottam, hogy a Gyér. előbbieken feltárt hiányossága magában hordozza a gyermek védelemhez való alkotmányos, emberi joga, és a jogállamiságból fakadó jogbiztonság követelménye sérelmének közvetlen veszélyét.

III. 3. A gyermekjóléti szolgálatok és a gyámhivatalok munkatársaival folytatott szakmai konzultáció tapasztalatai

A Gyvt. előírása szerint a települési önkormányzatnak a gyermekjóléti szolgálat szervezését, irányítását és összehangolását gyermekjóléti szolgálat működtetésével vagy családsegítő szolgálat keretében, illetve külön jogszabályban meghatározott képesítési előírásoknak megfelelő személy foglalkoztatásával kell biztosítania.

Heves megye 118 települése közül a gyermekjóléti szolgáltatást 53 településen (45%) önálló családgondozó alkalmazásával, 15 településen (12,6%) önálló családgondozó alkalmazására létrehozott társulással, 10 településen integrált intézménnyel (8,5%), 30 településen (25,4%) intézményi társulással oldják meg. A megye 10 (8,5%) kistérségében jelenleg a gyermekjóléti szolgáltatás semmilyen formája nem működik.

A megyei gyámhivatal vezetője – kezdeményezésemre – személyes konzultációra összehívta a megye tizenegy települése gyermekjóléti szolgálatának és gyámhatóságának munkatársait. A konzultáción a megyeszékhely, a megye nagyobb és kisebb lélekszámú városainak, községeinek munkatársai vettek részt. A tizenegy település közül háromban integrált intézményként, négyben intézményi társulásként működik a gyermekjóléti szolgálat, végül ugyancsak háromban önálló családgondozót alkalmaznak. Egy településen 2000. október 1-jétől nem működik gyermekjóléti szolgáltatás. Néhány kisebb településen előfordult, hogy a gyermekjóléti szolgáltatás ellátására közhasznú munkást foglalkoztattak. Ezt a szakemberek – joggal – aggályosnak tartják. A közhasznú munkás feltehetőleg nem rendelkezik megfelelő szakképzettséggel. Nagyobb baj az, hogy nem közalkalmazott vagy köztisztviselő, akit titoktartási eskü kötne. Feladatát csak átmenetileg látja el. Eközben a családok olyan jellegű problémáival kell foglalkoznia, amelyek megoldása komoly szaktudást és a családokkal történő folyamatos, töretlen együttműködést igényel. Gondot jelent, ha a működtető a minimális tárgyi feltételeket sem tudja biztosítani. Például, ha családgondozó nem tudja a tőle segítséget kérőt olyan helyen fogadni, ahol a bajba került szülő, vagy gyermek négy szemközt oszthatná meg vele a problémáit.

A Gyvt. előírja, hogy a gyermekjóléti szolgáltatásnak a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében veszélyeztetettséget észlelő – és jelzőrendszert kell működtetnie. A gyermekjóléti szolgálatok munkatársai elmondták, hogy a családjuk által veszélyeztetett gyermekek esetében a szomszédok ritkán jeleznek. Általában félnek attól, hogy kitudódik ki volt a bejelentő és a család felnőtt tagjai „bosszút állnak” rajtuk. Több esetben – főleg a kisebb településeken – a védőnők is tartanak a család megtorlásától. Ezért ha bejelentési kötelezettségüknek eleget is tesznek, nevük elhallgatását kérik.

A segítő szakemberek megítélése szerint az iskolák, óvodák gyermekvédelmi felelőseivel jó a kapcsolatuk, jelzési kötelezettségüknek az ott dolgozók eleget tesznek. A gyermekjóléti szolgálatok és iskolák, óvodák konfliktusa a szemléleti különbségben fedezhető fel. Miközben ugyanis a gyermekjóléti szakember feladata az lenne, hogy lehetőség szerint a gyereket ne emelje ki a családból, addig a pedagógusok körében még mindig uralkodik az a szemlélet, hogy a problémás gyereket jobb „intézetben” elhelyezni, mert akkor legalább nem zavarja tovább az iskolai, óvodai „munkát”.

Több településen az érdekeltek esetmegbeszélésen tárják fel a családok problémáit, együttesen döntenek a segítség mikéntjéről is. Az esetmegbeszéléseket változó – heti, havi, kéthavi – gyakorisággal tartják, írásban azonban nem mindig rögzítik az ott elhangzottakat.

A tizenegy település közül kettő képviselője úgy nyilatkozott, hogy az orvosokra nemigen számíthatnak, mint ismeretközlőkre. A rendőrséggel való kapcsolattartásról mindössze három település családgondozója mondta azt, hogy a kapcsolat jó, egymásnak jelzik, ha tudomásuk van a gyermek veszélyeztetettségéről. Egy településen csak akkor szignalizál a rendőrség, ha azt a gyermekjóléti szolgálatok kérik, további hét településen azonban egyáltalán nincs kapcsolat a rendőrséggel.

A gyermekjóléti szolgálatok munkatársai örömmel veszik, ha a családok önként keresik fel őket, és nem csak kérik, hanem igénylik is a segítségüket. Az alkoholista szülőkkel szemben azonban tehetetlennek érzik magukat. Az alkoholbetegek kényszergyógykezelése ugyanis megszűnt. A súlyosan alkoholfüggő szülők, ha a gyermekeik egészséges fejlődését súlyosan veszélyeztetik, akkor még mindig a gyermeket emelik ki a családból, és nem a veszélyeztető gondozást igyekeznek megoldani.

A konzultáción részt vett tizenegy település közül négyben a gyermekjóléti szolgáltatás működése óta nincs tudomásuk gyermekbántalmazásról. (Egy településen egyszer a bántalmazott gyermek édesanyja jelzett, de itt az elkövető is kiskorú volt, gyakorlatilag gyerekek közötti verekedésről volt szó.) A további hat településen a vizsgált években a gyermekjóléti szolgáltatás összesen tíz esetben szerzett tudomást gyermekbántalmazásról. Ebből hat esetben a gyermeket fizikailag bántalmazták, négy esetben pedig szexuálisan zaklatták. Az említett esetek közül az elkövető hatszor a vér szerinti szülő, négyszer a nevelőszülő volt. A gyermekjóléti szolgálatnak öt esetben a bántalmazott gyermek, egyszer az óvoda, egyszer az iskola, egyszer a védőnő, egyszer a gyámhivatal, kétszer a bántalmazott gyermek szomszédja jelzett. A szomszédság jelzése egy esetben csak a bántalmazott gyermek saját jelzését erősítette meg. A gyermekbántalmazást észlelő védőnő viszont nem merte a „jelentését” leírni. A bántalmazott gyermekek közül négy családban a gyerekeket védelembe vették. Egy család esetében a vizsgálat idején még kezdeti stádiumban volt az ügy, ezért csak a védelembe vételi javaslatról számolt be a szolgálat képviselője. Négy családból ki kellett emelni a gyerekeket. Egy anyát a gyermekeivel anyaothonban helyeztek el, a bántalmazó apa pedig börtönbüntetését tölti. A tíz esetből ötben kezdeményeztek büntetőeljárást.

A vizsgálat során áttanulmányozott vádiratokból és nyomozati iratokból tizenhatot értékeltem érdemben és részletesen. A tizenhatból tizenkét esetben kiskorú veszélyeztetésének büntette alapos gyanúja miatt indult büntetőeljárás. A kiskorú veszélyeztetése egy esetben súlyos testi sértés büntette elkövetése alapos gyanújával is párosult. Kizárólag súlyos testi sértés büntettének alapos gyanúja miatt két esetben indult büntetőeljárás. Ezen kívül az elkövető nevelése alatt álló sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak büntettének alapos gyanúja miatt indult egy nyomozás, és ugyancsak egyszer 12. életévét be nem töltött, az elkövető nevelése alatt álló személy sérelmére elkövetett erőszakos közöszülés büntette miatt emelt vádat az ügyészség.

III. 4. A vizsgálat szempontjából relevánsnak minősített esetekben a megkeresett gyámhatóságok és a gyermekjóléti szolgálatok válaszainak elemzése

1. Kiskorú veszélyeztetése büntette elkövetésének alapos gyanúja miatt az anya bejelentésére indult egy eljárás az apa ellen. A gyermekjóléti szolgálat elődje, a családsegítő központ már 1993-ban foglalkozott a családdal. Ekkor a gyerekek tanulmányi munkáját fejlesztő és gyógypedagógus segítette. Az anya 1998. januárjában az akkor már működő gyermekjóléti szolgálat segítségét kérte.

Még a büntetőeljárás megindulása előtt az anya jelezte, hogy családi konfliktusaik miatt gyermekeivel együtt a szüleihez kellett költöznie. Jelzési kötelezettségének az iskola gyermekvédelmi felelőse is eleget tett. A gyermekjóléti szolgálat az anya jelzése után azonnal megkezdte a család alapellátásban való gondozását. A családgondozásba bevonták az iskolát, a családsegítő szolgálatot, a nevelési tanácsadót. A gyermekjóléti szolgálat jogásza az anyának jogi segítséget adott válóperéhez és a vagyonmegosztáshoz. A családgondozó az apával is felvette a kapcsolatot. Az apa nem értette, mi a probléma, a közös lakást nem akarta elhagyni. Véleménye szerint gyermekei és felesége jó helyen vannak a nagyszülőknél, fel sem merült benne, hogy neki kellene a közös lakást elhagynia. Az anya 2000. áprilisában kizárólagos lakáshasználati jogot kapott. Ettől kezdve már csak anyagi problémái miatt igényli a gyermekjóléti szolgálat segítségét, egyebekben a család gondozása sikeres volt. A gyermekjóléti szolgálat az alapellátás keretében megoldotta a problémákat, védelembe vételi javaslatot nem tett a jegyzőnek, ezért a gyámhatóság nem foglalkozott a gyermekekkel. A büntetőeljárás kimeneteléről nem kaptam információt.

2. Egy másik esetben három kiskorú gyermek veszélyeztetése büntette elkövetésének alapos gyanúja miatt az anya ellen – a gyámhatóság és a gyermekjóléti szolgálat feljelentésére – indult büntetőeljárás. A legidősebb gyermek a nyomozás elrendelésekor 3 éves, a legfiatalabb pedig újszülött volt. A szomszédok bejelentést tettek a gyermekjóléti szolgálatnál arról, hogy a gyermekek anyja és a vele egy háztartásban élő nagyszülő életkörülményei és életvitele nem alkalmas gyermekek nevelésére. A gyermekek apja ekkor börtönbüntetését töltötte. A bejelentést követően a családgondozó, a gyámügyi előadó és a védőnő együtt meglátogatták a családot. A családlátogatás tapasztalatai alapján a következő napon a gyermekek védelembe vételét kezdeményezték. A védelembe vétel után megvizsgálták, hogy a gyermekek elhelyezése megoldható lenne-e családba fogadással, de a gyermekeket családba fogadó közösséget nem találtak. A védelembe vétel után a család gondozása nem vezetett eredményre. A gyermekek gondozását, etetését, felügyeletét továbbra sem látta el sem az anya, sem a nagymama. Ezért a gyermekjóléti szolgálat javaslatára a gyámhivatal a gyermekeket 1998. augusztusában gyermekvédelmi gondoskodásba vette. Októberben a gyámhivatal keresetet indított az anya szülői felügyeletének megvonására. A három gyermek azóta is gyermekvédelmi gondoskodásban él. Mivel három kisgyermekről volt szó, a védőnőnek a családot rendszeresen kellett, vagy kellett volna látogatnia. Felmerül a kérdés, hogy ha a szomszédok is észrevették, hogy a gyermekek ellátatlanok, akkor a védőnő, akinek a családdal rendszeresen volt kapcsolata, miért nem vette észre a gyermekek elhanyagoltságát, vagy ha észrevette, miért nem jelezte azt.

3. Volt olyan ügy is, melyben kiskorú veszélyeztetése büntette elkövetésének alapos gyanúja miatt a területileg illetékes jegyző feljelentésére, négy kiskorú gyermek anyja ellen indult büntetőeljárás. Ebben az esetben az anya elhagyta a családját, gyermekeit, akik közül

az egyik csecsemőkorú volt, az apára hagyta. 1997. júniusában az anya édesapja jelentette be, hogy lánya elhagyta négy kiskorú gyermekét. Az apa a három idősebb gyermeket nevelte, de a csecsemő gondozását sem az apa, sem a nagyszülők nem tudták vállalni. A gyámhatóság nyilatkozta a gyermek nagynénjét arról, hogy a csecsemő gondozását, nevelését elvállalná-e. Válasza nemleges volt, ezért a csecsemőt intézeti nevelésbe vették. Az anya az ősz folyamán visszaköltözött férjéhez. Novemberben a szülők kérték a csecsemő intézeti nevelésének megszüntetését. A csecsemőotthon vezetője ezt csak azután javasolta, miután meggyőződött arról, hogy a szülők rendszeresen látogatták gyermeküket, nevelésére alkalmasaknak találta őket. A gyámhivatal 1998. augusztusában visszahelyezte a gyermeket a családjába, egyben elrendelte a csecsemő utógondozását. A család időközben lakóhelyet változtatott, de ezen a településen is gondozza őket a gyermekjóléti szolgálat. A büntetőeljárás kimeneteléről nem kaptam információt.

4. Kiskorú veszélyeztetése miatt a két sértett gyermek édesanyja is tett büntető feljelentést a gyermekek édesapja ellen. Az édesanya már 1996-ban felkereste az akkori családsegítő szolgálatot. Kezdetben csak díjhátraléka miatt kért anyagi segítséget, később feltárta a család belső problémáit is. A családon belül folyamatos volt a viszály, veszekedés. Ekkor jogi segítséget kapott válókeresete benyújtásához. A válókeresetet az anya 1997. elején adta be az illetékes városi bírósághoz. Ezt követően a családsegítő munkatársai szinte napi kapcsolatban voltak vele. Az asszony közölte, hogy férje őt is, a gyerekeket is rendszeresen bántalmazza. A családgondozó elkísérte láttelepet vetetni és a rendőrségre kiskorú veszélyeztetése büntetnének alapos gyanúja miatt a feljelentést megtenni. A családsegítő szolgálat a családdal folyamatosan kapcsolatban volt. A gyermekjóléti szolgálatnál az anya 1998. szeptemberében bejelentette, hogy az elhúzódó válóper miatt gyermekivel együtt folyamatosan veszélyben van, ezért a közös lakásból kénytelen volt az apai nagyszülőkhöz költözni. A gyermekjóléti szolgálat munkatársa meghallgatta az apát, aki tagadta a problémát. A gyermekek veszélyeztetettségéről a gyámhatóság is értesült.

A gyámhatóság is kérte a gyermekjóléti szolgálat véleményét arról, hogy védelembé vegyék-e a gyerekeket. Esetmegbeszélés után a gyermekjóléti szolgálat a család alapellátásban való gondozását javasolta. A szülők kapcsolatukat az elmúlt időszakban rendezték, nem váltak el. Mindketten dolgoznak, a lakbért fizetik, gyermekeik iskolába járnak. Jelenleg már a család alapellátásban való gondozása sem szükséges. Az anya önkéntesen fel szokta keresni a gyermekjóléti szolgálatot, de már csak anyagi gondjaikkal kapcsolatosan kér segítséget. Az apa az ellene indult büntetőügyben felfüggesztett börtönbüntetést kapott.

5. Ugyancsak az anya jelentette fel a rendőrségen férjét két kiskorú gyermekének veszélyeztetése miatt. Az asszony már 1996. októberében felkereste a családsegítő központot, válóperéhez kért jogi tanácsot. A jogi segítségen túl az álláskeresésben és ajándécsomaggal is segítették. A szülők 1998. júniusában elváltak. A gyermekjóléti szolgálat a válást követően a kapcsolattartási problémák rendezésében is segítségükre volt. A gyermekek nem szívesen mentek az apjukhoz. A gyermekjóléti szolgálat pszichológusa ennek megoldásában volt segítségükre. Az apa egy alkalommal, amikor a gyermekekért ment, megütötte az anyát. Ekkor a szolgálat jogásza jogi tanáccsal segítette az asszonyt. Az asszony további segítséget kapott a gyermektartásdíjnak az apa jövedelméből való letiltásához, a kapcsolattartás újraszabályozásához. 1999-ben sikerült a közös lakást eladni, az anya új lakást vett, ahol gyermekeivel már nyugodt körülmények között él. Az asszony 2000. júliusában megköszönte a gyermekjóléti szolgálat segítségét, tovább már az

alapellátásban való családgondozásra nem tartott igényt. A családsegítő központ, majd a gyermekjóléti szolgálat a családot a probléma felmerülésétől kezdődően segítette, az alapellátáson túl gyermekvédelmi gondoskodásra nem volt szükség, ezért a gyámhatóság a családdal nem foglalkozott. A gyermekek apja az ellene indult büntetőügyben felfüggesztett börtönbüntetést kapott.

6. Volt olyan eset, amikor mindkét szülő ellen kiskorú veszélyeztetése büntette elkövetésének alapos gyanúja miatt, a gyermekjóléti szolgálat kezdeményezésére indult eljárás. Az ügyben az apa 1998. szeptemberében felkereste a gyermekjóléti szolgálatot. Elmondta, hogy felesége elhagyta, saját édesanyja pedig – egészségi állapota miatt – nem tudja hat éves fiát ellátni. A gyermekjóléti szolgálat az apa bejelentését követően környezettanulmányt készített a család lakóhelyén. Megállapították, hogy a gyermek veszélyeztetett, szellemileg retardált, óvodába nem jár, társadalombiztosítási kártyája nincs, oltási lapja hiányos. A gyermekjóléti szolgálat munkatársa felajánlotta a segítségét az apának hivatalos ügyei intézéséhez és a beteg nagyszülő orvosi ellátásához. A férfi a segítséget elhárította. Októberre a gyermekjóléti szolgálat időpontot kapott a tanulási képességet vizsgáló bizottságtól a gyermek iskolaérettségének vizsgálatára. A vizsgálatra az apa nem vitte el a gyermeket. A szomszédoktól novemberben bejelentés érkezett a gyámhatósághoz. A bejelentés szerint a gyermek a kutyával együtt a lakásba be volt zárva. A gyermekjóléti szolgálat munkatársa a bejelentést követően felkereste a családot, és a gyermek azonnali ideiglenes hatályú gyermekotthoni elhelyezését kérte. A gyámhivatal a gyermeket 1999. januárjában átmeneti nevelésbe vette, azóta is gyermekvédelmi gondoskodásban – nevelőszülőnél – nevelkedik. A gyámhatóság a gyermeket nem vette védelembe, mert az alapellátásban való családgondozás tapasztalatai szerint a gyermek gondozását, nevelését a család nem tudta ellátni, ezért a védelembe vételi eljárás kihagyásával a gyermek érdekében azonnali gyermekotthonba utalására volt szükség. A Heves Megyei Főügyészség a szülők ellen vádat emelt.

7. Egy 16 éves fiú sérelmére elkövetett súlyos testi sértés alapos gyanúja miatt tett feljelentést a gyermeket tanító pedagógus. A fiú kollégista volt. Lakóhelyén sem a gyermekjóléti szolgálat, sem a gyámhatóság nem tartotta nyilván. Az illetékes gyámhivatal tájékoztatása szerint a család saját tulajdonú házban, nyugodt körülmények között él. A szülők két gyermeket nevelnek, soha nem merült fel, hogy a gyermekek veszélyeztetettek lennének. A rendőrségtől kapott információk között nem szerepel, hogy ki volt az elkövető, ezért a gyámhatóság tájékoztatásából csak következtetni lehet arra, hogy a kollégista fiút nem feltétlenül családtagja bántalmazta. A büntetőeljárás kimeneteléről nem kaptam információt.

8. Volt példa arra is, hogy a területileg illetékes önkormányzat gyámügyi előadója tett feljelentést kiskorú veszélyeztetése és súlyos testi sértés büntette elkövetésének gyanúja miatt a gyermek szülei ellen. A szomszédok 1997. novemberében tettek bejelentést a gyámhatóságon, hogy a 20 hónapos kislányt a szülei napközben magára hagyják. A gyámhatóság munkatársa a helyszínen megállapította, hogy a bejelentés igaz. A kisgyermeken fagyási sérülések voltak, élete közvetlen veszélyben forgott. A gyermeket azonnali hatállyal gyermekotthonba helyezték. A gyámhivatala a védőnő és a gyámhatóság kérésére pert indított a szülői felügyeleti jog megvonása iránt is. A gyámhatóság szerint a bűncselekmény elkövetése előtt nem volt a családban olyan zavar, amely beavatkozást igényelt volna. Soha, senki nem jelzett a gyámhatóságon, a család anyagi segítséget sem

kért. Ennek ellentmond, hogy a rendőrség szerint a kisgyermek már korábban is volt hasonló jellegű bűncselekmény sértettje, az elkövető akkor az apa volt. A településen a gyermekjóléti szolgáltatást 4 órában gyesen lévő óvodapedagógus látja el. A büntetőeljárás további kimeneteléről nem kaptam információt.

9. 1997-ben az anya feljelentése alapján indult büntetőeljárás a gyermek apja ellen. A sértett 12. életévét be nem töltött gyerek az apa nevelésére is bízott személy volt. A büntetőfeljelentés szerint alapos volt a gyanú arra, hogy az apa erőszakos közösülés büntettét követte el gyermeke sérelmére. A gyámhatóságra a sértett kislány édesanyja biztatására ment be. Elmondta, hogy apja többször megerőszakolta, és segítséget kért. A gyámhatóság a családban nevelkedő öt kiskorú gyermeket azonnali hatállyal ideiglenesen gyermekotthonba utalta. Néhány héten belül sikerült az anyát és gyermekeit anyaotthonban elhelyezni, ezért a gyámhatóság a gyermekek ideiglenes hatályú beutalását megszüntette. A bűncselekmény elkövetését megelőzően a gyámhatóságnak nem volt tudomása a családban nevelkedő gyermekek veszélyeztetettségéről, nem jelezte senki, hogy a család működésében zavarok lennének. A gyermekek nem voltak veszélyeztetettként nyilvántartva. Az apát az ellene indult büntetőügyben a bíróság hét év fegyházbüntetésre ítélte.

10. A következő esetben az apa ellen a büntetőeljárás az anya feljelentése alapján indult a nevelése, gondozása alatt álló sértett sérelmére folytatólagosan elkövetett szemérem elleni erőszak büntette alapos gyanúja miatt. Az apa 1997. és 1999. között több ízben utasította lányát arra, hogy vetközzön le, és megvizsgálta, hogy szűz-e. Egyszer az apa saját nemi szervét nemi vágya kielégítése érdekében lánya nemi szervéhez érintette. A gyermek apja a büntetőeljárás megindulása után is a családjával élt, sem a rendőrség, sem az ügyészség nem jelezte a gyermek veszélyeztetettségét a gyermekjóléti szolgálatnak vagy a gyámhatóságnak. Az anya sem kért tőlük segítséget. A gyermek veszélyeztetettségéről a gyermekjóléti szolgálat először 2000. februárjában szerzett tudomást. Az alapellátásban való gondozás oka az volt, hogy a 15 éves lány élettársi kapcsolatot létesített. Az iskolában zavarta társai tanulmányi munkáját, ezért magántanuló lett. A gyermekjóléti szolgálat és a gyámhatóság csak 2000-ben kezdett el foglalkozni a családdal. A családgondozó csak a környezettanulmány készítésekor tudta meg, hogy az apa ellen büntetőeljárás van folyamatban. Ekkor felajánlotta a pszichológus segítségét, de ezt a lány visszautasította. Úgy érezte már túl van a megrázkódtatáson, nem akarja feleleveníteni azt, ami vele történt. Az iratanyagokból az derült ki, hogy a lány éppen az apa tette miatt menekült az élettársi kapcsolatba. Az apa jelenleg börtönbüntetését tölti.

11. Súlyos testi sértés büntette elkövetésének alapos gyanúja miatt a sérülést szenvedett gyermek családja tett feljelentést. A sértett gyermek családjával sem a gyermekjóléti szolgálatnak sem a gyámhatóságnak nem volt kapcsolata, mert a gyermek nem volt veszélyeztetett. A sérülést a sértettel közel azonos korú gyermek okozta játék közben, vele a gyermekjóléti szolgálat korábban is foglalkozott. Az „elkövető” agresszív, kötözködő magatartás és a másik gyermeknek okozott súlyos testi sértés miatt a jegyző védelembe vette.

12. Kiskorú veszélyeztetése büntette elkövetésének alapos gyanúja miatt a gyermek apja ellen az anya feljelentésére indult meg a büntetőeljárás. Miután a szülők között az élettársi kapcsolat megszakadt, az apa rendszeresen feltörte a lakás ajtaját, volt élettársát bántalmazta, de a gyereket soha nem bántotta. A gyermeket anyja pszichológushoz hordta,

sem a gyámhatóságtól, sem a gyermekjóléti szolgálattól nem kért segítséget. Jelzés hiányában egyik szervnek sem volt tudomása a gyermek veszélyeztetettségéről. Az anya azóta kizárólagos lakáshasználatot szerzett, gyermeke már nincs veszélyben. A büntető-feljelentés további kimeneteléről nem kaptam információt.

13. Ugyancsak kiskorú veszélyeztetése büntette alapos gyanúja miatt 1997-ben az apa ellen indult eljárás az anya feljelentése alapján. Az apa abban az időben nagy mennyiségű alkoholt fogyasztott, családját bántalmazta. Az anya 1998. elején a gyámhatóság segítségét kérte. A gyámhatóság beidézte az apát, kilátásba helyezték a gyermekek védelembe vételét. Az apa változtatott magatartásán, ezért a gyermekek védelembe vételére nem került sor. Mire a gyermekjóléti szolgálat értesült a család problémáiról, addigra már az anya visszavonta feljelentését, életük harmonikusabbá vált, ezért a családot alapellátásban sem gondolják.

14. Az anya ellen 1997-ben a gyámhatóság feljelentésére indult meg a büntetőeljárás, melynek kimeneteléről nincs tudomásom. A szülők válása után ikerlányaik egyikét édesanyjuk, másikát édesapjuk és apai nagyanyjuk nevelte. Az anya a gyermek nevelését elhanyagolta, fizikailag is bántalmazta. A gyermek veszélyeztetettségét a gyámügyi előadó felismerte, jelezte a rendőrségnek és az apának, aki volt felesége bejegyzésével másik gyermekét is magához vette. Azóta a bíróság a másik gyermeket is az apánál helyezte el, ahol testvérével együtt megfelelő körülmények között nevelkedik, ezért nincs szükség a család gondozására. Az anyának nincs kapcsolata gyermekeivel.

15. 1997. májusában a szomszédok a gyámhatóságon bejelentették, hogy az öt éves kisfiút szülei napközben rendszeresen, időnként éjszakára is magára hagyják. A szomszédok látták el élelemmel és meleg ruhával a gyermeket. A bejelentést a gyámügyi előadó, a rendőrség és a védőnő a helyszínen ellenőrizte. Meggyőződtek arról, hogy a bejelentés igaz. A helyi rendőrkapitányság kiskorú veszélyeztetése büntett alapos gyanúja miatt nyomozást rendelt el, melynek kimeneteléről nincs tudomásom. A gyermeket azonnali hatállyal ideiglenesen gyermekotthonba helyezték. A bejelentést megelőzően a védőnő többször megpróbált a lakásba bejutni, mindig sikertelenül. Miután a család a településre költözött, a gyermeket nem jelentették be egészségügyi ellátásra, a védőnő ezért próbálta meg felvenni a szülőkkel a kapcsolatot. A gyermekjóléti szolgálat 1998. júniusában alakult meg a településen.

16. Kiskorú veszélyeztetése büntették alapos gyanúja miatt az apa ellen 1999-ben indult büntetőeljárás, melyet a Heves Megyei Főügyészség bizonyítottság hiányában megszüntetett. A kiskorú maga jelezte a problémát és kérte családból való kiemelését. A gyermeket először nagynénje fogadta családba, majd miután a gyermekvédelmi gondoskodásnak ez a formája nem vezetett eredményre, a gyámhivatal a kiskorút átmeneti nevelésbe vette, és gyermekotthonba helyezte. Szülei nem tartják vele a kapcsolatot. A településen a gyermekjóléti szolgálat 1998. augusztus 1-jén alakult meg, de a működésükhöz szükséges feltételeket (irodahelyiség, dologi feltételek) csak 1999. szeptemberében kapták meg. A gyermekjóléti szolgálat vezetőjének véleménye szerint kezdetben sem a családgondozó, sem az önkormányzat nem volt tisztában azzal, hogy a gyermekjóléti szolgálat mint segítő szolgáltatás mit jelent. A működés elején természetesen nem volt jelzőrendszer sem; ezért csak önkéntes segítségkérésről lehetett szó.

IV. ÖSSZEGZÉS

Köztudott, hogy a gyermekbántalmazással kapcsolatos bűncselekményeket nagyon nehéz felderíteni. Ez különösen érvényes azokra a bűncselekményekre, amelyekben a gyermek vagy fiatalkorú sértettek szexuális zaklatásnak vannak kitéve. Ilyenkor mind a családtagokban, mind a sértettekben olyan erős a szégyenérzet, hogy önként nem, vagy csak nagyon nehezen kérnek segítséget. (9. és 10. pontban leírt esetek.) Ezekben az esetekben a sértett gyermek és a szülő számára is nagy segítséget jelentene, ha a rendőrség a büntetőeljárás megindulását követően hivatalból értesítené a gyermekjóléti szolgálatot. A segítő szakemberek ezt követően a pszichológus, jogász, családgyógyász szolgálatait ajánlhatnák a megroppant családnak, de különösen a sértettnek.

A gyámhivatalokkal és a gyermekjóléti szolgálatokkal folytatott konzultáció, valamint a feldolgozott vádiratokból és nyomozati iratokból az derült ki, hogy a rendőrség a Gyvt. 17. § (1) bekezdésének d.) pontjában és (2) bekezdésében rögzített jelzési kötelezettségének nem tesz maradéktalanul eleget. A jelzőrendszer bővülését bizonyítja viszont, hogy egyes településeken a gyermekjóléti szolgálatok esetszolgálati csoportjainak állandó tagja a rendőrség ifjúságvédelemmel foglalkozó munkatársa. A Heves Megyei Főügyészség által a védelembe vételi eljárások törvényessége tárgykorében végzett vizsgálatának eredménye szerint a gyámhatóságok és a gyermekjóléti szolgálatok mellett a rendőrség is többször kezdeményezett védelembe vételi eljárást. A védelembe vétellel kapcsolatban mind a konzultáción szerzett tapasztalatok, mind a gyermekjóléti szolgálatoktól bekért iratok feldolgozása megerősítette azt, hogy a Gyér. nem ír elő határidőt a gondozási, nevelési tervek elkészítésére, ezért sérülhet a gyermekek kiemelt védelemhez való joga, valamint a jogbiztonság követelménye is veszélyben van. A hatályos jogi szabályozás a családgyógyász lelkiismeretére bízta mikor készíti el a tervet. A jegyző a védelembe vett gyermekkel és szüleivel csak akkor tudja az elkészült gondozási nevelési tervet ismertetni, ha azt már eljuttatta hozzá a családgyógyász. Mivel a gondozási, nevelési terv a gyermekveszélyeztetettségének megszüntetésére határoz meg feladatokat, annak késedelmes – határidőhöz nem kötött – elkészítése, ismertetése, elfogadása a gyermek veszélyeztetettségének fokozódását eredményezheti.

A gyermekjóléti szolgálattól kapott iratanyagok feldolgozása során számomra egyértelművé vált, hogy a Gyvt. hatálybalépése előtt is működő családsegítő központok tevékenységét, feladatkörét a lakosság ismerte. Ahol volt ilyen, ott a bajba jutott emberek, akár a családsegítő központtól, akár a később megalakuló gyermekjóléti szolgálattól könnyebben kértek segítséget. (Lásd az 1., 4., 5., és 6. pontban leírt eseteket.) A családsegítő központok és a gyermekjóléti szolgálatok elsősorban akkor tudnak beavatkozni, ha a rászorulóknak önként kéri a segítségüket és együttműködnek velük. Ehhez viszont nélkülözhetetlen, hogy az adott településen működjön a gyermekjóléti szolgáltatás valamilyen formája, az ott élőknek tudomásuk legyen arról, hogy mivel foglalkoznak, szükség esetén bizalommal forduljanak hozzájuk. Ilyenkor az alapellátás keretében is meg tudják oldani a család problémáit, a gyermekek védelembe vételére esetleg nem lesz szükség.

Aggályosnak tartom, hogy a védőnők még azokban az esetekben sem jelzik a veszélyeztetettséget, ha olyan korú gyermekről van szó, akinek rendszeres látogatása a védőnő kötelessége. (Lásd a 2. és 8. pontban feldolgozott eseteket.) Ezt támasztja alá a Heves Megyei Főügyészség már hivatkozott törvényességi felülvizsgálata is, mely szerint „a megvizsgált (a gyermek védelembe vételét kezdeményező) ügyek közül egyetlen egy sem indult védőnők, háziorvosok, illetve házi gyermekorvosok kezdeményezésére, de

ügyészségek, bíróságok, társadalmi szervezetek, egyházak és alapítványok sem jeleztek veszélyeztetett kiskorúakat a gyermekjóléti szolgálat, vagy a gyámhatóságok, gyámhivatalok felé.”

Ahol a gyermekbántalmazással kapcsolatos bűncselekmény elkövetése idején még nem alakult meg a gyermekjóléti szolgálat, ott természetesen nem tudtak segíteni. (Lásd a 8., 15., és 16. pontban feldolgozott eseteket.)

Vizsgálatom során megállapítottam, hogy Heves megye településeinek 91,5 százalékában működik a gyermekvédelmi szolgáltatás valamilyen formája. A Gyvt. 1997. november 1 -jei hatálybalépése óta eltelt mintegy három év alatt az önkormányzatok, de maguk a szakemberek is egyre inkább érzik azt, hogy erre a fajta szolgáltatásra szükség van, a segítőkre nagy felelősség hárul, és a feladatuk nehéz. A szolgáltatást igénybe vevők is kezdik megismerni tevékenységüket, szerencsés esetben önként kértek segítséget. A Gyvt. által kötelezően előírt jelzőrendszert a gyermekjóléti szolgálatok általában működtetik. Az együttműködők köre azonban bővíthető, a közös munka hatékonysága az elvárástól elmarad. A vizsgálat tapasztalatai azt mutatják, hogy a védőnők, orvosok, ügyészek, bírák, a rendőrség jelzései elmaradnak, vagy hiányosak. Kisebb településeken a Gyvt. hatályba lépését követő kezdet időszakban előfordult, hogy ahol önálló családgyógozó alkalmazásával látták el a gyermekjóléti szolgáltatást a képesítési előírásoknak nem megfelelő személyt bíztak meg a feladat ellátásával. Mindezekkel sérült a gyermekek Alkotmányban rögzített kiemelt védelemhez és gondoskodáshoz, valamint a lehető legmagasabb testi é lelki egészséghez fűződő alkotmányos, emberi joga.

AJÁNLÁSOK, KEZDEMÉNYEZÉSEK

Ajánlások

A gyermeki jogok védelme és a gyermekvédelmi törvényben foglaltak érvényesítése érdekében az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi UX. Törvény (Obtv.) 20. § (1) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján ajánlom:

1. A Szociális és Családügyi Miniszternek, hogy egészítse ki a gyámhatóságokról, valamint a gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. Rendeletet olyan előírással, amely kötelezően meghatározza, hogy az arra rászoruló gyermekvédelembe vételéről rendelkező határozatnak tartalmaznia kell azt a határidőt, amelyen belül a gondozási-nevelési tervet el kell készíteni.

2. Heves Megye Közigazgatási Hivatala vezetőjének, hogy határidő kikötése mellett hívja fel a mulasztásban megnyilvánuló törvénysértés megszüntetésére azoknak a települési önkormányzatoknak a képviselőtestületét, melyek a Gyvt. 40. § (1) bekezdésében meghatározott gyermekjóléti szolgálatot eddig nem hozták létre.

3. A Belügyminiszternek, hogy fontolja meg a bűnügyek rendőrségi nyomozásáról szóló 40/1987. számú BM utasítás kiegészítését olyan előírással, melynek alapján a rendőri nyomozó hatóság köteles értesíteni a kiskorú lakhelye szerint illetékes gyermekjóléti szolgálatot és a kiskorú lakhelye szerint illetékes első fokú gyámhatóságot abban az esetben, ha a kiskorút nevelő család nagykorú tagjával szemben – a kiskorú erkölcsi, szellemi, testi fejlődését veszélyeztető – bűncselekmény alapos gyanúja miatt indul büntetőeljárás.

4. A Legfőbb Ügyésznek, hogy gondoskodjon arról, hogy az ügyészségek a nyomozás törvényessége feletti felügyelet keretében ellenőrizzék azt, hogy a nyomozást folytató rendőri szerv értesíti-e a kiskorú lakhelye szerint illetékes gyermekjóléti szolgálatot, és a kiskorú lakhelye szerint illetékes első fokú gyámhatóságot olyan esetben, amikor a kiskorút

nevelő család nagykorú tagja által elkövetett – a kiskorú erkölcsi, szellemi, testi fejlődését veszélyeztető – bűncselekmény alapos gyanúja miatt indul büntetőeljárás.

5. A Legfőbb Ügyésznek, hogy gondoskodjon arról, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi szakfeladatokat ellátó ügyészek rendszeresen ellenőrizzék azt, hogy a gyakorlatban érvényesül-e a Gyvt. 17. § (1) bekezdésében foglalt értesítési kötelezettség, vagyis az az előírás, hogy ha a büntetőeljárás sértettje, vagy elkövetője gyermek- vagy fiatalkorú, az eljárás megindulásáról írásban értesíteni kell a nyomozást folytató hatóságnak a kiskorú lakhelye szerint illetékes gyámhatóságot és a gyermekjóléti szolgálatot.

Kezdeményezés

Az Obtv. 21. § (1) bekezdése alapján kezdeményezem, hogy a Heves Megyei Közigazgatási Hivatal Gyámhivatala Vezetője, folyamatosan és visszatérően ellenőrizze, hogy az önálló családgondozót alkalmazó települések jegyzői – mint a gyermekjóléti szolgálatot ellátó személyek munkáltatói – a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyes szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV.30.) NM rendeletben foglaltaknak megfelelő személyt alkalmaznak-e családgondozóként.

A rendőri szerveknek ajánlást nem teszek, de az Obtv. 17. § (1) bekezdésében foglaltak alapján felhívom az Országos Rendőr-főkapitány, és kiemelten a Heves Megyei Rendőr-főkapitányság figyelmét arra, hogy a Gyvt. 17. § (1) bekezdésében foglaltak szerint amennyiben a büntetőeljárás során gyermek vagy fiatalkorú személy a sértett vagy az elkövető, az eljárás megindulásáról a kiskorú lakhelye szerint illetékes gyámhatóságot és gyermekjóléti szolgálatot minden esetben írásban értesítse.

Írta: Herczog Mária

AZ ISKOLÁZTATÁSI TÁMOGATÁSSAL KAPCSOLATOS FELADATOKRÓL¹

1. AZ ISKOLÁZTATÁSI TÁMOGATÁS BEVEZETÉSÉNEK INDOKAI

A mai társadalompolitikának egyik alapvető célja, hogy a jövőben az országban fokozatosan csökkenő lakosságszám ellenére – amely együtt jár a munkaerőpiacon passzív népesség növekedésével – törekedjék arra, hogy lehetőség szerint minél nagyobb és minél jobb minőségű aktív munkavállaló vegyen részt az ország gazdaságában. Ez a cél elsősorban azon rétegek aktívvá tételével érhető el, amelyek ma még nagy számban esélytelenek a piaci viszonyok között, illetve az illegális fekete- vagy szürkegazdaságban tevékenykednek. Az oktatásban való minél hosszabb távú – és természetesen sikeres -részvétel alapvető feltétele a társadalmi esélyek növekedésének. A gyakorló szakemberek mindennapi tapasztalatai azonban azt mutatják, hogy a tanköteles korú gyermekek bizonyos köre egyre nagyobb arányban nem jár rendszeresen iskolába, nem végzi el, vagy nem időben fejezi be az általános iskolát, sok gyermek nem tanul tovább, illetve megszakítja középfokú tanulmányait. A nem megfelelő iskolai karrierben érintett gyermekek és fiatalok számarányát, hátterét, valamint az iskolai kudarcokhoz vezető okokat feltétlenül szükséges megvizsgálni és elemezni ahhoz, hogy pontos helyzetképet kapjunk a jelenlegi állapotról. Az esetenként kedvezőtlen helyzet a tanuló, illetve a szülő felelőssége mellett az iskola felelősségének kérdését is felveti.

Új problémátípus jelent meg a közoktatási törvényben szabályozott magántanulóvá nyilvánítás gyakorlatának térnyerésével. Az iskola köteles tájékoztatást adni a szülőnek, gyámnak, hogy a magántanulóvá válás lehetősége ugyan adott, de csak nagyon indokolt esetben – az orvos, a nevelési tanácsadó szakvéleménye alapján – támogatható. A nem megalapozott magántanulóvá nyilvánítással – azon túl, hogy jogellenes -azok a gyermekek is kimaradnak a közoktatási rendszerből, akiknek a legnagyobb szükségük van arra, hogy a család mellett a szocializációt és a nevelést segítő szakemberek és intézmények támogatását megkapják, s akik éppen a rendszeres iskolába járással volnának képesek a korrekcióra, elkerülve ezzel az alacsony iskolázatottságból, szakmanélküliségből, esetleges problémás családi mintából, életvitelből adódó hátrányokat.

Az iskoláztatási támogatás alanyi jogon járó családtámogatási forma – tehát nem a települési önkormányzat hatáskörébe tartozó juttatás –, amely nem vonható meg, de a Családtámogatási Törvényt, értelmében tankötelezettség teljesítéséhez kötött. A tankötelezettség megsértése esetén a támogatás nem vonható meg, de a szülő vagyonezelői joga korlátozható az iskoláztatási támogatás felhasználásában.

A tankötelezettség megsértésének tényét és okát elsődlegesen az iskola gyermek- és ifjúságvédelmi felelősének kell vizsgálnia, felderítenie, ezt követően pedig indokolt esetben meg kell tennie a szükséges lépéseket.

Ha a tankötelezettség megsértése a szülő és iskola kapcsolatának diszharmóniájára, az iskola nem megfelelő adottságaira, lehetőségeire (mint például szakemberhiány, speciális oktatási program hiánya, pénzügyi nehézségek), illetve az iskolának a

¹ A SzCsM és az OM módszertani levele, amely a gyermekjóléti szolgálatok iskoláztatási támogatással kapcsolatos feladatáról, a Szociális és Munkaügyi Közlöny 2000/4, 711 old. jelent meg.

gyermekhez/családhoz való negatív hozzáállására vezethető vissza, akkor az iskolának, illetve fenntartójának saját hatáskörben kell megtenniük a szükséges lépéseket.

Amennyiben a tankötelezettség megsértése a gyermek vagy szülője, családi környezete hibájából következik be, a jegyző az iskoláztatási támogatással kapcsolatos hozzá beérkezett jelzések alapján a gyermekvédelmi törvény szerinti lépések megtétele, nem pedig a támogatás megszüntetése iránt intézkedhet.

A gyermekjóléti szolgálatnak mindenekelőtt abban kell közreműködnie, hogy az iskola képes legyen a szülőt és a gyermeket saját eszközeivel meggyőzni a tanulás fontosságáról.

Az iskoláztatási támogatás felhasználását csak olyan eszközökkel, módszerekkel és eljárásokkal lehet ellenőriz(tet)ni, amely a szülő/gyám és gyermek, illetve mások jogait nem sérti, és nem megalázó.

FELADATOK A TANKÖTELEZETTSÉG TELJESÍTÉSE ÉRDEKÉBEN

1. AZ ISKOLA ÉS A JEGYZŐ FELADATAI

A közoktatási törvény rendelkezései szerint az iskolának jelzéssel kell élnie a jegyző felé a tanuló tankötelezettségének teljesítése érdekében, ha azt tapasztalja, hogy a tanuló tartósan nem vesz részt az iskolai foglalkozásokon.

Az iskola jelzési kötelezettsége alapján a jegyző a tanuló legalább tíz tanórára kiterjedő igazolatlan mulasztása után – a szabálysértési eljárás megindítása mellett – felkéri az iskolát az alábbi adatok közlésére:

- Mi az oka annak, hogy a tanulónak több mint tíz óra igazolatlan mulasztása van?
- Milyen erőfeszítéseket tett az iskola a tanuló mulasztásának megelőzése érdekében?
- Mit tapasztalt, amikor a 11/1994. (VI. 8.) MKM rend. 20. § (3) bekezdés alapján az ismételt mulasztást követően megkereste a tanuló szülőjét?
 - Amennyiben az igazolatlan hiányzás oka az, hogy a szülő nem biztosította a gyermek tankötelezettségét, élt-e jelzéssel a gyermekjóléti szolgálat felé a fenti rendelet 6. § alapján?
 - Amennyiben az igazolatlan hiányzás oka az, hogy a tanuló nem teljesítette a kötelességét, kezdeményezett-e ellene fegyelmi eljárást a közoktatási törvény 76. § (1) bekezdése szerint?
 - Mi az oka annak, hogy az iskola nem teremti meg valamennyi tanuló számára a gyermek szükségleteihez igazodó ellátásokat, és nem biztosít számára védelmet?

A jegyző ezen adatok birtokában szükség esetén megkeresi a gyermekjóléti szolgálatot a családban jelentkező nevelési probléma megoldása érdekében a Cst. 17. § (1) bekezdése, valamint a 223/1998. (XII.30.) Korm. rendelet 15.§ (1) bekezdése szerint.

2. A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT FELADATAI A TANULÓ TANKÖTELEZETTSÉGÉNEK TELJESÍTÉSE ÉRDEKÉBEN

a) A gyermekjóléti szolgálat tájékoztató jellegű és szakmai háttérrel biztosító feladatai

A gyermekjóléti szolgálat elsődleges feladata a tájékoztatás és a szakmai háttér biztosítása.

A 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 20. §-ának (3) bekezdése értelmében „Az iskola köteles a szülőt értesíteni a tanköteles tanuló első igazolatlan mulasztásakor...” Ugyanezen módosított rendelet értelmében „Ha az iskola értesítése eredménytelen maradt és a tanuló

ismételten igazolatlanul mulaszt, az iskola a gyermekjóléti szolgálat közreműködését igénybe véve, megkeresi a tanuló szülőjét.”

„Ha a nevelési-oktatási intézmény a gyermeket, tanulókat veszélyeztető okokat pedagógiai eszközökkel nem tudja megszüntetni, segítséget kér a gyermekjóléti szolgálattól.” [16/1998. (IV. 8.) 4. § MKM rendelet]

A jogszabályban foglalt megkeresést követően a gyermekjóléti szolgálat tájékoztatja az iskolát arról, hogy a család áll-e, illetve korábban állt-e gondozás alatt, azonban a gyermekre és a családra nézve terhelő adatok kiadására nem kötelezhető.

Amennyiben a gyermekjóléti szolgálat által gondozott családról van szó, a gyermekjóléti szolgálat az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelős rendelkezésére bocsát minden olyan információt és szakmai tudást a családdal kapcsolatosan, amely elősegítheti munkáját. Ezzel egyidejűleg a gyermekjóléti szolgálat a gondozási folyamatot kiterjeszti egyeztetve a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőssel, és vele együtt határozza meg azokat a lépéseket, amelyek a további igazolatlan hiányzások megelőzéséhez vezethetnek.

Abban az esetben, ha a család nem áll kapcsolatban a gyermekjóléti szolgálattal, a gyermekjóléti szolgálat szakmai találkozó, személyes beszélgetés formájában segítséget nyújt az iskola gyermekvédelmi felelősének ahhoz, hogy a 16/1998 (IV 8.) módosított MKM rend. 6. § szerinti családlátogatás során tárja fel mulasztás valóságos okait, mérje fel és ítélje meg, hogy a szülő biztosítja-e a gyermek tankötelezettségének teljesítését, vagy az igazolatlan mulasztás oka az, hogy a tanuló nem teljesíti kötelességét, illetve, hogy a mulasztás milyen egyéb okokra vezethető vissza.

A gyermekjóléti szolgálat az adott eset kapcsán konkrét segítséget nyújt a gyermekvédelmi felelősnek. A gyermekjóléti szolgálat és a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős közös esetmegbeszélés keretében tárják fel azokat a problémákat, amelyek jellemző módon fordulnak elő a gyermek iskoláztatási kötelezettségének megszegése során. A felmerült problémákra több szempontot figyelembe véve, a helyzetet több oldalról megközelítve megoldási javaslatokat dolgoznak ki.

Ha a gyermekjóléti szolgálat tapasztalatai azt mutatják, hogy a tanulók gyakori igazolatlan mulasztása olyan tipikusan ismétlődő problémákra vezethető vissza, amelyek az iskola vagy annak fenntartója beavatkozását igénylik, felhívja figyelmüket a szükséges intézkedések megtételére.

Az iskola és a gyermekjóléti szolgálat kapcsolattartásának rendszerét, formáját és módját az iskolának a szervezeti és működési szabályzatában kell meghatározni.

b) A gyermekjóléti szolgálat feladatai a jegyzői megkeresést követően

A Családtámogatási törvénynek a közoktatási törvénnyel összhangban alkotott Tankötelezettséggel összefüggő rendelkezések fejezetének 17. § (1) bekezdése a következőket rendeli el:

„Amennyiben a szülő, a gyám nem biztosítja a gyermek tankötelezettségének teljesítését, akkor a települési önkormányzat jegyzője, a fővárosban a kerületi önkormányzat jegyzője (továbbiakban együtt: jegyző) gyámhatósági jogkörében eljárva megkeresi a gyermekjóléti szolgálatot a családban jelentkező nevelési probléma megoldása érdekében.”

A gyermekjóléti szolgálat a jegyző megkeresése alapján:

- a) felhívja a gyermeket és annak szülőjét, gyámját a tankötelezettség teljesítésére,
- b) személyes segítő kapcsolat keretében közreműködik a családban jelentkező nevelési problémák és hiányosságok rendezésében,

c) együttműködik a közoktatási intézménnyel, ennek keretében tájékozódik eljárásának eredményéről.

A gyermekjóléti szolgálat ekkor kötelezően felhívja a szülő és a gyermek figyelmét arra, hogy amennyiben nem működnek együtt a gyermekjóléti szolgálattal, és a gyermek tankötelezettségének a továbbiakban sem tesznek eleget, a jegyző illetve a gyámhivatal elrendelheti:

- a gyermek védelembe vételét,
- a szülő, gyám vagyongazdálkodó jogának korlátozását,
- a szülő, a gyám vagyongazdálkodói jogának megvonását az iskoláztatási támogatás vonatkozásában, eseti gondnok kijelölésével, amennyiben a gyermek azért nem jár iskolába, mert a szülő, a gyám nem biztosítja számára az iskolába járás alapvető feltételeit,
- legvégső lépésként – a gyermekvédelmi törvénynek megfelelően – dönthet a gyermek családból történő ideiglenes, majd végleges kiemeléséről.

A szóbeli figyelmeztetéssel és a következményekről való tájékoztatással egy időben a gyermekjóléti szolgálat vizsgálja meg, mi az akadály a gyermek, a szülő és az iskola együttműködésének. Amennyiben az ok a szülő vagy a gyermek magatartásában, illetve a család működési zavarában rejlik, a gyermekjóléti szolgálat igyekezzon megadni azt az érdemi támogatást, melynek következtében a gyermek és/vagy a szülő változtatni képes a hiányzást kiváltó okokon, illetve belátja az iskolába járás fontosságát.

A gyermekjóléti szolgálat 15 napon belül tájékoztatja a jegyzőt, amennyiben úgy ítéli meg, hogy a tankötelezettségi törvényben előírtaknak a tanuló, a szülő, a gyám az iskola hozzáállása, vagy az iskola lehetőségeinek hiánya miatt nem tud eleget tenni.

A gyermekjóléti szolgálatnak tehát 15 nap áll rendelkezésére, hogy esetmegbeszélést hívjon össze az érintettek: a gyermek, a szülő, a gyám, az osztályfőnök, az esetlegesen érintett pedagógus és iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelős részvételével. Az esetmegbeszélés célja és feladata minden érintett fél – különösen a gyermek – meghallgatása, valamint az, hogy összefoglalja a tankötelezettség teljesítése érdekében tett erőfeszítéseket, eredményeket, eredménytelenségeket, ezek okait.

Amennyiben a gyermekjóléti szolgálat 15 napon belül nem tud eredményt elérni a gyermek tankötelezettsége teljesítésének előmozdításában, akkor erről a tényről tájékoztatja a jegyzőt a Cst. 17. §-ának (2) bekezdése alapján.

A tankötelezettség teljesítését segítené, ha a gyermekjóléti szolgálat kérésére a jegyző, a hatósági eljárás megindítása előtt, lehetőséget adna a határidő módosításra.

A TANKÖTELEZETTSÉG MEGSZEGÉSÉBŐL ADÓDÓ FELADATOK

1. A JEGYZŐ FELADATAI:

A gyermekjóléti szolgálat jelzése és az iskolától bekért adatok alapján jegyző szükség esetén intézkedik a gyermek védelembe vételének elrendelése iránt. A védelembe vétellel kapcsolatban a gyermekvédelmi törvény rendelkezéseit kell követni.

Amennyiben a gyermek védelembe vétele nem jár eredménnyel, és beigazolódik, hogy a gyermek azért nem jár iskolába, mert a szülő nem biztosítja számára az ehhez szükséges alapvető feltételeket, és ez dokumentálhatóan és hitelt érdemlően bizonyítható, a jegyző megkeresi a gyámhivatalt a szülő, a gyám vagyongazdálkodó jogának az iskoláztatási támogatás felhasználása vonatkozásában történő korlátozása céljából.

2. ESETI GONDNOK KIRENDELÉSE

Amennyiben a korábbi intézkedések nem vezettek eredményre, úgy a gyámhivatal a szülő, gyám vagy kezelő jogát a nevelési támogatás vonatkozásában megvonja, és a nevelési támogatás kezelésére eseti gondnokot rendel ki a 223/1998. (XII.30.) Korm. rendelet 18. § (1) bekezdése szerint.

Az eseti gondnok kijelölését minden esetben meg kell előznie a gyermekjóléti szolgálat erre vonatkozó javaslatának.

Eseti gondnokként elsősorban a gyermekjóléti szolgálat családgondozóját kell kirendelni.

Némiképp aggályosnak látszik azonban, ha az eseti gondnok és a gyermekjóléti szolgálat családgondozója egyazon személy, hiszen ez a segítő munkában a kliens és a segítője közötti egyenrangú partneri kapcsolatot sérti. Az etikai kérdéseken túl nehezen megoldható a családgondozói feladatok és az eseti gondnoki teendők összeegyeztetése a gyermekjóléti szolgálatok szakembereinek túlterheltsége miatt is.

Problémákat vet fel ugyanakkor az a megoldás is, ha a gyermekjóléti szolgálaton belül a kijelölt családgondozó és az eseti gondnok nem egyazon személy, mégis ez látszik célszerűbbnek, mivel ebben az esetben az eseti gondnok segítséget, támaszt jelenthet a családgondozó számára, bár szükség esetén felülbíráhatja a családgondozó döntéseit.

Amennyiben lehetőség van rá, az is jó megoldás, ha olyan személy (elsősorban családtag) kirendelését támogatja a gyermekjóléti szolgálat, aki a szülő, a gyám, a gyermek számára eddig is támaszt jelentett, és vállalja, valamint képes ellátni a feladatot, továbbá lehetőség szerint a szülő, a gyám, a gyermek környezetében él.

3. A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT FELADATAI

A gyermekjóléti szolgálat környezettanulmány elvégzésével ellenőrzi az iskoláztatási támogatás gyermekre történő fordítását a 223/1998. (XII.30.) kormányrendelet 16. § szerint.

A gyermekjóléti szolgálat a környezettanulmány során felméri, hogy a gyermek családban történő ellátása megfelelő-e, különös tekintettel táplálkozására, ruházatára, a szükséges tanszerekre. A gyermekjóléti szolgálat a gyámhivatalt a környezettanulmány alapján készített helyzetértékelés tapasztalatairól értesíti.

Írta: Nickl Gabriella

„CSAK EGY ESÉLYT KÉREK ÚJRA”, AZAZ D. ERZSÉBET VÁRANDÓS KISMAMA ESETE

T. Város gyámhivatalának telefonon való jelzésére (1999.10.20.) a Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat 1999. október végén felvette a kapcsolatot D. Erzsébet terhes kismamával, aki élettársi kapcsolatban él Gáborral.

Az édesanya azzal kereste meg a városi gyámhivatalt, hogy Viktória nevű gyermekét szeretné saját háztartásában gondozni. A kislányt egy másik város gyámhivatala 1999 novemberében átmeneti nevelésbe vette, és jelenleg a k-i gyermekotthonban él. A gyermekotthon családgondozójának tájékoztatása alapján a gyermek egészséges, egyre nyitottabb a közösség felé.

Az édesanya telefonon tartotta gyermekével a kapcsolatot, aki felől azóta rendszeresen érdeklődik, csomagot küld, illetve lehetősége szerint személyesen látogatja. Megfogalmazott célja, hogy mihamarabb családjába visszakerüljön a gyerek. A családgondozóval egyeztetve a kapcsolattartás lehetőségeit (levél, csomag, személyes megkeresés, telefon) számba vették.

1999. február óta L. Gáborral él, akivel kiegyensúlyozott élettársi kapcsolata van. Élettársa tudomásul vette, és beleegyezett abba, hogy az előző kapcsolatából származó kisgyerekek visszakerüljön hozzájuk.

D. Erzsébet jelenleg várandós az említett élettárstól, közös gyermeküket április végére várják.

A család jövedelme mindössze L. Gábor rokkantnyugdíja. Ezt egészítették ki szezonjellegű alkalmi munkával.

A lakás, amelyben élnek, L. Gábor és volt felesége közös tulajdonában van fele-fele arányban. Az ő általuk lakott rész 1 szoba-konyha, melyhez főzőfülke és fürdőszoba tartozik. A szoba berendezése megfelelő, az alapvető bútorzattal rendelkeznek, fával fűtenek. A lakás gondozottsága, tisztasága megfelelő.

A házhoz kis udvar tartozik, ahol lenne mit tenni a használhatóság érdekében.

Egy korábbi kapcsolatából származó kislánya, Bea 7 éves, és az anyai nagymamánál nevelkedik családba fogadással. Az édesanya ősszel látogatta meg első osztályos gyermekét.

Viktória a k-i gyermekotthonban él átmeneti nevelésben, öt 2 éves koráig nevelte.

Az 1995-ben született Krisztiánról lemondott, őt örökbe adták.

István, aki 6 éves, az apánál nevelkedik.

1998 decemberében szülte 5. gyermekét, akit az Alpha Szövetség közreműködésével nyíltan örökbe adott.

Az átmeneti nevelés megszüntetése érdekében – mivel az anyával korábban nem volt kapcsolata a családsegítő központnak – szükségesnek tartottam az előzetesen őt ismerő szakemberek megkeresését. Az exploráció és adatgyűjtés során megkerestem a védőnőt, a gyámhivatalt, a gyermekjóléti szolgálatot, a rendőrséget.

A következőket lehetett megtudni:

A védőnő tájékoztatása szerint Viktóriát állandó noszogatás mellett vitte tanácsadásra, folyamatosan figyelemmel kellett kísérni a gyermek fejlődését. Az alapvető gondozási, nevelési feladatokat ellátta, azonban előfordult, hogy a nagymama felügyeletére hagyta a gyermeket. Felelőtlennek ítélte meg a védőnő az anya gyermekéhez való hozzáállását.

A s-i gyámhivatala elmondása szerint az édesanya ellen a kalocsai bíróságon kiskorú veszélyeztetése ügyében per van folyamatban, Krisztián esetében, akiről a szülői felügyeleti jogokat megvonták az anyától.

A rendőrség tájékoztatása szerint Erzsébet ellen országos körözést adtak ki, gyanúsítottként keresik csoportos betöréses lopás miatt. Erzsébet a családgondozó közreműködésével a rendőrségen jelentkezett, elérhető lakcímét bejelentette. Telefonon egyeztettek, hogy mikor menjen be a rendőrségre.

Megkerestem a Gyermekotthon vezetőjét és a családgondozót, akik előzetesen is ismerték az édesanyát. Rendkívül elítélően nyilatkoztak az édesanya nevelési attitűdjéről, a főorvos-nő alkalmatlannak véli a gyermeke nevelésére.

A szerződés-kötés és gondozási-nevelési tervet közösen fogalmaztuk meg a rövid távú célokat meghatároztuk.

Az átmeneti nevelés megszüntetését Viktória esetében egyelőre nem javaslom. A kapcsolattartás megerősödését szükségesnek tartom az édesanya és gyermeke között, annak figyelemmel kísérése fontos. Erzsébetet a rendőrség előzetes letartóztatásba helyezte Kalocsán, ahonnan január végén kiengedték. A bírósági tárgyalás során a családgondozót tanúként beidézték, ahol elsősorban az édesanyával való együttműködésről kérdezte a bíróság. A családgondozás rendkívül rövid ideje folyt, így tartalmi válaszokat nem áll módjában adni. A kölcsönös együttműködés az eltelt két hónap alatt folyamatos volt, Erzsébet a családgondozótól és a helyi gyámhivaltól egy esélyt kért annak bizonyítására, hogy megfelelő anya és társ.

Az előzetesben töltött idő rendkívül megviselte a terhes kismamát, élettársa mindent elkövetett, hogy szabadlára helyeztesse Erzsikét, fogadott ügyvédjük segítségével. A vád Erzsi ellen kiskorú veszélyeztetése volt. Az 1997. évi Gyermekvédelmi Törvény szerint a kiskorúak ellen elkövetett testi bántalmazás rendkívül szigorúan büntetendő. A börtönben eltöltött egy hónap alatt is rendszeresen tartotta a kapcsolatot az édesanya Viktóriával telefonon, levélben.

A szabadlára helyezés megtörtént, a terhes kismama 10 hónap felfüggesztett börtönbüntetést kapott a terhességére, illetve várható szülésére tekintettel.

A családlátogatások és a személyes megkeresések alkalmával közösen meghatároztuk a rövidtávú célokat, azaz a csecsemővel kapcsolatos teendőket, az élettársával a feladatmegosztást, a házimunkát és gyermeknevelést illetően. A családgondozó tájékoztatta a szülést követő ellátásokról, annak igénylési módjáról.

Viktória átmeneti nevelése megszűnik, mert figyelembe véve a körülményeket, a Tatán élő anyai nagymama családba fogadással gyámmá kinevezhető, így a gyermek családi körben testvére mellett nevelkedhet tovább. Az anya rendszeres kapcsolattartása a két gyermekkel a családi környezetben jól megvalósítható.

Fordította: Szombathelyi Szilvia

ERŐSZAK A CSALÁDBAN: AKCIÓTERV A 21. SZÁZADBAN
NICOSIA – CIPRUS, 2000. NOVEMBER 26-30.

Mi, az „Erőszak a családban: akcióterv a 21. századra” című nemzetközi konferencia résztvevői, felismertük, hogy a családon belül megnyilvánuló erőszak minden társadalmi csoportba és kultúrába tartozó családot érintő globális probléma.

- A családon belüli erőszak az áldozatok-akik leggyakrabban nők és gyermekek – emberi jogainak megsértése;
- A családon belüli erőszak ártalmas az egyénre, a közösségre és a társadalomra, kedvezőtlenül hat az ország szociális, gazdasági és politikai fejlődésére;
- Bármiféle lényeges változtatás ezen a globális helyzeten olyan multidiszciplinális és átfogó keretben képzelhető el, amely kapcsolatot alakít ki a kormányzati és a civil szervezetek között együttműködve a nemzetközi, a kormányközi és a regionális szervezetekkel.

Egy olyan akcióterv kidolgozását javasoljuk, amely figyelembe veszi a következőket:

Szükségesnek tartjuk olyan közoktatási kampány indítását, amely a családon belüli erőszak minden formájával szemben nagyobb tudatosságot és megértést eredményez; érvényesül a zéró tolerancia elve a fizikai, a szexuális, a pszichológiai, a szociális és a gazdasági bántalmazásokkal szemben.

Szükségesnek tartjuk a humán ellátás valamennyi területén (egészségügyi, oktatási, szociális szolgáltatás, jogi, végrehajtói és törvénykezési rendszerben) a szakemberek és önkéntesek képzését, továbbképzését.

Szükségesnek tartjuk a családon belüli erőszak áldozatai számára a védelem biztosítását lehetővé tevő jogi reformok megalkotását, illetve bevezetésüket, összhangban a meglévő nemzetközi ajánlásokkal (Egyezmény A Nők Elleni Diszkrimináció Összes Formájának Megszüntetéséért (CEDAW), a Bécsi Emberjogi Konferencia Akcióprogramja és Deklarációja (38. paragrafus, 2. bekezdés) és az ehhez kapcsolódó protokoll, Gyermekjogi Egyezmény) annak érdekében, hogy a családok és a jog is védelmet nyújthasson.

Szükségesnek tartjuk a családon belüli erőszak által érintett áldozatok, elkövetők és gyermekek számára könnyen elérhető, kulturálisan érzékeny, koordinált szolgáltatások, ellátások megteremtését.

Szükségesnek tartjuk az iskolák és a közösségek minden korosztályú gyermeke számára olyan elsődleges prevenciós programok kidolgozását, amely a családon belüli erőszak megszüntetésére és az egészséges kapcsolat kialakítására, valamint a nemek egyenlőségének támogatására irányul.

Szükségesnek tartjuk továbbá olyan kutatások elindítását, amelyek a férfi-női nem kérdéskörét különös érzékenységgel kezelik; a családon belüli erőszak elterjedtségéről szóló információk közzétételét; a kapcsolódó programok, politikai intézkedések értékelését. I

Szükségesnek tartjuk egy nemzetközi hálózat kialakítását a családon belüli erőszak összes aspektusáról, a tapasztalatok, stratégiák megosztásának támogatását, valamint az egyes országok elért eredményeinek ismertetését a következő, 2003-as konferencián.

Konferencia Nemzetközi Bizottsága és Titkársága
Ciprusi Egyetem

Írta: Gérczei Ildikó

ESETTANULMÁNY

HELYZETELEMZÉS

Cs. családdal a Gyermekjóléti Szolgálatban végzett családgondozói tevékenységem során kerültem kapcsolatba. Az összetett veszélyeztető tényezők miatt a gyermekek védelembe vételre kerültek. Családgondozásomat az önkéntességen alapuló családsegítő családgondozás előzte meg.

Z. város külterületén laknak közös udvarra nyíló, lepusztult önkormányzati bérlakásban, 32 m²-en. Egy szoba-konyha, komfort nélküli élettérben hárman élnek. A lakás szegényesen berendezett, a bútorok elhasználódtak, a higiénia kifogásolható.

Az apa: Cs. 42 éves, nem dolgozik sehol, munkahelye megszűnését követően kimerítette a munkanélküli járadék lehetőségét. Az őt körülvevő külvilággal passzív. Korábbi intenzív alkoholfogyasztása miatt súlyos májkárosodása van, ezért gyakran kerül kórházba.

A gyerekek: M. 9 éves kislány és L. 7,5 éves fiú. Házasságban születtek. A szülők 2,5 évvel ezelőtt elváltak. A bíróság a gyerekeket az apánál helyezte el. Az anya eseti kapcsolatot tart a gyerekekkel. Az apa kapcsolattartást segítő tevékenysége példaértékű. Az anya gyermekellátó szerepében nem funkcionálhat a későbbiekben sem.

M. és L. egy belvárosi általános iskolába jár. M. zárkózott, koránál nagyobb lelki terhet cipel. Társai szeretik, tanítónője segítő szándékkal fordul felé. Értelmi képessége átlagos.

L. kis létszámú osztályba jár, osztályismétlő. Hiperaktív, nehezen „kezelhető” az iskolai tanórákon. Apjához való érzelmi kötődése erős. Kapcsolatteremtésben aktív.

Az apa az iskolával nem tart kapcsolatot. Az apa korlátozása miatt a gyerekek az iskola és az osztályközösség rendezvényeiről sorra elmaradnak.

A család rendszeres havi bevételét a családi pótlék és az emelt összegű gyermekvédelmi támogatás, valamint az állam által megelőlegezett gyermektartásdíj képezi.

Az apa egészségi állapota függvényében vállal alkalmi munkát, gépkocsivezetést a megrendelő kocsijával, szezonális könnyű fizikai munkát (gyümölcszedés, gyógynövénygyűjtés). Napi megélhetési gonddal küszködnek. Közmű-díjtartozásuk nincs. A rokoni kapcsolatok anyai ágon nem ismertek.

Cs. nyugdíjas apja alkoholizáló élettárrsal él közös háztartásban a család közelében. Cs. két testvére ismert. A családok kapcsolata felszínes, csak az aktuális problémák megoldására korlátozódik.

Lakókörnyezettel nincs élő kapcsolata a családnak. A házi orvos elismerően szól az apa gyermekeit ellátó törekvéseiről. Az apa házi orvosa a család problémáinak közeli ismerője.

A HELYZETELEMZÉSBŐL ADÓDÓ CÉLOK (A) ÉS MEGOLDÁSI KÍSÉRLETEK (B) A CSALÁDGONDOZÁS SORÁN

Rövidtávon:

a) Az apa rendszeres legális jövedelemhez juttatása szükséges a család életminőségének javítása érdekében.

b) Egészségi állapotából adódóan rokkantnyugdíj igénylése lehetséges a meglévő feltételrendszerben. Igénybenyújtás a NYUFI-hoz. Elbíráló orvosi bizottsághoz az előírt idő előtt bejutottunk, ugyanis az időközben kórházba kerülő Cs. ezirányú vizsgálati eredményeit

– közbenjárásomra – elfogadta a nyugdíjfolyósító. Hat héten belül megjött a határozat a 6 hónapra visszamenően megállapított ellátásról.

a) Az apa kapcsolatfelvétele a gyerekek iskolájával, az iskolában dolgozó kapcsolódó szakemberek elfogadó közelítése a zárkózott apához.

b) Az osztályfőnökök fogadóóráját – előzetesen kétoldalú egyeztetés után – közösen vettük igénybe az apával. A kölcsönös bemutatkozás után a legsürgetőbb problémák megoldására kerestünk választ. L. esetében magatartászavara miatt nevelési tanácsadó vizsgálatát kéri az iskola, az apa hozzájárulásával. M. esetében szemészeti szakvizsgálat szükségessége merült fel. Mindkét esetben felajánlottam segítségemet a lebonyolításhoz. Az apa egyedül a szemészeti vizsgálati időpont kérését fogadta el tőlem.

A tanácsadói szakvélemény megérkezését követően az iskolában most már az osztályfőnökök egyidejű jelenlétével team-lehetőséget kértem.

Az apa és osztályfőnökök – valamint koordinátori szerepemben én – együtt beszéltük meg a gyerekekkel kapcsolatos közös teendőket.

A következő szülői értekezletre az apa egyedül ment el. Az anyák napi műsoron a gyerekek szereplésének én voltam „tanúja”. A tanév végi közös kiránduláson a gyerekek részt vettek. Az apával közösen átbeszélt feladatok kivitelezéséhez az apa a továbbiakban nem kért segítséget tőlem, hanem önállóan oldotta meg azokat.

Hosszú távon:

a) Az apa kórházi kezelőorvosa elmondta nekem, hogy sajnálatos módon nagyon előrehaladott állapotú Cs. betegsége. A májzsugor szövődményei miatt rövid ideje van az életben. Cs. otthoni gyógykezelése mellett időnként megszegte az alkoholfogyasztási tilalmat, ezt az ő elmondásából tudom. Betegsége erősen fejlett. Gyermekei nevelése során érvényesítette M. gondoskodó szerepét L. fölött az idősebb testvér jogán.

Családgondozásom alatt második esetben bekövetkezett Cs. kórházi ápolása idején a gyerekeket Cs. bátyjának családjánál sikerült elhelyeznem egy közeli településen, ahonnan a gyerekek bejárhatnak iskolájukba.

b) Szükségét látom, hogy hosszabb távon tervezzem a gyerekek sorsrendezését a bizalmasan megszerzett orvosi információk birtokában. Vérszerinti kapcsolatokat kerestem.

Családbafogadást készítettem elő a gyerekek számára.

Ezeket a feladatokat a védelembé vétel kapcsán szükségszerűen elkészített egyéni gondozási nevelési tervben fogalmaztam meg, annak elvárásai alapján.

A fentiekén kívül a menet közben megoldásra váró feladatok kapcsán vettem igénybe a háttérintézmények és karitatív szervezetek lehetséges segítségét.

ADALÉK AZ ELŐZMÉNYEKHEZ

A nyári szünidő kapcsolattartásának ürügyén Cs. június 10-én önkéntesen keresett fel szolgáltatunkban. Legelső önkéntes megkeresése volt. A legutolsó is. Sokat és szívesen beszélt. Elmondta, hogy M. látása a folyamatos kezelés során javult az utolsó kontrollvizsgálat szerint. L. osztályismétlő lesz, kis létszámú osztályban kezdi a következő tanévet. A gyerekek kirándulásáról mesélt hosszasan, máskor is elengedi őket- mondta.

Beszélt a nyári tervekről, hogy a gyerekeket anyjukhoz viszi több napon keresztül, de az éjszakákat mindig otthon töltik majd.

Mondta, hogy a következő tanév tankönyveinek árát befizette, megnyugodva közölte, hogy semmi tartozásuk nincs.

Kérdés nélkül beszélt az életéről.

A legközelebbi családlátogatásom idejét június 28-ában határoztuk meg. Elköszönő kézfogáskor egy pillanatra elhittem magammal, hogy most már minden rendben lesz. Szerettem volna hinni, hogy fel tudja nevelni gyermekeit.

EPILOGUS (1)

Cigány kisebbséghez tartozó gyerekek életmódtáborában tevékenykedtem június 20-26-ig. 22-én reggel kolléganőim telefonon értesítettek Cs. haláláról. A családdal kapcsolatos tennivalókat adminisztrációimból kiolvasták.

EPILOGUS (2.)

M. és L. félárvak. Családba fogadásuk a tervek szerint megtörtént. Az iskolában, az új családban – úgy tűnik – jól megvannak, mindenki szereti és segíti őket. Én is. Még jobban, mint bármikor.

Írta: Sárík Eszter

GONDOLATOK A FERENCZI GYÖRGY NEVELŐINTÉZETI NAPOKRÓL

2000. november 22-én és 23-án Rákospalota adott otthont a Ferenczi György Nevelőintézeti Napoknak. A tudományos konferenciákat – az esetek többségében – jellemző visszafogott stílusra és a nem ritkán előforduló monotóniára számítottam, amikor nekiindultam a novemberi reggelnek. Az általában már 9 óra 30 tájékában előkerülő „hektó” kávékra vagy a „már csak fél óra és ebéd” típusú önszuggesszióra azonban nem volt szükség. De nemcsak nekem nem, hiszen a szünetekben folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy a résztvevők egységesen arra a megállapításra jutottak, hogy az előadások tartalmasak, színvonalasok voltak. Nagy hiba lett volna otthon maradni, vagy az itt töltött órákat könnyedebb szórakozással felcserélni! Mert valóban fényűzés manapság kihagyni egy - lelkes csapat által – mind külsőben, mind tartalmilag igényesen létrehozott programot.

A kerekasztal-beszélgetéstől – mely szociológust, szociálpolitikust, intézetigazgatót és ügyészt ültetett egy asztalhoz – a kissé ellentmondásos, ám emocionálisan nagy vihart kavarázó záróelőadásig; a fiatalok beilleszkedési és munkaerő-piaci esélyeiről. Az elhangzottak egy néhány gondolatmagvat minden bizonnyal elvetettek a jelenlévők agyában. Számolva „az újszülöttnek minden poén új” effektussal is, vannak kérdések, melyeket végiggondolásra, – sőt néhány, e tárgykörben illetékes embernek – számvetésre is érdemesnek találtam. Köztük azt a problémát, melyet Laki László ecsetelt egy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében készült, regionális felmérés kapcsán: Azt tudniillik, hogy „a regisztrált munkanélküliek száma meg sem közelíti a munkával nem rendelkezők valós létszámát, s a komoly társadalmi problémák hátterében sem a regisztrált munkanélküliek „bázisa” áll, hanem az ún. inaktívak népes tábora, melybe a rokkantnyugdíjasként vagy háztartásbeliként nyilvántartottak is beletartoznak. Valójában az, hogy a munkahellyel és – valódi: össztársadalmi szinten is megbecsült -munkával nem rendelkezők „nagy bugyrában” mennyien kénytelenek a homlokukon viselni a munkanélküli bélyeget; mindössze a statisztikáknak és az azokat kozmetikázóknak fontos! A valós és aggasztó dilemma az, hogy hová folyik el az a humán energia, mely nincsen lekötve munkaerőként! (Értve ezalatt a fizikai és pszichés energiákat is, melyeket a „dologtalanság” és „szükségtelenség-érzés” állapota napról-napra felfal.)

Az inaktivitás kérdése Hága Antónia szavaiban is a fenti értelmezésben jelent meg. 12 roma nővel folytatott mentálhigiénés tréningjéről tartott beszámolója ráébresztett arra, hogy a napjainkban egyre népszerűbbé váló lózung, mely szerint „az ideális családban az anya otthon, a fakanál mellett teheti teljessé a család boldogságát” – mennyire rétegspecifikus. Végignévezve a fiatalok bűnelkövetők családi hátterén, számos esetben jelenik meg a gyanúsított édesanyjának foglalkozásaként a háztartásbeli kategória. A „polgári” Magyarország háztartásbelije azonban – sajnálatos módon – korántsem a férfiakkal rivalizáló, karriertársadalomból kivonuló, önkéntes főállású anyák sokaságát jelentik. Korunk „HTB”-je még egy sokszorosan kényszerülte állapot következeiben marad otthon családjával, amelyhez a tágabb társadalmi viszonyokon túl, a regionális nehézségek és gyakran a tradicionális kisközösségek nyomasztó hagyományai ugyanúgy hozzájárulnak, mint az egyén iskolázatlansága. Ez a passzív nőszerep korántsem deviancia-gátló, sőt gyakran jelent egyet a tehetetlenséggel. Az effajta immobilitástól a fiatalok olyannyira ódzkodnak, hogy akár a bűnelkövetés árán is, távol akarnak kerülni ettől a mintától.

(Félreértések elkerülése végett, nem ebben látom a bűnözés okát, de összefüggést vélek felfedezni a két tényező közt.)

Az ún. nőkérdés ezen falak közt külön értelmet nyert. Az ittlakó nők, lányok – vagy ahogyan azt Aczél Anna megfogalmazta – a gyakran, örömmel, újra játszadozó „gyermeklányok”, ezen makrotársadalmi és mikrokörnyezeti hátrányokat többszörös teherként cipelik a hátukon. A Rákospalotán élő lányok élete szinte „lekottázza” a női sorsokban jellegzetesen előforduló kudarclehetőségeket. A bűnelkövetés, a leányanyaság, „a szabadultam, de nincsen hová mennem” tragédiáival küzdők lakóhelye, gyakran végső menedéke ez az intézmény.

A kétnapos találkozó azonban korántsem a pesszimista ön-sajnálattól volt hangos: sokkal inkább az előremutató gondolkodásról, az együttgondolkodás és cselekvés szükségességéről szólt. Míg az első nap a deviáns és veszélyeztetett fiatalok esélyeinek latolgatását helyezte a középpontba, addig november 23. már az intézményes – kiváltképpen a büntetőjogi reakciók – tárgyalásának jegyében telt, Frech Ágnes büntetőbíró és Lévay Miklós segítségével.

Nemcsak témájában, de stílusában is formabontó volt Csernus Imre pszichiáter expozéja. A bűnelkövetés és a bűnelkövetőkkel való foglalkozás a jelenlévők körében egy ismert világot jelent. Tudjuk, mert hozzászoktunk, hogy a bűnelkövető hűsvér ember, látjuk – ha életmódja nem is – de vágyvilága vagy az általa vágyott világ nem sokban különbözik a miénktől, törekszünk botlásának megértésére; és ki-ki a tőle telhető módon és eszközökkel – a kriminalitás útjára tévedőt – igyekszik a helyes útra terelni.

A drogosok mindennapjaira és kezelésére azonban kevéssé van rálátásunk. A Büntető törvénykönyv idevonatkozó passzusairól tudjuk, hogy nem szolgálhatnak megoldásul azoknak, akik egy szenvedélybetegség súlyos rémével küzdenek; tisztában vagyunk azzal, hogy a kezelésük jellegében teljesen különbözik a bűnelkövetők kezelésére létező eszközöktől, és a témakör vitatásakor egy másfajta gondolkodásmódra kell átállnunk. Különösen azért, mert nem büntetésről, nem egy állami szankció elszívéséről, hanem egy önkéntesen igénybevett kezelésről beszélünk – de a tudásunk (legalábbis az enyém) - ezen nem sokkal mutat túl.

Hogy megtudtunk-e ennél többet a drogprobléma kezeléséről Csernus Imre performanszából? Bizonytalan vagyok a válaszban. Megerősödtem abban a hitemben, hogy a „segíts magadon. Isten is megsegít” elve kiválóan működik, megtudhattam, hogy ez az elv a drogosok világában fokozottan igaz, halhattam – „a saját fülemmel egy pszichiáter szájából” -, amivel már eléggé régóta tisztában vagyok (és amivel egyébként mélységesen egyetértek), hogy az önismeret kiemelkedően fontos. Hogy erőneink és önnön korlátaink ismerete nélkül „mozdulni” sem lehet, vagy ha mégis, ez a mozgás lefelé mutat. Tény, hogy a kábítószeres élete nem kimondottan a felfelé ívelésről szól, és ha a drogos elindul ezen a lejtőn, az önismeret hiányának tőkesúlya a „pokol” felé húzza.²

A pszichiáter feladata eszerint az, hogy felnyissa a beteg szemét a saját személyiségéről! Akinél ez az ébredés kellő akarattal párosul, azon lehet segíteni, a többiekén nem. Rendben. A tétel eddig logikus és racionális, nehezen lehet rajta „fogást” találni. A logikátlanság abban a rendszerhez társuló közösség jellegében rejlik, mely az előadó vezetése alatt működik. Létezik egy közösség, egy hely („a HELY”), mely a drogtól szabadultak „jutalomközössége”. A közösség szabadon dönthet arról, hogy – amennyiben valaki kísértésbe esett, és akár enyhébb kábítószerhez „nyúlt” – az illetőt benntartják a csapatban, felfüggesztik a csoporttagságában, vagy kiejtik abból. Azt nem értem, hogy ilyen szélsőséges individualizmus hogyan párosulhat egy hihetetlenül erős (már-már szektoid) közösségiséggel! Ahol a közösségi érdek olyan szinten megelőzi az egyén érdekét, hogy az dönthet „bennmaradásról”, „felfüggesztésről” vagy a rendszertől való kiesésről. Ott, ahol a

tét nem kisebb, mint a drogtól szabadulni vagy a rabjának maradni. A „játszma” vége az erők közösségének megalakulása. A gyengének nincsen maradása.

A VILÁG ERRŐL SZÓL, DE A SEGÍTÉS IS?!

Az eredményességet nem vitatom, és tulajdonképpen – ha jobban magunkba nézünk-megállapíthatjuk, hogy egy segítőrendszer sem mutat fel feltétlenül jobb eredményeket – legfeljebb nem beszélünk a rendszerből kikerültek csúfos arányáról. Egy biztos, hogy ez a hozzáállás, keménység és „szoros közösségi uralom” egy olyan közösségben sem lenne megengedhető, ahová a bekerülésről nem az egyén dönt, hanem külső akarat hatására válik annak részévé. Ezt a fajta csoportkohéziót még egyéni döntés esetén sem tartom azonban veszélytelennek. A történelem már jó néhány ízben igazolta, hogy „karizmatikus” vezetők hatása alatt tömörült csoportok – különösen ilyen instabil emberekből álló csoportosulások - irányítójuk vezényszavára számos megdöbbenéssel tett elkövetésére képesek. (Nem kívánom azt sugallni, hogy ez a csoport közelről veszélyeztetett – csak és kizárólag az elmondottak alapján mondok véleményt -, de a szervezeti jellegben veszélyek rejlenek.)

Egy biztos, hogy a kérdést továbbgondoltam, mert muszáj volt továbbgondolni. És ezzel – nyilvánvalóan – nem vagyok egyedül.

Nem véletlenül hagytam gondolatsorom végére Aczél Anna és Szarka Attila előadásainak felvillantását. A Ferenczi György Nevelőintézeti Napok tulajdonképpeni házigazdái nemcsak az általuk elmondottakkal, de előadásaik hogyanjával is azt a hitelességet testesítették, amelyről az új épület átadása. Kádár Kata előadása és a lányok lelkes sürgés-forgása szólt.

Hogy ezek a lányok (vagy Aszódon a fiúk) mennyit tudnak magukkal vinni abból, amit a falak között elsajátítottak, ha kilépnek a kapun, a farkastörvények közé? Még nem tudni. És ennek megismerése úgy tűnik – sajnálatos módon – még várat magára. Mindenképpen reméljük azonban, hogy kellő önismerettel és hiteles segítségnyújtás élményével gazdagodva talán sikerül állva maradni az élet buktatói között is. Mint ahogyan azt is, hogy mód lesz a közeli jövőben követéses vizsgálatok elvégzésére, annak érdekében, hogy többet tudjunk arról, mi, milyen eredményességgel működik, illetve mi és hogyan rontja vagy erősíti az itt elérteket.

Köszönjük, Rákospalota!

Írta: Molnár László

GYORSJELENTÉS A GYERMEKSZEGÉNYSÉGRŐL MAGYARORSZÁGON ÉS ROMÁNIÁBAN

A Szociális Szakmai Szövetség kiadványa a Pillanatképek sorozat új kötete.

A szerzők és a szerkesztők, Darvas Ágnes és Tausz Katalin statisztikai adatok és szociografikus interjúk felhasználásával hiteles képet adnak a közép-kelet-európai gyermekszegénységről. A társadalmi tényeket, tendenciákat leíró és magyarázó, lényegében összekötő szövegrészek foglalják egységbe a könyv szerkezetét.

A rendszerváltozás nagy veszteségeinek és kiszolgáltatottjainak, a gyermekeknek a helyzetét három tematikus fejezetben ismerjük meg.

A gyermekszegénység tényei fejezetben kemény adatokkal és „kemény” konklúziókkal találkozunk: Ezek az elmúlt évtized jelentős vizsgálataiból merítenek. (Andorka R.-Spéder Zs. 1992-1995.) (TÁRKI, KSH).

NÉHÁNY DRÁMAI MEGÁLLAPÍTÁS

A 18 éven aluli népesség mintegy fele a legszegényebb jövedelmi tizedekbe tartozik Magyarországon.

„A gyermekszám növekedésével meredeken emelkedik a szegénység kockázata;

- a három- és többgyermekes családok, valamint az egyedülálló szülő családok különösen veszélyeztetettek;

- az új gyermek születésének jelentős szerepe van a család szegénnyé válásában és e helyzet viszonylag tartós fennmaradásában;

- a szegénységből való kikerülésre a gyermekek esélye kisebb, mint az aktív életkorúaké.”

Egy másik megállapításból:

- 1992 és 1996 között a gyermekek helyzete romlott, több gyermek lett szegény;

- ez fokozottan érvényes a 7 éven aluli gyermekekre;

- a gazdasági nehézségek és a szülő szociális ellátórendszer a gyermekeket jobban érinti, mint a népesség más csoportjait;

- a sokgyermekes és az egyedülálló szülő családban felnövő gyermekek veszélyeztetettsége nagyobb;

- a munkával nem rendelkező házaspárok és az egyedülálló szülők háztartásában élő gyermekek veszélyeztetettsége nagyobb;

- az egykeresős háztartásokban a munkajövedelem nem elégséges a szegénység elkerüléséhez, a szegénység a népességnek ebben a csoportjában nő;

- a mintában szereplő gyermekek 44 százaléka volt a vizsgált időszak valamelyik vagy több évében szegény;

- a gyermekek 10 százaléka a vizsgált időszak alatt szinte folyamatosan (4-szer, 5-ször szegény) szegénységben élt;

- a tartós szegénység elsősorban a sokgyermekes háztartásokban nevelkedő gyermekeket érinti, valamint az egyedülálló szülők háztartásában élőket és azokat a háztartásokat, ahol a szülők egyikének sincs munkája;

- a gyermekek jövedelmi helyzete szorosan összefügg a munkaerő-piaci folyamatok változásával.” (Galasi P. -Nagy Gy., 2000.)

Romániában a gyermeknépesség több mint fele él a családok legszegényebb 30%-ban. Itt a rendszerváltozást megelőző időszakban is markánsan jelen volt a szegénység, így mára lényegesen nehezebben kezelhető helyzet alakult ki, a gyermekek egészségét súlyosan károsító hatások is tömegesen jelentkeznek.

- „- az anyagi okok miatt elhagyott gyermek számának növekedése;
- a kis súlyú újszülöttek számának növekedése;
- néhány szegénységhez kötődő betegség (tbc, fertőző betegségek) terjedése;
- megkésett fizikai fejlődés a nem megfelelő táplálkozás és egészségügyi állapot következtében;
- a fejlődéshez szükséges feltételek hiánya: szegényes, egészségtelen és túlszűfolt lakások;
- a táplálkozás elégtelensége: vitaminhiányos és egészségtelen étrend (egy 1994-es kutatás során a gyermekes családok 27,5 százaléka számolt be arról, hogy számukra a megfelelő táplálkozás biztosítása jelenti a legnagyobb nehézséget);
- az iskolalátogatáshoz szükséges alapvető feltételek hiánya...”

A védve és védtelenül fejezetben a szegénység rizikóit a pszichoszociális fejlődés szempontjából ismerhetjük meg, korszakok-óvoda előtti, óvodáskor, iskoláskor (6-16 év) osztva a gyermekkort.

Magyarországon a házasságon kívül született gyermekek (1997-ben 25%) esetében az az aggasztó, hogy magas közülük a 20 évnél fiatalabb, egyedülálló és általában semmilyen támaszra nem számítható anyák aránya. A túl fiatal anyák gyermekei testi, lelki és értelmi fejlődéseikben is többszörösen veszélyeztetettek.

„Romániában a házasságon kívül született gyermekek esetében 12-szeres az esélye annak, hogy a gyermek nem saját családjában fog felnővekedni...”

„Magyarországon az 1997-ben született gyermekek 8,4 százaléka, Romániában 9,2 százaléka jött világra 2500 gramm alatti súllyal.”

Magyarországi védőnők tapasztalatai szerint a pótolhatatlan anyatejes táplálás mellett szerencsésebb volna, ha a korszerű készítmények pusztán csak kiegészítő tápszerként szerepelnének, azonban a rossz szociális körülmények között élők ezeket nem tudják megfizetni.

A lakhatás, az óvodáztatás, iskoláztatás bemutatása során is napnál világosabban látszik, hogy a leszakadt társadalmi helyzetűek gyermekei lényegesen rosszabb minőségű ellátáshoz jutnak – ha egyáltalán hozzájutnak -, és lemaradásuk a korosztályuk átlagához mérten növekszik.

„- a lakáseladásokkal kapcsolatos visszaélések, családok kiköltöztetése a lakásukból zavaros ügyek, visszaélések vagy részben objektív okok miatt (például díjhátralék);

- a kiköltöztetett családok számára nincs alternatíva, s ez növeli az utcán élők amúgy is veszélyes mértékben növekvő számát;

- az egyedülálló hajléktalanok (főképp gyermekek és idősök) számának növekedése a nagyvárosokban;

- a krízisellátás megoldatlansága, elsősorban az átmeneti lakáslehetőségek hiánya miatt.”

„Laki László és Békés Zoltán 497 olyan család körében végzett vizsgálatot, akik rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesültek.” A vizsgált családok fele (49%) jelezte, hogy gyakran vagy állandóan gondot jelent számukra, hogy húst vegyenek (Tiszaburán ez 72%). Több mint háromötödükben (62%) gyakran vagy állandóan gondot okoz, hogy a tüzelőt, és közel kétharmadukban (64%), hogy a szükséges őszi-téli ruhát és cipőt megvegyék.”

A harmadik fejezet a családi ellátások címet kapta. Jól áttekinthető táblázatok mutatják be az egyes ellátásokat, a jogosultság kritériumait, az ellátás főbb jellemzőit. A Világbank egy szakértői csoportja a térség országainak az itt felsorolt és kevésbé megszívlelt utasításokat tette, szociálpolitikájuk átalakításához.

- „- az ellátások történeti tradíciói;
- a családi ellátások nem számolhatók fel anélkül, hogy az átmenet költségeit ne a családokra hárítanák;
- az adott gazdasági körülmények között a családi juttatások felszámolása erős politikai ellenállással találkozhat, vagy a demokratikus intézményrendszerből való kiábránduláshoz vezethet;
- a családi ellátások a nehéz időkben stabilizálják az ellátásban részesülők fogyasztását;
- a gyermekek nem várhatnak jobb időkre a fizikai növekedésükkel és képességeik kifejlesztésével;
- a jövedelem-fenntartó programok hiánya – személyes szinten – visszafordíthatatlan folyamattá válhat;
- a családi juttatások – az ártámogatásoktól és sok természetbeni juttatástól eltérően, költségeik adókulcsra gyakorolt hatásától eltekintve – nem okoznak jelentős torzulásokat;
- az átmenet során – történeti okok, a szegénység enyhítése, a jövedelmek fenntartása és a közösségi választás miatt – célszerű fenntartani a családi juttatások relatíve magas szintjét;
- bár a társadalom kész arra, hogy a gazdasági növekedés megindulásával a magasabb bérekből nagyobb részt vállaljon a gyermeknevelés költségeiből, az inga valószínűleg sohasem fog a családi juttatások teljes megszüntetése felé kilengeni. A horizontális méltányosságot, úgy tűnik, a közép- és kelet-európai országok többségében fontosnak tartják.” (1995.)

(Persze tudjuk jól, hogy ezzel ellentétes világbanki ajánlásokat is kaptunk.)

E fejezetben a családokra és a gyermekekre irányuló ellátások elértéktelenedését, hatékonyságukat, hatásosságukat mélyrehatóan elemzik a szerzők.

Láthatóan nem volt explicit cél a könyv egészét tekintve a két ország összehasonlítása, de az olvasó óhatatlanul megteszi ezt.

A magyarországi helyzetet ilyen találóan így jellemzik a szerzők:

„A gyermekes családokat, illetve a gyermekeket érintően egy évtizede két folyamat zajlik párhuzamosan a szociálpolitikában. Egyrészt a családi autonómia iránti elkötelezettség jelentős kiterjedése, másrészt a szociálpolitikában betöltött állami szerepvállalás folyamatos csökkenése tapasztalható. Úgy is fogalmazhatnánk: miközben nőtt a gyermekes családok szabadsága abban, hogyan neveljék gyermekeiket, milyen iskolát válasszanak a számukra, hová járjanak orvoshoz stb., aközben csökkent a családpolitikai ellátások által az 1970-1980-as években garantált szociális biztonság.”

„Végül is paradox a helyzet: miközben nő az autonómia, ugyanakkor a társadalom bizonyos rétegeinél csökken az autonómia érvényesítésének lehetősége.”

A családok támogatásának új formái még nem kerülhettek ebbe a fejezetbe. Ezeket szintén az olvasó maga teszi mellé s próbálja értékelni a gyermekszegénység viszonylatában.

Többen ezt aszerint (is) teszik, hogy vajon alanyai-e a támogatásoknak a szegénységben élő családok, a támogatások a szegénység megelőzését vagy fennmaradását szolgálják-e jobban.

A könyv, bár a gyorsjelentés címet viseli, olvasójának maradandó élményt ad.

Az írók elsősorban a politikai döntéshozóknak szánták a könyvet. Reméljük eljut hozzájuk s bennük is „elhúzódó” hatást fog kiváltani.

(A kötet beszerezhető: Szociális Szakmai Szövetség, 1094 Budapest, Liliom u. 8.)

Írta: Szuha Brigitta

HOGYAN HASZNOSÍTHATÓ A CSALÁDI VIDEÓTRÉNING A CSALÁDGONDOZÓ MUNKÁJÁBAN?

„EZEK IS MI VAGYUNK...”

1999 novemberében megismertem a *családi videótréning* módszerét. Szakmai munkavégzésemben sokat segített a technika elsajátítása. Tartalmasabbnak, hatékonyabbnak érzem a családgondozás folyamatát, a munkában érzett kompetenciám is nőtt segítségével. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ez az egyetlen üdvözítő módszer, de kétségkívül változatosabb és nem utolsó sorban tisztább munkakereteket tesz lehetővé a családgondozó számára.

A módszer segítségével képi valóságot nyújthatok a szereplőknek, egyféle bizonyítékot arra, hogy a család és annak tagjai milyen erőforrásokkal rendelkeznek, mire lehet építeni, illetve észrevehetővé válik, hogy hol kell javítani, korrigálni.

A technika alapvetően az *emberi kommunikációt* helyezi előtérbe. Rövid filmeket veszünk fel, problémás helyzetben. Ezeket megadott szempontok alapján elemezzük, majd visszajelezzük a családnak.

Hitvallásunk, hogy sok-sok családi konfliktus, évekre visszavezethető mindig ismétlődő problémák (életvezetési képtelenség, párkapcsolati nehézségek) gyökere többek között a nem megfelelő kommunikációban keresendő. Hisszük, hogy *javítható, tanítható és tanulható* a kommunikációs tudása és képessége minden embernek.

Verbális és nonverbális érintkezéseink, interpretációink mind-mind hatnak kapcsolatainkra, javítják, vagy éppen rontják azokat. Mi alakítjuk meglévő ismereteinkkel, tudatosan vagy tudattalanul.

Hogyan lehet javítani családgondozás keretén belül a videótréning módszerével egy család gyermeknevelési attitűdjén, közvetve pedig családi életén?

Ezt mutatom be a Tóth családdal folytatott videós munkámon keresztül.

János és Marika több mint tíz éve élnek együtt. Közös gyermekük nincs, Marika kisfiát, a nyolc éves Zsoltit nevelik együtt. Együttélésük nagyon problémás, mind János és Marika, János és Zsolti, illetve Marika és Zsolti kapcsolata külön-külön is. Bő tíz éves közös életükben talán egy oldal is kevés lenne, hogy felsoroljam mi mindenben mentek keresztül.

Történetük ismeretében és eddig megszerzett videós ismereteim birtokában biztos vagyok abban, hogy kapcsolataik minősége és sikeressége vagy sikertelensége, többek között gyenge kommunikációs tudásuk eredménye. Mindketten korlátozott kóddal bírnak. Következetelen nevelési attitűd az érzelmeik korlátozott kifejezése, stresszhelyzetekre agresszív reakció jellemzi őket. Marikánál enyhe értelmi defektus is jelen van, ami nehezíti Jánossal és Zsoltival történő kommunikálását. Fontos még, hogy Zsolti *hiperaktív*, figyelemzavaros, ez megsokszorozza a családi veszekedések számát, hiszen a hiperaktivitás komoly pszichológiai és pedagógiai ismereteket kíván meg még egy szakembertől is, nem még egy egyszerű szülőtől.

Mindemellett alkoholizmussal, elhanyagoltsággal találkozhatunk, ha a család dossziéját lapozgatjuk. Őket nevezzük *sokproblémás családnak*.

Két éve krízishelyzet állt elő, amikor a gondok olyan mértékűre nőttek, hogy Zsoltit ki akarták emelni a családból. Akkor ezt sikerült megakadályozni, és motiválni a családot a

változtatásra, Zsolti megtartása érdekében. Lassú, küzdelmes munka, sokszor harc volt ez, és harc ma is a negatív berögzülések ellen, mind a családnak, mind a családgondozónak.

Fél éve, a családi videótréninget megismerve úgy éreztük a családgondozóval, hogy ezt a családot lencsevégre kell kapni, mert ez is erősítheti elszántságukat.

Így filmezem idestova fél éve a Tóth családot.

János bátortalanul fogadta az ötletet, Marika viszont nagyon lelkes volt. Végülis mindketten beleegyeztek az első film elkészítésébe. Hozott problémaként azt jelölték meg, hogy nem bírnak Zsoltival, röviden összefoglalva a kisfiú a hiperaktivitás tüneteit produkálta. Fokozza a nehézségeket az is, hogy az iskolában nagyon agresszív és durva, felesel, felkel órán, szaladgál, felmászik az osztályban a fűtéscsőre, ököllel veri azt, magozik, hangosan beszél, és nem lehet munkára szorítani. Ellentmondásossá teszi a helyzetet, hogy egyébként segítőkész és udvarias, minden nehéz és fáradtságos munkát elvégez. Tanulmányai sokkal rosszabbak, mint képességei szerint lehetséges.

Az első filmfelvételre télen került sor. Felkészülten, lelkesen tekertem ki kerékpárommal a város utolsó utcájába. Vittem nekik egy társasjátékot, gondoltam, inkább legyen kéznél egy, mint hogy ne tudjanak mit csinálni hirtelen. A játék így utólag átgondolva, nem a legszerencsésebb választás volt.

Mindhárman az asztal fölé hajoltak, ami nem baj egyébként, viszont az ő esetükben meggátolta a minimális kommunikáció lehetőségét is. Társasjáték ide vagy oda, szempontrendszerem alapján vizsgálva a látvány magáért beszélt. Megszámlálhatóan összesen két *szemkontaktus-kezdeményezést* vettem észre, testi érintkezést egyáltalán nem láttam a családtagok között. Jánost aktívnak minősítettem, mivel sokat beszél, próbálja irányítani Zsoltit. Kérdezgette, úgy éreztem, figyel rá. Marika kevesebbet szólt, de azért ő is beszélt Zsoltihoz. János és Marika egymás felé talán kétszer jeleztek, akkor is negatív töltettel. Fontos, hogy egyáltalán nem néztek egymásra. Zsolti életkorának megfelelően hangos beszéddel követte tevékenységét, de nem nevezném két- vagy többszemélyes kommunikációnak „beszélgetésüket”. Visszajelzéseket, megnevezéseket egyáltalán nem találtam a felvételen. Pozitív igenlést, szóbeli vagy testi megerősítést szintén nem fedeztem fel.

Sejtettem, hogy mindezeknek híján vannak. Kiindulópontnak szupervízorom segítségével az alapok megtanítását tűztük ki célul.

Ez a család úgynevezett *kontraindikált* család a mi videós szemszögünkől, mivel az alkohollal küzdő családtag kizáró tényező lehet a sikeres családi videótréning szempontjából. Nagyon nehéz olyan családdal dolgozni, akik nem tudnak önkormányozottan gyakorolni, hamar elvesztik a motivációjukat, és mindig visszaesnek ugyanabba a hibába. Ebben az esetben az ivás újrakezdése, Zsolti elhanyagolása e módszer sikerességének gátló tényezője lehet. Mégis úgy döntöttünk, hogy megpróbáljuk. Marika enyhe sérültsége szükségessé tette azt, hogy rengeteg képet, pillanatot mutassak be egy-egy *visszajelzés* alkalmával.

Ilyenkor *a felvételen fellelhető pozitívumokra* koncentrálnunk, megmutatjuk, milyen jó pillanatok voltak akkor, ott, vagy éppen azt, mit lehetett volna másképpen csinálni.

Erezhető volt, hogy a családnak nincs napirendje. Nincs strukturálva a napjuk, hiszen a játékhelyzet idegensége megmutatta azt is, hogy ez a család nem szokott közösen játszani. Kértem Jánost és Marikát, készítsék el napirendjüket. Ez később komoly gondokat okozott, kiobbantott néhány elnyelt feszültséget, sérelmet. Találkozásunk majd' kétórás volt, és nagyon tartalmas. Megbeszéltük, hogy mit csináltak jól (beszéd, vezetés, figyelem Zsoltira), és azt, mit lehetett volna másképpen, például keresni egymás tekintetét, többet kérdezni, párbeszédbe kezdeni, megnevezni stb.

Végül végiggondoltuk, mi hiányzik a filmről, és persze az életükből. Így a sok dicséret, a pozitív visszajelzések, egymás felé fordulás.

Egy-egy ilyen találkozás után a család a megbeszéléteket igyekszik gyakorolni, megpróbál odafigyelni a másokra és magára. A következő filmen remélhetőleg érezhető lesz az a picit változás, ami közös célunkká vált: odafigyelni, ránézni a másokra. Ez nagyon nehéz lehet a szomorú közös múlt után, viszont mivel egy légtérben töltik napjaikat, meg kell próbálniuk emberi módon, napi veszekedések nélkül, higgadtan élni. Zsoltinak nagyon tetszett a filmezés, bár a család nem ült le vele megbeszélni, miért is megyek hozzájuk, és filmezem őket. Később én beszélgettem vele erről, és mutattam neki is a filmekből részleteket.

A következő alkalommal fényképeket nézegettek. Közös választottunk helyzetet, bár én jeleztem, hogy olyan alkalom kellene, ahol végig módjuk nyílik aktív kommunikációra.

Az egész helyzet más képet mutatott, mint korábban. Körben ültek, mindenki jól látott mindenkit. Ez látszólag spontán alakult így. János és Marika azonos arányban beszéltek Zsoltihoz, aki sokkal aktívabb, felszabadultabb volt. Volt egy-egy vicces momentum, amit megfelelően, felvállalva kezeltek. Legfeltűnőbb Marika pozitív jelzéseinek megjelenése volt. Több szóbeli dicséret, igenlés hangzott el. Ennek nagyon örültem. Éreztem ugyanis, hogy értelmezésemből az volt a legnagyobb hatással Marikára, mennyire nem dicséri meg Zsoltit.

A visszajelzést ez alkalommal felvettem. Azért, hogy magamat is kontrollálni tudjam, és tanuljak belőle. Kellemes légkörben zajlott. Marika érzelmi reakciói jól láthatók, János pókerarca leutánozhatatlannak tűnik. De én azt is látom, hogy Jánossal nagyon jól lehet dolgozni. Sok érzés, gondolat lakozik benne, és sok bánat, feszültség, ami talán sosem jönne ki belőle, ha nem látta volna magát, hogyan működik mint apa, mint férfi. Nehezen fejezik ki magukat, de annál jobb gondolatok jellemzik beszélgetéseinket.

Következő alkalommal közösen rajzoltak. Mindenki a maga rajzát „alkotta”, de figyeltek egymásra. Többször *megnevezték*, mit csinálnak éppen, és megegyeztek, hogy mindenkiét megnézik, ha befejezték. A felvételen egyáltalán nem látszik Zsolton, hogy hiperaktív. Vissza is jeleztem nekik, milyen jó látni, hogy vannak helyzetek, amikor nem mutat hiperaktív tüneteket. (Otthon egyébként egyszer sem láttam a tüneteket.)

Ez alkalommal jelezték, hogy Zsoltival az iskolában nagy gondok vannak.

Beszélgetésünkből kiderült, nem foglalkoznak Zsolti iskolai dolgaival, senki nem kérdezi meg, mi történt aznap, milyen jegyet kapott, milyen állapotban vannak könyvei, füzetei. Ebből kiindulva következő alkalommal olyan helyzetet vettem fel, amikor iskolai dolgokkal foglalkoznak. Így például rendbe teszik a táskáját, és kineveznek egy polcot, hogy azon tárolják a könyveket, füzeteket. János elvállalta, hogy ellenőrzi Zsolti iskolai feladatait, nap mint nap. Nagy munka volt, és nem is konfliktusmentes.

Mi történik akkor, amikor egy ilyen krízisponthoz érünk?

Leginkább azt éreztem nehézségnek, hogy mindketten elérték egy bizonyos szintet, és nem lépünk tovább. Ekkor teendőm az volt, hogy megbeszéljem velük, *hogyan érzik őket!* Vigyázni kell, nehogy abba a hibába essek, hogy saját ítéletemből indulok ki. Sokat beszélünk arról, van-e értelme szerintük tovább filmezni, hogy érzik, változtatott-e életükön, adott-e pozitív erőt a javításhoz? Válaszuk az volt, hogy filmezzünk, mert jó dolog. Bár Marika úgy érezte, csak ő javít, Jánoson nem érzi az akaratot. Ez megint több órák beszélgetéshez vezetett. János nem tagadta, hogy nehéz számára a változtatás. Marika viszont a régi sérelmeket nem tudja feledni.

A napirend hiánya, illetve annak megbeszélése nagy konfliktust okozott. Ez volt az az alkalom, amikor kirobbant, hogy János nem csinál semmit, felesége szerint. Ez családgondozóként érintett, terápiás beszélgetésbe kezdünk.

Azt hiszem, az ilyen mélységű beszélgetés önmagában is eredményként könyvelhető el. Hiszen minden próbálkozásuk, hogy tisztázzák kapcsolatukat, kudarcba, veszekedésbe, vagy éppen verekedésbe fulladt. Külső segítséggel ugyan, de végre beszélgettek.

A fentebb említett film kapcsán megmutatkozott Marika fogékonysága. Egy hármass beszélgetésben János nem hagyta Zsoltit szóhoz jutni. Marika kérte őt, hogy előbb hallgassa meg, mit szeretne a gyerekek mondani, aztán folytassa mondanivalóját. Ez példázza számomra, hogy Marika megérezte, miről van szó, mik a kommunikáció alapjai. Ez egy magasabb szintre lépést jelez, mert ez a reakció feltételez egyféle tudatosságot. Beszélgetéseinkben már nem csak a kommunikáció alapjairól lehet szó, hanem arról is, mit, hogyan mondunk. Szabályalkalmazást jelez, figyelmet, tudatosságot. János jót akart, csak túl erőszakosan tette, nem figyelt Zsoltira. Tehát neki még erőteljesebb képi segítséggel is kell, hogy tudatosítsam a kommunikáció szabályait. Azt is eredményként értelmezem, hogy Marika felvállalt és kezelt egy ilyen konfliktushelyzetet. Érdekes, hogy éppen ő teremtett egy ilyen helyzetet, korábban nehézkes kommunikációja ellenére.

Közben felvettem a kapcsolatot az iskolával is. Megbeszéltem Zsolti osztályfőnökével, hogy miben tudok neki segíteni, hogy sikeresebb lehessen Zsolti, és az osztály. Elkezdtek az iskolai tréninget is.

CSALÁDI VIDEÓTRÉNING ÉS CSALÁDGONDOZÓI MUNKA

A képi valóság hitelt ad / adhat korábbi szavainknak, amelyekkel a családot „jobb útra szeretnénk volna téríteni”. Nem bizonyíték, hogy „na most láthatják magukat, én eddig is mondtam!” A videótréninget nem „lefülelésre” használjuk.

A családban erőteljesebben tudatosíthatók az életvezetési, gyermeknevelési tanácsok. Tartósan rögzíthetők pozitív példák. A családtagokkal egyénileg tudunk foglalkozni, hiszen mindenki külön szereplő, és mindenki sorra kerül. Először aktiválásra, majd korrigálásra nyílik módunk.

Nem csak kommunikációs kényszereket fejlesztve hasznosítható, hanem közelebb kerülhetünk a gondozott családhoz, mint rendszerszerű kisközösséghez is. Komplex rendszerként láthatjuk a családot. Akikkel videóztam, nyitottabbakká váltak, bizalmasabban tekintettek rám. Nem csoda, hiszen beengedtek intimszférájukba, családi életükbe és én ezzel éltem érdekükben, de nem éltem vissza, és az ő aktivitásukra, együttműködésükre építettem.

Új látásmódot ad, szélesíti tudásunkat. Bár az ember rövidesen mindenkire „videós” szemmel néz. Természetesen egy idő után ez helyrezökken. Megtanuljuk, mikor használható, mikor nem. Szerintem minden család hasznára válhat, ha ilyen szemmel nézi meg a saját filmjét.

A módszer ereje a *pozitív látásmódban* van, hogy végre egyszer azt is észre vesszük, mit csinál a másik ember jól, és ezt el is ismerjük szavakkal. Ez azért újdonság, mivel Magyarországon tradicionálisan negatív beállítottságúak vagyunk, mindig csak a rosszat vesszük észre. Hiszen a jó, a helyes dolgok, tevékenységek természetesen. Azért nem jár dicséret.

De ezek szerint mégis szükséges.

És nem csak a gyerekeknek.

Mikor Marika és János második filmjét nézte, azt mondták:

„Hát ezek is mi vagyunk! Ilyenek is tudunk lenni. Mindig így kellene!”

Nekem ennyi elég ahhoz, hogy tovább alkalmazzam ezt a módszert, az arra alkalmas családok segítése érdekében. Ez az eset még tovább tart, tehát nincs lezárva. Még sok minden történhet, de bízom abban, hogy a tréning végeztével egy sikeres történetet mondhatok „magaménak”.

Írta: Iványi Györgyné – Szőke Erzsébet

HOGY AZ ISKOLÁZTATÁSI TÁMOGATÁS „HÁBORÍTATLAN” MARADJON

ELŐZMÉNYEK

A településen található általános iskolák mindegyike adott az elmúlt tanév folyamán olyan jelzést a gyermekjóléti szolgálat felé, hogy jó néhány cigány etnikumhoz tartozó tanuló hiányzása elérte a kritikus határt, s kérték a szolgálatot, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket.

Elkezdtek hát az okok vizsgálatát, többszöri látogatás alkalmával felmértük és elemeztük a családok helyzetét. Ezen alkalmakkor főleg az okozott nehézséget, hogy nem cigány emberként cigány családok problémáin akartunk segíteni. A megkeresett családok azzal érveltek az iskolába járás ellen, hogy bizonyos koron túl a lányok, lehet hogy nem fejezik be a nyolc osztályt, ám otthon, a gyakorlatban, több hasznos dolgot sajátíthatnak el, ami feltétlenül szükséges számukra a feleségi, anyai teendők ellátásához. Az pedig, hogy a cigány lányok 14-15 évesen már „férjhez mennek”, természetes! Mit is akarhatunk mi ilyenkor a tanulás fontosságáról való elmélkedésünkkel?

Mégis feszített az érzés, valamit tenni kell! A tudatformálást valahogyan el kell kezdeni! Ebből kiindulva született az az ötletem, hogy a munkára olyan roma származású segítőt kérjek fel, aki pozitív példaként szolgálhatna a szóban forgó családok, ill. gyermekek számára.

A munka szervezési szakaszában hipotézisként a következőket fogalmaztuk meg:

- egy roma származású személy közeledését, segítségét a roma családok könnyebben fogadják el, s talán az együttműködésre is nagyobb készséget mutatnak,
- az általam felkért személy sikeres tanulmányai, egyéb eredményei inkább kínálnak motivációs lehetőséget a roma gyerekek számára, mint bármely más külső személy legékesebb szölamá, a témát illetően.

A segítő munka ilyen formáját kísérleti jellegűnek tekintettem, mert tudom, hogy a szemléletváltás egy hosszadalmasabb segítő folyamat eredménye lehet, s a hatás is nehezen mérhető, hiszen tartalmasabb kapcsolat csak úgy alakulhat ki, ha a felek hosszabb ideje ismerik egymást.

A SEGÍTŐ MUNKA FOLYAMATA

A vizsgálat lefolyását illetően, a következő lépéseket határoztam meg:

- a feladat pontos körvonalazása,
- a megfelelő segítő kiválasztása, felkérése,
- a családok felkeresése,
- tapasztalatok megbeszélése, eredmények összegzése és értékelése,
- esetleges további teendők meghatározása, egyeztetése.

Elgondolásom szerint a felkért személy, a szóban forgó családokat személyesen kell hogy felkeresse, s meg kell próbálnia velük olyan kapcsolatba kerülni, hogy saját céljait, megvalósult elképzeléseit eléjük társassá, bemutatva ezzel a mindenkiben szunnyadó akarat és erő hatékonyságát!

A segítő kiválasztásánál két döntő tényező szerepelt:

Elsőként, hogy legyen az illető roma származású, másodsor, a társadalomba való sikeres beilleszkedése és roma emberként való érvényesülése révén tudjon követendő példaként szolgálni mások számára. (Volt is ismeretségi körömben egy ilyen életutat járó ember, aki roma származású, 24 éves fiatal, német nyelvtanári diplomával rendelkezik, s jelenleg is tanul az ELTE-BTK-n német kiegészítő bölcsész szakon.)

A családok látogatása: A családokkal való személyes találkozást megelőzően a Segítő tanulmányozta a gyermekjóléti szolgálat birtokában lévő anyagokat. Ezáltal egy elsődleges képet kapott a gyermekekről, családi állapotukról és problémáikról. Csak ezt követően került sor a látogatásokra.

A megkeresések alkalmával egy család sem utasította el a téma taglalását, nem hangoztatták olyan harciasan az iskolalátogatás ellen felhozható érveiket, hanem érdeklődéssel figyelték a kedves, szimpatikus látogatót. (Volt aki abban gondolkodott, hogy jó lenne ez a lány az egyik fiának!)

Persze többen igyekeztek szebbnek, ill. jobbnak feltüntetni gyermekük igazolatlan hiányzásainak az okát, de olyan is akadt, aki tervezgetni kezdett!

NÉHÁNY ÁLTALÁNOS REAKCIÓ

A család szeretné, ha gyermekük befejezné a 8. osztályt és tovább is tanulna! Tulajdonképpen ügyes kezű a gyermek, szeret autót szerelni, s a többiek szerint is ért hozzá. Örültek, hogy az iskolában sincs vele magatartási probléma. Sokat segít az otthoni munkában, ennek ellenére mégis javított több tantárgyból is a 2. félév során. Tervbe is vették a 8. osztály befejezését, ill. a továbbtanulást.

(A fiú értelmes, tehetséges, nyugodt gyermek, akinek vannak vágyai, elképzelései, nagyjából tisztában is van a dolgok következményeivel, de túl nagy nyomást gyakorol rá a családja. Beteg szülei számára szükséges a fiú otthoni aktív munkája, támogatása, mivel leánygyermekük semmiféle segítséget nem tudnak nyújtani nekik. Nem végezték el a 8. általánost, elhelyezkedni nem tudnak.)

A másik megkeresett család jól szituált, a beszélgetés folyamán maximális együttműködést tanúsított. Lányuk több hónappal ezelőtt „férjhez ment”, így vele nem került sor találkozásra, mert új lakhelye Budapesten van. A család azt ígérte, szorgalmazza, hogy a kislány magántanulóként fejezze be a 8. osztályt, hiszen a többi testvére is továbbtanult.

A következő családban a szülőkkel és a gyermekekkel is az a probléma, hogy nem egészségesek, az érintett kislány is kiegészítő iskolába járna. A beszélgetés során azt nyilatkozták a szülők, szeretnék, ha lányuk tanulna. Ez ellentmond a gyakorlatnak, mert mégsem járatták. Nehéz anyagi és szociális körülményeikre, illetve a gyermek betegségére hivatkoznak, pedig a külső körülmények jelentős anyagi jólétet mutatnak.

Egy újabb helyen az édesanya egyedül neveli öt gyermekét. Többszöri látogatás ellenére sem sikerült a gyermekkel kapcsolatba lépni, mert édesanyjával együtt távol volt. (A rendőrségi jelentések szerint több eljárás folyik a fiú ellen, lopás miatt.)

A látogatás tapasztalatainak összegzése a felkért segítő véleménye szerint:

„A szülők elmondásuk alapján kivétel nélkül szeretnék, ha gyermekük kijárná az iskolát, sőt tovább is tanulna. Néhány esetben ez nem egészen fedi a valóságot. Úgy vélem ennek több oka is lehet, mert egyrészt fakadhat bizalomhiányból, hisz etnikai kisebbségként naponta kell a többségi társadalom előítéleteivel konfrontálódniuk, a megbélyegzettségükből adódó hátrányokat elviselniük. Számos szociál- és kisebbségpszichológiai ill. pedagógiai vizsgálat kimutatta, hogy a hátrányos megkülönböztettség erős frusztrációhoz vezethet,

minek következtében az egyén és a közösség viszonya súlyosan károsodik, bizalmatlanságuk nő azokkal szemben is, akik ugyanolyan származásúak, vagy hasonló helyzetűek, a kompromisszumokra való készségük csökken – mintegy védekező reakcióként ragaszkodnak a határokhoz.

Másrészt jóllehet szeretnék, ha gyermekük elvégezné az iskolát, de külső és belső körülmények akadályozzák ebben. Például anyagi nehézségek vagy sérelmek az iskola felől, szégyenérzet a nehéz körülmények miatt stb.

Mégis alapvetően abból az álláspontból célszerű kiindulni, hogy a szülő akarja, és mindent meg is tesz azért, hogy gyermeke iskolázott, diplomával rendelkező ember legyen. A fent felsoroltakon kívül egyéb családi (pl. válás, haláleset), vagy a kulturális különbségekből származó problémák megakadályozták ill. megakadályozzák őket abban, hogy gyermeküket taníttassák. Előfordulhat, hogy saját negatív tapasztalataikat erősítik meg a gyermekükben a tanulás értelmetlenségét illetően. Ebben az esetben meg akarják őt kímélni a sebetől, így sokkal inkább mutatnak nekik az életben maradáshoz más utakat.

Jó néhány gyermeknél nem láthattam a kitörés csíráit – szomorú, hogy e nélkül nem megy! -, mert a belső indítatások nem tudnak szárba szökkenni, ha nincs a családban egyetlen követendő minta sem. Márpedig tudjuk az ide vonatkozó tudományos kutatásokból, hogy mind az elsődleges, mind a másodlagos szocializációs folyamat során szüksége van a gyerekeknek mintákra, modellekre, amelyek közvetítik számára a követendő érték- és normarendszereket. Ezek nélkül félok, hogy a személyiség nem tud megfelelően fejlődni. A kezdeti elszántság sajnos sok esetben elapad, és az egyén közömbössé válik saját sorsa iránt.

Több családnál sajnos nem nyílt alkalom arra, hogy a saját életemről beszéljek. Részint azért, mert nem találtam otthon a gyermeket, s a beszélgetés így rövid ideig tartott, részint azért, mert a család nem mutatott őszinte érdeklődést ezen téma iránt.

Számomra is érdekes megtapasztalás volt az, hogy nem minden esetben látták bennem az embert, hanem hivatali személynek tekintettek. Volt, ahol tudtam arról is beszélni, hogy ki milyen származású, s ki hogyan éli ezt meg. Az utóbbi eset okai, véleményem szerint a már megnevezett tényezőkben keresendők. Bizonyosan pozitívan változna a helyzet, ha a rendszeres kapcsolatfenntartásra lehetőség volna!

Összefoglalva a kísérleti kutatás eredményeit, megállapíthatom, hogy azokra a szóban forgó roma családokra, ahol beszámolhattam saját tapasztalataimról, küzdelmeimről, valamilyen hatással biztosan voltam, mert láttattam, hogy nem reménytelen a harc, megéri vállalni a nehezebb utat.”

További teendőként fogalmazhattuk meg a családokkal és gyerekekkel való kapcsolat fenntartását, elmélyítését, mert csak így várhatjuk, hogy gondolkodásmódjukban változás történjék, s túl tudjanak lépni a személyes sérelmek szintjén.

Írta: Herczog Mária

AZ ISKOLÁZTATÁSI TÁMOGATÁS TAPASZTALATAIRÓL²

E tanulmányban azt vizsgáltuk, hogy milyen eredményeket hozott az iskoláztatási támogatás bevezetése, segített-e azoknak a céloknak az elérésében, amelyeket a kormányzat tűzött ki, annak érdekében, hogy minél több gyerek tegyen eleget tankötelezettségének és mennyire voltak hatékonyak azok az intézkedések, amelyeket ennek érdekében a kormányzat bevezetett. Azt is vizsgáltuk, hogy mennyiben jelenthetett ez segítséget a családoknak, azoknak a gyermekeknek, akik rendszeresen és gyakran igazolatlanul hiányoznak az iskolából, illetve nem tesznek eleget a tankötelezettségnek. A rendelkezésre álló adatok alapján vizsgáltuk, hogy hogyan reagált a helyi ellátórendszer és a hivatal, mit tudtak vagy akartak tenni a családok.

Összességében megállapítható volt, hogy a gyerekek iskolába járása és különösen ennek eredményessége semmiképpen sem érhető el az alanyi jogon járó támogatás felhasználásának esetleges ellenőrzésével, illetve szélsőséges esetben a gyerekek a családból való kiemelésével. Ugyancsak nem biztosítható ilyen módon, hogy a szakemberek és intézmények a törvényekben és szakmai szabályokban is jól megfogalmazott módon működjenek együtt a gyerekek érdekeinek minél sikeresebb képviselésében és jólétének biztosításáért. Az iskoláztatási támogatás bevezetésének tapasztalatai hangsúlyosan aláhúzzák a szükséges szakmai együttműködések mielőbbi kialakítását, a családok és a gyermekek érzékeny, szakszerű, sokoldalú és egyéni gondozásának jelentőségét, és megmutatják, hogy önmagában a jogi szabályozás nem lehet eredményes, ha nem jár együtt olyan lehetőségek biztosításával, amelyek az alapproblémát és nem a jelenséget célozzák.

AZ ISKOLÁZTATÁSI TÁMOGATÁS BEVEZETÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI

A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. jogszabály 1999. januári hatálybalépését megelőzően az OEP a Megyei Egészségbiztosítási Pénztárak családtámogatási ellátásokkal foglalkozó vezetői, illetve az ellenőrzési szakterület vezetői részére szakmai továbbképzést szervezett. Ennek célja a munkatársaknak a jogszabály változásából adódó feladatokra történő felkészítése, valamint az iskoláztatási támogatás iránti jogosultság megállapítására vonatkozó egységes gyakorlat kialakítása.

Az iskoláztatási támogatás megállapításához szükséges nyomtatvány legyártatásáról és az oktatási intézményekbe történő eljuttatásáról az OEP a Megyei Egészségbiztosítási Pénztárak útján gondoskodott.

Az iskolák tájékoztatása a területileg illetékes Megyei Egészségbiztosítási Pénztárak feladata volt. A pénztárak e feladatuk ellátásához igénybe vették a települési jegyzők és a TÁKISZ-ok segítségét.

A nem önkormányzati fenntartású iskolákkal a pénztárak ellenőrzési osztályai vették fel a kapcsolatot és juttatták el hozzájuk a szükséges nyomtatványokat.

² A vizsgálat a Szociális és Családügyi Minisztérium felkérésére készült, vezetője Pataky Zsuzsanna volt. A vizsgálatban az Országos Egészségbiztosítási Pénztár munkatársai: Pincési Jánosné és Gulyás János, a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet munkatársai: Asbóth Katalin, Czinege Györgyi, Csepeli Marianna, Papp Krisztina, Pálfi Andrea, Tóth Zsuzsa vettek részt.

Az új családtámogatási formáról, annak igazoltatási módjáról az érintettek az OEP által kiadott MTI közlemény és a Megyei Egészségbiztosítási Pénztárak részéről adott folyamatos tájékoztatók alapján a helyi sajtó, rádió és TV útján szerezhettek tudomást. Valószínűleg a nyári szünetnek is betudható, hogy az iskolák nem egyformán teljesítették az igazolás kiadásával kapcsolatos feladataikat, hiszen ebből adódott, hogy több tízezer gyermekről nem érkezett be igazolás.

A megyei gyámhivatalok a települési önkormányzatok jegyzőivel, az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet a módszertani gyermekjóléti szolgálatokkal ismertették a törvényből fakadó feladatokat.

Az iskoláztatási támogatásra vonatkozó módszertani levelet a Szociális és Családügyi Minisztérium és az Oktatási Minisztérium közösen adta ki. A módszertani levél fél évvel az intézkedés bevezetése után jelent meg (Közlöny szám és lásd külön), így a gyermekjóléti szolgálatoknak nem volt módjuk felkészülni és időben egyeztetni a településeken a szükséges teendőket. Az adminisztrációs és jelzési problémák egy része ebből adódhatott.

Az 1999-2000-es tanévben a KSH adatai alapján 1.223.257 tanköteles korú gyermek volt. 1999. szeptember 30-ig az igényelbíráló szervekhez be kellett nyújtani az oktatási intézmények által kiállított, a tankötelezettség teljesítéséről szóló, illetve a tanulói jogviszony igazolását bizonyító nyomtatványt. Ezeket az igazolásokat a szülőknek kell visszaküldeniük, bár volt, ahol az iskola – életszerűen – ezt magára vállalta. Akikről nem érkezett be időben az igazolás, nevelési ellátás címén továbbra is kapták a családi pótlékot, de felszólították őket az igazolás pótlására.

A FELMERÉSRŐL

Az OEP vizsgálat kiterjedt annak kérdőíves vizsgálatára, hogy hányan nem küldték vissza az igazolásokat településenként, ennek milyen okai voltak, illetve a pótlások érdekében ki mit tett vagy nem tett, illetve arra, hogy a gyermekek hogyan teljesítik tankötelezettségüket. Az előírt határidőig 143.899 igazolás nem érkezett vissza, ami 88,2%-os teljesítést jelent. További 79.204 gyerekről érkezett igazolás, 55.695 szülő felszólítását követően, majd később újabb 38.154-en tettek eleget kötelezettségüknek. A jegyzők értesítését követően további 3460 igazolás érkezett be, ezzel 22.901-re (1,9%), csökkent a hiányzó igazolások száma. Az OEP 1999. októberében 1.397.644 gyermek után folyósított iskoláztatási támogatást, mert a 20 évesnél fiatalabb, közoktatási intézménybejáró fiatal részére is jár a támogatás.

Az Országos Egészségbiztosítási Pénztár négy megyében (Békés, Győr-Sopron, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg) a kérdőívek kitöltésén túl olyan kimutatást is készített, amely tartalmazza azon gyerekek nevét és személyazonosító adatait, akiknél az iskoláztatási támogatást igénylő személy nem nyújtotta be az igazolást a tanulói jogviszony fennállásáról. Ezt a listát adták át a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet részére, így 1856 gyermek esetében részletes vizsgálatra került sor.

Békés, Győr-Moson-Sopron, Somogy és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében annak felmérésére nyílt lehetőség, hogy az adott településeken jegyzőik, illetve a gyermekjóléti szolgálatok a törvénynek megfelelően, milyen intézkedések történtek, és

- ez milyen hatással volt az adott gyermek tankötelezettségének teljesítésére.
- a településeken mi történt, hogyan érvényesül a törvény, a bevezetés utáni időszakban.

A felmérés kérdőíves módszerrel készült.

A jegyzők munkáját két kérdőív méri:

1. Az egyik kérdőíven a település jegyzője azokról a – saját hatáskörében megtett- intézkedésekről számol be, amit azokért a gyermekekért tett, akikről az OEP azt jelezte, hogy nem rendelkeznek iskolalátogatási igazolással.

2. A másik kérdőív települési szinten azokat az intézkedéseket méri, hogy mi történik azokkal a gyermekekkel, akik legalább tíz órát hiányoznak igazolatlanul, mert a törvény értelmében az iskola köteles erről a jegyzőt értesíteni.

A gyermekjóléti szolgálatok által ellátott feladatokat két kérdőív mérte:

1. Az egyik kérdőíven az OEP-től a jegyzőhöz eljuttatott névsor alapján vizsgáltuk a gyermekjóléti szolgálat által megtett intézkedéseket és azok eredményességét, adott gyermekre vonatkoztatva.

2. A másik kérdőív települési szinten mérte, hogy a gyermekjóléti szolgálat a törvény bevezetése után, a tanulók igazolatlan hiányzása esetén hogyan segítette elő a tankötelezettség teljesítését.

A megfogalmazott kérdések arra irányultak, hogy melyek az iskoláztatási támogatás bevezetésével kapcsolatos tapasztalatok, de legalábbis jelzik a településeken folyó gyermekvédelmi szakmai munka egyes elemeinek színvonalát, valamint azt is, hogy milyen mértékben sikerült kialakítani az egyes intézmények közötti együttműködést – önkormányzat, iskola, gyermekjóléti szolgálat -, és mennyire határolódnak el, illetve fogalmazódtak meg a kompetenciák, felelősségi és tevékenységi körök. Ennek azért van kiemelkedő jelentősége, mert a családok és gyermekek védelme és támogatása csak akkor lehet sikeres, ha az őket segítő intézmények és szakemberek birtokában vannak a szükséges ismereteknek, együttműködési lehetőségeknek, ha ismerik a törvény által biztosított jogukat, kötelezettségüket, a megfelelő feltételek biztosítottak működésükhöz, a családok, gyermekek támogatásához.

A bevezetés módjáról írtak alapján nyilvánvaló, hogy a különféle segítő szakemberek – pedagógusok, szociális munkások, önkormányzati dolgozók- szakmai felkészítést nem kaptak arra a feladatra, aminek értelmében azokat a családokat, ahol a gyerekek iskolába járása és ottani eredményessége problémás, milyen módszerekkel lehet segíteni e helyzet megváltoztatásában. Ahhoz sem kaptak segítséget, hogy a szükséges együttműködési stratégiákat, a szakmai határokat meghatározzák, elválasszák az egyéni, családi és intézményi, illetve rendszerproblémákat egymástól, és adott esetben helyi rövidebb és hosszabb távú terveket, értékelési, mérési programot dolgozzanak ki. Az is egyértelműnek látszik, hogy éppen azok a családok nem tudtak az új ellátási forma bevezetéséről és az ahhoz szükséges nyomtatványok kitöltésének és visszaküldésének módjáról, akik a leginkább érintettek, mert ők azok, akik vélelmezhetően a legkevésbé hallgatják, vonatkoztatják magukra az ilyen természetű közleményeket és híradásokat, illetve tudnak vagy akarnak eleget tenni az ezekből fakadó kötelezettségeknek, és mérik fel azok elmaradásának következményeit.

BEÉRKEZETT KÉRDŐÍVEK ÖSSZESÍTŐ TÁBLÁZATA

	Békés	Győr-Moson-S.	Somogy	Szabolcs-Szatmár-B.	Összesen
Települések száma	75	175	244	128	722
Gyermekjóléti szolgálatok száma	64	104	110	176	454
Gyermekjóléti szolgálattól érkezett településre vonatkozó kérdőív	57	172	201	226	656
Gyermekjóléti szolgálattól érkezett adott tanulóra vonatkozó kérdőívek	430	466	154	825	1875

A JEGYZŐK ÉS A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOK INTÉZKEDÉSEI

Az Országos Egészségbiztosítási Pénztár a jegyzőktől érkezett értesítések alapján értékelte a kérdőívekre kapott válaszokat, illetve a jegyzőktől kapott információkat, és azt találta, hogy a beérkezett adatokat többek között az is befolyásolta, hogy többféle okból nem került sor a tankötelezettség teljesítésére, azok esetében, akiről elvileg kellett volna iskolalátogatási igazolásnak érkeznie. Nyilvánvaló adminisztrációs gondok mellett itt elsősorban azokról van szó, ahol a gyermek még nem iskolaérett, óvodába jár, kora ellenére, a család külföldön él, a gyermek felmentést kapott a tankötelezettség alól, a család ismeretlen helyen tartózkodik, a gyermek élettársi kapcsolatot létesített vagy házasságot kötött, illetve gyermeket szült, ezért nem jár iskolába.

Kis településeken előforduló probléma, hogy hiába folytatná tovább a gyermektanulmányait, az iskola távol esik lakóhelyétől, a szülők anyagi okokból nem tudják az utazások költségét fedezni.

A jegyzőktől kapott tájékoztatás arra is rámutat, hogy az iskolák egyre inkább felmentést adnak a „problémás gyermekek” részére az iskola látogatása alól. Ezek a gyermekek tanulmányaikat magántanulóként folytathatják.

A beérkezett jegyzői értesítésekből az is megállapítható, hogy az érintett családok szociális helyzetére való tekintettel az önkormányzatok jegyzői is csak elenyésző számban kezdeményeztek szabálysértési eljárást ezekben az ügyekben.

A tanköteles korú gyermekek számát összevetve az igazolatlan hiányzásokról adott adatokkal, kitűnik, hogy esetleges halmazódások is előfordulhatnak – ezek nem szűrhetők ki az adatlapok alapján. Békés megyében a tanköteles korúak 1,2%-a, illetve az érintett településeken élő gyerekek 1,6%-a érintett, Győr-Sopron-Moson megyében 0,8%-a, illetve 1,1 %-a, Somogy megyében 0,9%-a és 1%-a, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében pedig 3,2%, illetve figyelembe véve a téves adatot is, 1,8% -ra vonatkozik.

Az igazi problémát ezen túlmenően az jelenti, hogy a sok napot mulasztott tanulók számánál nagyobb azoknak a gyerekeknek az aránya, akik az általános iskolát nem fejezik be időben és sikeresen, illetve nem tanulnak tovább, nem fejezik be középfokú tanulmányaikat, de ezt nem mérhette ez a vizsgálat, és nem mutatja ki az igazolási kötelezettség sem.

Békés megyében az esetek kevesebb, mint felében, 45,5%-ban (284 eset) jelzett a jegyző a gyermekjóléti szolgálatnak, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye esetében ugyancsak alacsony a szám, ahol a jegyzőkhöz érkezett 1705 jelzés eredményeképpen csak 1020 esetben történt megkeresés, de valamennyi megye estén kevésnek mondható 59,8%, a megkeresések száma.

Szakmailag semmiképpen sem elfogadható, és a gyermekvédelmi törvény egyik legfontosabb elemének figyelmen kívül hagyását jelzi, hogy a települések csak nagyon elenyésző esetben tartottak intézményközi megbeszélést a jelzett esetekben. Összesen 220 egyeztetés történt, amelynek célja feltehetően a település szakmai stratégiájának kidolgozása az ott élő gyerekek iskoláztatásának jobb megoldása érdekében.

A tankötelezettséggel összefüggésben az esetek 1,75%-ában (221) került sor védelembé vételre. Ez mutatja, hogy ezekről a gyerekekről korábban az iskola feltehetően nem jelzett a gyermekjóléti szolgálatnak, ugyanis nehezen képzelhető el, hogy ezekben az esetekben újonnan felmerült probléma miatt került sor a sok igazolatlan hiányzásra.

Magas és aggodalomra okot adó a tankötelezettséggel kapcsolatos eljárás során magántanulóvá váltak száma (392), ez az esetek 22%-a. Jelzi, hogy némely iskolák meg akarnak szabadulni a problémás gyerekektől, és ez a „technika” vészes gyorsasággal terjed.

Közismert, hogy az iskolai hiányzások és sikertelenségek mögött gyakran családi diszfunkció, betegség, deviancia húzódik, ilyenkor sem teheti meg az iskola, hogy elengedi a gyerek kezét, és a nyilvánvalóan megoldatlan élethelyzetekkel küzdő családra hagyatkozik. Ezt akkor sem fogadhatjuk el, ha bizonyosan sok és gyakran megoldhatatlan gondot jelent az osztályban tanuló többi gyerek és az ott tanító pedagógus számára a problémás, magatartási, tanulási zavarokkal küzdő gyerek. Ilyen esetekben az intenzív családgondozás, segítségnyújtás, speciális pedagógiai programok, illetve más szakemberek bevonása lehet a megoldás. Nem fogadható el, hogy nem biztosítottak a feltételek, mert ezt a kifogást a szülőtől sem fogadja el senki, még akkor sem, ha ugyanolyan eszköztelen és esélytelen, mint adott esetben a segítő szakember és intézménye.

Megállapítható, hogy az érintett családok szociális helyzetére való tekintettel az önkormányzatok jegyzői is csak elenyésző számban kezdeményeztek szabálysértési eljárást ezekben az ügyekben.

Mindössze 12 esetben éltek a vagyonkezelői jog korlátozásának eszközével, ami jól jelzi, hogy ennek az intézkedésnek nem, és nem is lehet az az eredménye, hogy a gyerekek ne hiányozzanak igazolatlanul az iskolából. Ennél a tanulási eredményesség premizálása, a sikeres iskolai teljesítmény jutalmazása, az iskola és a tanulás vonzóvá tétele sokkal inkább ösztönző lehet, és jobban is illik a pozitív megközelítést és jobb önértékelést támogató szakmapolitikai elképzelésekhez.

A jegyzőktől beérkezett, 1881 adott tanulókra vonatkozó összesített adatsorokból kitűnik, hogy az esetek jelentős számában, 41,25%-ában (776) a jegyző nem kereste meg a gyermekjóléti szolgálatot a nevelési problémák megoldása érdekében, noha ez törvényi kötelezettsége.

Ugyancsak nagyon magas, 43,7%-ban nem tájékoztatta a szolgálat a tankötelezettség előmozdítása céljából a jegyzőt. A megyék közötti eltérések jelentősek. Békés megyében 30%, míg Győr-Sopron megyében és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 50%, Somogy megyében majd 75% ez az arány. Tapasztalatok alapján feltételezhető, hogy olyan települések esetében hiányzik a tájékoztatás és megkeresés, ahol társulásba illetve rész munkaidőben látják el a gyermekjóléti szolgálatok feladataikat, esetleg nincs is szolgálat (adataink szerint ez 17 település a vizsgált megyékben).

A gyermekjóléti szolgálatok a jegyzőknél lényegesen alacsonyabb számban éltek a védelembé vételre vonatkozó jelzéssel, ami azt jelzi, hogy bíztak saját szakmai lehetőségeikben és az iskola, valamint a gyermek és a család együttműködésében.

Eseti gondnok kijelölésére mindössze egy esetben került sor, ami ismét alátámasztja, hogy nem tartják a települési szakemberek hatékony megoldásnak az elszámoltatást és a pénzkezelés elvonását.

A fentieket bizonyítják az adott településeken működő gyermekjóléti szolgálatokra vonatkozó adatok is. Az összesen 656 településen mindössze 16 önálló gyermekjóléti szolgálat működik, és 105 esetben dolgoznak más intézményen belül. Önálló családgondozót részállásban alkalmaznak 233 településen, és összesen 55 esetben alkalmaznak önálló családgondozót főállásban. Ha megyénkénti bontásban nézzük, még ijesztőbb képet kapunk, hiszen a 226 érintett szabolcsi település egyikén sincs önálló szolgálat, és 109 település esetében csak részállású családgondozó van, tehát még egyszemélyes gyermekjóléti szolgálat sem működik. A társulásban működők esetén sok kistépülés alkalmaz egy, jó esetben több szakembert, de itt a közlekedési, képzettségbeli és más nehézségeket figyelembe véve, alig van esély érdemi segítség nyújtására. Ha ezt összevetjük a gondozott családok (10 815) és a gondozott gyerekek (22 305) számával, akkor az is látszik, hogy a törvényben előírnál jóval magasabb számú családot és gyermeket segítenek a sokszor szakmailag sem kellően felkészített kollegák, akiknek – mint azt más felmérésekből tudjuk – az alapvető tárgyi eszközeik is hiányoznak az érdemi munkavégzéshez. így nem csodálható, ha a tájékoztatás, jelzés és együttműködés egyik irányban sem működik kielégítően. Egy másik metszetben elemezve e számokat, azt találjuk, hogy Békés megye 57 településén 6 önálló, 27 más intézményen belül működő és társulásos gyermekjóléti szolgálata alig gondoz több gyermeket, mint Somogy megye 3 önálló, 16 más intézményen belül működő viszont 100 társulásos és a békési 6-tal szemben 47 részállású családgondozója.

A gyermekjóléti szolgálatok és az iskola együttműködését jogszabály írja elő, és nyilvánvaló, hogy a jogalkotó kifejezett szándéka volt, hogy az iskoláztatási támogatás bevezetésével ez a kapcsolat formalizált és tartalmas együttműködést jelentsen, ami segíti a gyerekek sikeres iskolai tanulmányait, nevelését, továbbtanulását és hosszabb távon beilleszkedésüket, munkavállalásukat is. Ehhez képest az iskolák átlagosan 21,5 óra igazolatlan hiányzás után fordultak segítségért a gyermekjóléti szolgálatokhoz, és ezt is csak az összes eset 73 %-ában. Kiugróan magas – 33 óra – volt ez a szám Békésben, ami azzal is összefügghet, hogy 168 tanuló esetében a gyermekjóléti szolgálatot csak a jegyző kereste meg, az iskola nem jelzett.

Ugyancsak magasnak tűnik ez a szám abban a tekintetben, hogy a 311 érintett tanuló közül 114 esetében már folyt családgondozás, így a gyermekjóléti szolgálatnak feltehetően volt korábbi kapcsolata az iskolával. Ha azt az arányt nézzük, hogy az iskolai hiányzások jelzése és a korábban már gondozásba vett gyerekek száma hogyan aránylik, akkor azt láthatjuk, hogy Győr-Moson-Sopron megyében esik a legközelebb az iskolai hiányzás és egyéb veszélyeztetettség, itt ugyanis a jelzett 119 tanköteles korú közül 80 esetében már korábban is sor került családgondozásra. Ez a szám a legkisebb arányú Békés megyében volt, a másik két megyében közel 50%-os.

Az iskolák nagyon kis mértékben tekintik feladatuknak a sokat és igazolatlanul hiányzó tanulók esetében a gyermekvédelmi tevékenységet. A gyámhivatalok megállapításaiból is kitűnik, hogy a legtöbb iskolában csak formális a gyermekvédelmi felelősi feladat ellátása, és többnyire nem gyermekvédelmi szakember végzi e munkát. Nyilván ennek is következménye, hogy összesen 187 esetben történt családlátogatás, ami kevesebb, mint az esetek 10%-a, és összesen 4 esetben fordult elő az 1373 jelzett ügyben, hogy az iskola tanulmányi segítséget nyújtott volna, a kérdőívek tanúsága szerint. Ez a szám fenntartásokkal kezelendő, de megerősíti annak fontosságát, hogy szükséges lenne feltárni, hogy az iskola miért nem tudja és/-vagy akarja a nevelési, gyermekvédelmi feladatok rá eső részét elvégezni. Összesen 151 esetben jeleztek más intézmény felé, ami azt is mutatja, hogy nem csak ők maguk nem látják el ezt a feladatot, de vagy nem tudják, vagy nem akarják a

családot, a gyereket más intézmény, szakemberek felé irányítani. Ez törvénytörő, és etikailag, szakmailag megkérdőjelezhető.

Az érintett gyerekek iskoláinak kevesebb, mint felében dolgozik gyermekvédelmi felelős, 812-en, akik közül 750 pedagógus és mindössze 5 szociális munkás, 12 szociálpedagógus.

Ez a tény sem menti azonban a korábban ismertetett adatot, miszerint összesen 4 esetben kezdeményeztek tanulmányi segítséget, mint ahogyan azt sem, hogy az iskolák kevesebb, mint az érintett tanulók egynegyede esetében (402) mutattak együttműködési készséget.

A jegyzők összesen 189 esetben kaptak iskolai megkeresést, ezek túlnyomó többsége – 132 eset – iskolai hiányzás volt.

Az iskolai értesítések több mint felében – 783 esetben – a gyermekjóléti szolgálat korábban nem gondozta a családot, ez azt is jelenthette, hogy felhívták a figyelmet a problémákra, és csak remélhetjük, hogy a fennmaradó esetek legalább egy részében volt rendszeres kapcsolat az intézmények között. Ugyanakkor feltűnő, hogy anyagi támogatást ezzel összefüggésben csak 2 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei iskola kezdeményezett. Ez azért is érdekes, mert a gyámhivatali jelzések és saját tapasztalataink is arra utalnak, hogy gyakran a gyerekek iskolai hiányzásának hátterében súlyos anyagi gondok húzódnak meg. A közlekedési költségek, tanszerbeszerzési nehézségek, illetve megfelelő ruházat hiánya, lakhatási gondok sok esetben okoznak gondot.

Nem derült ki semmiféle olyan kezdeményezés, segítségi forma, amely a továbbtanulást, felzárkóztatást, hiányok pótlását, vagy speciális szükségletek kielégítését célozná. Ez még abban az esetben is nehezen elfogadható, ha hasonlóan a gyermekjóléti szolgálatokhoz, az iskolák is gyakran nehézségekbe ütköznek alapfeladataik teljesítésekor, megfelelően képzett és elégséges számú pedagógus és más segítő valamint tárgyi feltételek hiányában.

A jegyzői megkeresések számát tekintve, ahol az iskola nem jelzett a hiányzásról, ott a rendkívül magas szám (730) jelzi, hogy a gyermekjóléti szolgálatok és az iskola közötti kommunikáció erőteljesen akadozik. Ez különösen aggasztó annak fényében, hogy mint korábban jeleztük, az iskolákban nem, vagy alig működnek a gyermekvédelmi felelősök, és elvétve találunk közöttük képzett szociális szakembert, pszichológust, mentálhigiénikust.

Az adatok tanúsága szerint az esetek többségében, 1190 esetben elégséges volt a szülő, gyermek figyelmét felhívni a tankötelezettségre, és nem került sor további beavatkozásra. Ugyanakkor fontos szerepe lenne az iskolának abban, hogy ne legyen szükség ilyesféle figyelemfelhívásra, illetve sokkal inkább vonja be a szülőt, a családot a tanulással, neveléssel összefüggő feladatokba, tartsanak rendszeresen kapcsolatot, jelezzék a helyi segítőknél és a családnak, ha probléma adódik, ne pedig formális felszólítás képezze a kapcsolatot.

A gyermekjóléti szolgálatok 3198 esetben keresték fel a családokat a felmerült probléma esetében. Az adatok alapján nem határozható meg, hogy ez hány családot érintett, és átlagosan hány látogatásról van szó, de azt jelzi, hogy a gyermekjóléti szolgálatok fontos feladatuknak tekintették a családdal való közvetlen kapcsolat tartását.

Az esetek kevesebb, mint 10%-ában nem tudták csak felvenni a kapcsolatot a családdal – és csak ezek 15%-a, összesen 30 család nem volt együttműködő -, míg a szülők az esetek túlnyomó többségében együttműködők voltak. Ez ismét több dolgot jelez. Egyfelől biztosan problémát okoz, hogy az iskolák a munkafeltételek nehezedése és szerepük más formában való megfogalmazása miatt sokkal kevésbé vannak közvetlen kapcsolatban, mint korábban. Ugyanakkor biztosak lehetünk abban, hogy a családdal való intenzív együttműködés már rövid távon is csökkentené az iskolai feszültségeket, a tanulók iskolalátogatási, tanulási, magatartási nehézségeit, és elősegítené a sikeresebb iskolai karriert és továbbmenetelt.

Egyidejűleg azt is látjuk, hogy a gyermekjóléti szolgálatok igyekeznek megfelelni kötelezettségeiknek és vállalni a családok gondozását, a gyerekek segítségét. Kérdéses azonban, hogy célszerű e összemosni a szociális, mentálhigiénés, iskolai problémákat akkor is, amikor ezek együttműködés keretében, sőt nemegyszer önállóan is kezelhetők. Másképpen fogalmazva felmerül, hogy olyankor is a gyermekjóléti szolgálatokra hárulnak feladatok, amikor azt más ellátók- egészségügy, oktatás stb. – kellene, hogy végezzék. Ilyenkor is fontos, hogy a gyermekjóléti szolgálat tudjon a történekről és a szükséges összehangolást, esetmegbeszélést megszervezze, segítse, de soha nem lesz mód arra, hogy a szolgálatok minden feladattal maguk küzdjenek meg. Feladatuk elsősorban a koordináció és a legoptimálisabb szakemberhez, intézményhez való diszpécseles, a jelzés, feltárás és utánkövetés, a lakosság, intézmények, önkormányzat általános tájékoztatása a lehetséges segítségi formákról, támogatásokról és azok elérhetőségéről, eredményességéről. Nem vállalhatja át tehát az intézmények és szolgáltatások, szakemberek munkáját. Ehhez sehol nem adottak a feltételek, de nem is lenne célszerű és gazdaságos. Az a tény, hogy a gyermekjóléti szolgálatok felveszik a kapcsolatot a családdal, tisztázzák a probléma okát és a szükséges segítséget, még nem oldja meg a gondokat sok esetben. Szükséges a többi segítő és szolgáltató intézmény, így az iskola aktív közreműködése is.

A 961 jelzett eset, amikor a gyermekjóléti szolgálat közbelépésére megszűnt a hiányzás, azt jelzi, hogy érdemes, és lehet hatékony segítséget nyújtani. Az iskolák a gyermekjóléti szolgálatok megkeresésére 1421 esetben mutattak hajlandóságot, míg ők alig kevesebb esetben – 1373 esetben -jelezték a gyermekjóléti szolgálatnak, de csak jóval a hivatalosan megállapított 10 órás hiányzás után.

A gyermekjóléti szolgálatok 713 esetben kezdtek gondozást, és 507 esetben e nélkül is megoldódott a probléma, ami némileg ellentmond a fenti adatoknak. Összesen 257 esetben jelezték, hogy nem volt eredményes a gyermekjóléti szolgálat közbenjárása az iskolai hiányzások megszüntetése érdekében, 411 esetben pedig csökkent a hiányzás mértéke. 387 esetben kérte az iskola a gyermekjóléti szolgálat ismételt beavatkozását.

A hiányzások okait vizsgáló kérdésre magas számban kaptunk olyan választ, amely arra utal, hogy a hiányzások egy jelentős részében az oktatással, iskolával összefüggő okok állnak, nem pedig szülői, gyermeki mulasztás. 134 esetben iskolai kudarcok, iskolai konfliktusok, 109 esetben többszörös osztályismétlés, 17 esetben pedig az a tény, hogy nem biztosított a településen a gyerek szükségleteinek megfelelő oktatási forma. A 125 esetben, amikor a tanuló deviáns magatartása szerepel, nem tudhatjuk, hogy pontosan milyen magatartási, életvitelbeli gondról van szó, de feltételezhetően itt a tanköteles korosztály felső határához közelítő fiatalokról van szó. Ugyancsak ez feltételezhető abban az 59 esetben, amikor házasságkötés, élettársi kapcsolat illetve gyermekszülés miatt nem jár iskolába a tanköteles korú fiatal.

Az okok között szerepel nagy esetszámmal a megélhetési nehézség és a szülők elhanyagoló magatartása, családi konfliktus, illetve a kiskorú otthoni munkavégzése. Ezekben az esetekben, amelyek nyilvánvalóan a jelezettnél jóval nagyobb számban fordulnak elő, nincs esély arra, hogy teljesen kiküszöbölhetők legyenek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem kell minden lehetséges eszközzel csökkenteni ezek számát és súlyosságát.

A vizsgálatba bekerült gyerekek életkora azt jelzi, hogy a problémák a 10 évesnél idősebbek esetén kezdődnek. Ennek többféle oka van. Az egyik az iskolai sikertelenség, az évismétlés, esetleg többszörösen is, ami azt is jelzi, hogy az első években nem tudott az iskola a gyerek számára megfelelő programot nyújtani és segíteni őt hátrányai behozásában, illetve az elmaradást megakadályozni. Ugyanakkor ez az életkor, amikor a kiskamasz kor

okán is elkezdődhetnek azok a személyiségfejlődési, magatartási problémák, amelyekre az iskolák többségének – és a szülőknek – nincs adekvát kezelési technikája. Az átlagos életkorban természetesen benne van a már az iskolakötelezettség felső határán lévő, 14 évesnél idősebb, az általános iskolát befejezett, de középfokú tanintézetbe be nem került, vagy azt otthagyo fiatal és a már az alsó tagozatban sokat elmaradó vagy iskolába nem járó gyermek is

Az érintett tanulók nemek szerinti megoszlása kiegyenlített, itt semmiféle speciális kérdés nem merül fel.

Nagyon jellemző adatnak tekinthető viszont, hogy az igazolatlanul mulasztó iskoláskorúak közül 1186 gyermek (63%) járt óvodába, vagyis elméletileg mód lett volna azoknak a szokásoknak a kialakítására, amelyek a sikeres iskolázatáshoz szükségesek, az esetleges lemaradások pótlására, szükséges logopédiai, gyógypedagógiai, pszichológiai vizsgálatokra, fejlesztésekre. Azért csak elméletileg, mert feltehető, hogy az érintett települések nagy részén nincs ilyen lehetőség, program és szakember. Másrészt nagyon magasnak tűnik az óvodába nem járt 37%, összevetve az országos adatokkal. Jelenleg iskolát kezdett 6 évesek 97,6%-át, 3-5 évesek 87,3%-át írárták be óvodába (KSH 2000).

A fenti gondolatmenetet erősíti az a tény, hogy az érintett gyerekeknek csak kevesebb, mint egy harmada (28,7%-a) jár az életkorának megfelelő osztályba, vagyis évismétlők, többszörös évismétlők, és feltehetően súlyos tanulási, magatartási, életvezetési nehézségekkel küzdenek. Biztosak vagyunk abban, hogy az iskolák többsége nincs abban a helyzetben, hogy külső szakemberek segítségét vegye igénybe, ő maga pedig ezekre a feladatokra kevésbé felkészült. Ezt a vélekedésünket az is alátámasztja, hogy speciális osztályba mindössze a gyerekek 5%-a jár, speciális iskolába pedig ennél is kevesebb, 3%. Az adatok alapján tehát az igazolatlanul hiányzó tanulók többségének nincs szüksége, vagy nem áll rendelkezésére speciális tantervű osztály, iskola.

A tanulók származására vonatkozó kérdést – hasonlóan valamennyi kérdéshez – csak fenntartásokkal kezelhetjük, de így is fontos adathoz jutottunk. A jelzett 595 roma származású tanuló a teljes gyermekcsoport 31,7%-a. Ez az arány messze magasabb, mint a roma gyerekek száma a teljes gyermekpopulációban – erre is csak becslések vannak természetesen – de tekintetbe véve a megyék eltérő roma lakosság számát és Szabolcs megye felülreprezentáltságát, meg kell állapítanunk, hogy ez a szám nem kiugróan magas. Különösen igaz ez, ha a roma gyerekek továbbtanulási esélyeit, középfokú tanintézetekben való jelenlétét nézzük. Rájuk, arányait tekintve lényegesen nagyobb számban jellemző a be nem fejezett 8 osztály, illetve a tankötelezettségi kor elérése előtti iskolai kimaradás. Ezt tekintve meg kell állapítani, hogy az egyharmados arány azt jelzi, hogy egyáltalán nem tipikusan roma problémával van dolgunk. A válaszok 31,5%-ban nincs adat, tehát nem jelezték, vagy nem ismerték a gyerek etnikai hovatartozását.

Ha a szülők iskolai végzettségét, munkalehetőségeit és jövedelmi viszonyait tekintjük, tovább erősödik az a meggyőződésünk, hogy az igazolatlan hiányzásokkal jellemzett probléma terület jól ismert, de természetesen összetett kérdéseket vet fel.

Az apák 17,4%-a, míg az anyák 25,3%-a nem végezte el az általános iskola 8 osztályát, ugyanakkor 42 felsőfokú végzettségű apa és 39 felsőfokú végzettségű anya van az 1126 apa és 1186 anya között, valamint 7,3% az érettségizett apák, 10,1 % az érettségizett anyák aránya. Ha visszatekintünk az együttműködő szülők magas számára, az is kitűnik, hogy nem a segítség elfogadásának hiánya jellemzi ezeket a családokat, hanem többféle, összetett ok vezet az iskolai problémákhoz. Jól mutatja ezt a foglalkoztatási adat, amely szerint a szülők közül az apák 62,4%-a, míg az anyák 74,5%-a munkanélküli. Nem tudható ugyanis, hogy a munkanélküliség ok vagy következmény, hogy az ebből fakadó problémák kiváltói-e vagy

eredményei-e az iskolai problémáknak. A megvizsgált családok 4/5-ének van rendszeres jövedelme a magas munkanélküliségi arány ellenére, de az adatlapok alapján joggal feltételezhetjük, hogy a kitöltést végzők jövedelemnek tekintették a családi pótlékot, iskoláztatási támogatást, rendszeres gyermeknevelési támogatást és más segélyeket is. Erre abból is következtetünk, hogy a megadott, egy főre eső jövedelmek semmiképpen sem származhatnak az ezek nélkül számított jövedelemből.

Az iskolai hiányzásokat megelőzően az érintett gyerekek közel 20%-ával volt kapcsolata a gyermekjóléti szolgálatoknak. Ezek közül 196 esetben (53,3%) jelentkezett magatartási, nevelési probléma, beilleszkedési nehézség. Magas volt az ügyintézés, anyagi jellegű probléma és a tanácsadások száma is, jelezve, hogy ezekben a családokban is a gyerek hiányzása a családi problémák, megoldatlan élethelyzetek tünete.

A szülői elhanyagolás, bántalmazás az esetek 13,6%-ában jelentkezett. Arra következtethetünk ezekből az adatokból, hogy a családok túlnyomó többsége egyedül nem tud valamely- itt nem értékelhető ok miatt- megbirkózni a gyereknevelés gondjaival, ehhez segítségre van szüksége. Vélelmeznünk kell tehát, hogy a családok jelentős részének szüksége lenne olyan segítségre, amelyek szülői, nevelői készségeiket és őket magukat is megerősítenék. Nem várható el a szülőktől, hogy „ösztönösen” vagy az otthon, környezetükben látott minták alapján megfeleljenek a velük szemben támasztott -egyébként gyorsan változó – elvárásoknak. A gyerekeknek és szülőknek is szóló iskolai programoktól a szülők iskolájáig sokféle forma és lehetőség adódik.

Az iskolai jelzések száma jóval alacsonyabb volt a gyermekjóléti szolgálatok felé-mint ezt korábban is írtuk-, itt is a magatartási, beilleszkedési, teljesítményproblémák vezetnek az iskolai hiányzások mellett. Nagyon alacsonynak látszik az elhanyagolás, bántalmazás (6), egészségügyi problémák (14) és a szenvedélybetegség (2) jelzése. Ez ismét azt mutatja, hogy az iskola vagy nem tud jelzési kötelezettségéről, vagy nem akar jelezni, illetve nincsen kinek jeleznie. Ez természetesen nem ugyanazt jelenti, így ennek további vizsgálata komoly haszonnal járna.

A jegyzői megkeresés alapján végzett gyermekjóléti tevékenység azt jelzi, hogy leggyakrabban a szülőkkal, legkevésbé pedig az iskolával folytattak megbeszélést a teendőkről. Nem deríthető ki, hogy ez kinek a szándékai és aktivitása vagy éppen háritása miatt alakult így, de tény, hogy a szülőkkal való találkozások száma háromszorosa az iskolákkal történt találkozásoknak, és a gyerekekkel is 2,5-szer többet találkoztak a szolgálat munkatársai. A jegyzői megkereséseket követő találkozások esetében is közel 500 ügyben elégséges volt a figyelmet felhívni az iskolalátogatási kötelezettségre, és 658 esetben volt a szülő együttműködő.

A gyermekjóléti szolgálatok munkájának hatékonyságát jelzi, hogy a jegyzői megkereséskor 943 esetben már tudtak arról, hogy a családok miért nem juttatták vissza az igazolásokat az OEP-nek. Túlnyomó többségben szülői mulasztás volt az ok az esetek felében – de nem ismert a vizsgálat adatai alapján, hogy ennek pontosan mi volt a hátterében -, itt figyelmetlenségtől a bélyeghez hiányzó pénz és a feladat meg nem értéséig sok minden lehet.

Adminisztrációs problémák az esetek egynegyedében voltak okai a késedelemnek, és nem ismert további 30%. Feltételezhetően az egyéb kategóriába azok az esetek kerültek, ahol a felszólításra, ha késedelmesen is, de visszaküldte a szülő az igazolást. A fenti adatokat összevetve kitűnik, hogy a jegyzői megkeresésre indult gyermekjóléti szolgálati tevékenység egy jelentős része arra kellett, hogy a különféle praktikus okokból el nem küldött igazolások pótlásra kerüljenek. Ez ismét azt jelzi, hogy elsőként is a mindenkori igazolások kitöltésének, továbbításának módját kell minden érintett számára átlátható és

elvégezhető módon megszervezni, ugyanakkor az így megtakarított energiák a valóban problémás gyerekek gondozására fordíthatók. A gyermekjóléti szolgálatok által kezdeményezett intézkedések a jegyzői megkeresést követően nagyon sikeresek voltak (25. tábla 32. kérdés), 516 esetben volt mérhető eredménye e közbelépésnek, és csak az esetek 30%-ában volt eredménytelen.

A gyámhivatalok nagyon kis számban kezdeményeztek bármiféle beavatkozást, eseti gondnokot egy esetben sem jelöltek ki, környezettanulmány elkészítését kezdeményezték 45 esetben, eseti elszámolást 9 esetben, és mérhetően 40 esetben fellépésük eredményes volt. Pozitívnak értékelhetők ezek a számok, mert a gyermekvédelmi törvény szellemiségének és betűjének megfelelően a problémákat ott kell kezelni, ahol azok keletkeznek, és a decentralizált ellátás éppen azt célozza, hogy a helyi ellátó- és intézményrendszer adjon támogatást, vizsgáljon és intézkedjen. A gyámhivatalnak csak olyan esetekben kell közbelépnie, ha a helyi lehetőségek kimerültek, vagy már meghaladják az ott dolgozók kompetenciáját.

A gyermekjóléti szolgálatok összesen 289 esetben kezdeményezték a tankötelezettség elmulasztásával összefüggésben a gyermekek védelembe vételét, ami az esetek alig több, mint 15%-át jelenti. A védelembe vettek közül 118 esetben megszűnt a hiányzás. A sikertelenségek közül kiemelkedik a szülők együttműködésének hiánya, 59 esetben, illetve a gyermek együttműködésének hiánya, 43 esetben. Ezek még országos méretekre vetítve is olyan alacsony számok, amelyek egy ideálisan működő rendszer esetében is elfogadhatók, hiszen mindig lesznek olyan családok és gyerekek, akik valamilyen okból nem tudnak, vagy nem akarnak eleget tenni a különféle kötelezettségeiknek. Összesen 27 esetben kezdeményezték a családból való kiemelést, ami indokoltság esetén is nagyon alacsony szám, és azt mutatja, hogy a helyi ellátásban dolgozók nem élnek ennek a drasztikus eszköznek az alkalmazásával, csak feltehetően megalapozott esetekben. Ezt egyértelműen a gyermekvédelmi rendszer átalakulásának eredménye.

Az érintett gyerekek 10%-ának esetében került sor arra, hogy a gyámhivatal az iskoláztatási támogatás felhasználásának ellenőrzését kezdeményezze környezettanulmány készítésével, ami adott esetben lehetőséget nyújt a családgondozás megkezdéséhez, a problémák feltárásához, a családdal való együttműködés kialakításához.

36 esetben jelölték ki eseti gondnoknak a gyermekjóléti szolgálat munkatársát, vagyis az iskoláztatási támogatás felhasználásáról ő dönt. Ebből 21 esetben jelzik, hogy ennek hatására csökkentek a hiányzások.

Ahhoz, hogy minél több gyerek tegyen sikeresen eleget a tankötelezettségnek, végezzen eredményesen legalább középiskolát, Magyarországon nagyon sokféle feltétele van. Ezek közül kiemelhető az iskolák vonzóvá és eredményessé tétele. E kutatás alapján is meggyőződésünk, hogy a családok és a gyerekek meggyőzhetőek az iskola és a tanulás, képzés fontosságáról, ha az iskola elfogadja és szolgálja az oda járó gyerekek és családok szükségleteit, ha az a fontos, hogy eredményesek legyenek az ott eltöltött évek, és mindenki – szakember, gyerek, szülő – biztonságban és jól érezze magát az iskolai évek alatt. Ehhez nagy segítséget tudnak nyújtani azok az egyéb szolgáltatások, szervezetek, amelyek segítenek az iskolai teljesítményt befolyásoló, de más természetű problémák megoldásában, illetve olyan szakemberek, akik iskolán belül és kívül támogatják a szakemberek munkáját, a gyerekek jó önértékelésének, önbecsülésének alakítását.

Nem hárítható a felelősség úgy a szülőkre, ha nem kapnak megfelelő segítséget ahhoz, hogy értsék és elfogadják az iskola és a tanulás fontosságát, ha nem érzik, hogy őket és gyerekeiket is támogatja az iskola és a szakember, ha a gyerekek különféle csoportjai kirekesztődnek a közösségből, származásuk, életkoruk, szociális helyzetük, fogyatékosságuk

vagy bármi más ok miatt. A szülő és a gyerek reakciója az el nem fogadó iskolára, közösségre az, hogy nem teljesíti az iskolalátogatási kötelezettséget. Ha tényleg fontos, hogy ott legyenek, részt vegyenek, akkor mindannyiunknak el kell azon gondolkodni, hogy mindent megteszünk-e ezért, és jól csináljuk-e?

Írta: Bede Nóra

KVÁZI „HASÍTÁSOS” HELYZETEK

BEVEZETÉS

A pszichoanalitikus irodalom egyik leginkább körbejárt s ebből adódóan számos elméletet és vitát elindító kérdése a hasítás. Mind a szociális, mind az önpercepciók fejlődésben kulcsfontossággal bír, így az identitás kialakulásában is alapvető. A modern fejlődésemélet szerint az észlelés a kellemes-kellemetlen, jó-rossz dimenzió mentén kezd el fejlődni, s ennek következtében a kora gyermekkori percepció emocionálisan erősen színezett. Mivel a születés után még nincs én- és tárgyállandóság, az élmények egymástól elszigetelt történések. A hasítás kiemelt jellemzőként szerepel a borderline-patológia kapcsán is. A betegeknek nincsen időélményük, a személyiségnek nincs folytonossága. Ennek következeiben a környezetet sem képesek egységesnek és állandónak érzékelni, így egyazon személyről egymástól teljesen független képek élnek.

Dolgozatomban a hasítással mint analóg élethelyzettel foglalkozom: olyan gyermekek anyaképével, akiket nem vér szerinti anyjuk nevel fel. Ezt a párhuzamot azért vetem fel, mert ezekben a helyzetekben valóban két anya van, s szétválik a gondozó és a biológiai anya személye. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ez nem jelenti azt, hogy ezen szituációban résztvevők bármelyike patológiás mechanizmusokkal rendelkezzen.

Amellett fogok érvelni, hogy az egységes anyakép kialakulásában rendkívül fontos szerepe van, hogy a gyermek ismerje és amennyiben lehetőség van rá, tartsa a vér szerinti anyával a kapcsolatot. Miként kora gyermekkori a paranoid-szkizoid pozíció fokozatos feladását a depresszív pozíció követi, ahol már kialakul az én és a tárgy fogalma, éppúgy lehet megrázó, depresszív a vér szerinti anya megismerése és elfogadása. Ennek ellenére a gyermeknek mégis érdeke stabil identitásának kialakítása szempontjából, hogy megismerje szorongásait, esetenként álmait, vágyait tárgyat, az anyját, hiszen így kialakulhat közöttük egy viszony. Ekkor a vágyak és szorongások tárgyra találnak, és érzelmekké, fogalmakká alakulnak.

PSZICHOANALITIKUS ELMÉLETEK: M. KLEIN ÉS M. MAHLER

Klein fejlődéseméletében a korai személyiségalakulást két, egymásra épülő szakaszban képzelem el: a paranoid-szkizoid és a depresszív periódusban. A paranoid-szkizoid pozíciót az élet első felére helyezi. Jellemzőjének tartja, hogy a csecsemő éne születésétől kezdve ki van téve a veleszületett halálösztön destruktív fenyegetésének. Ha az én szembesül ezzel, szorongás alakul ki, melynek megoldása, hogy az agresszív impulzust lehasítja, és egy külső tárgyra projektálja. Az én széthasad, és azt a részét, amely fenyegeti őt, az elsődleges tárgyba, az anyamellbe projektálja.

Ezzel párhuzamosan a libidó egy része is kivetül, a maradék pedig arra szolgál, hogy kapcsolat létesüljön az eszményi tárggyal, az anyamellel. Az elsődleges tárgy így két részre hasad: az ideálisra, jóra és az üldözőre, rosszra. A fantázia összeolvad a valósággal, s így megerősödik. A csecsemő kielégülése ekkor nemcsak arra szolgál, hogy vágyait kiszolgálja, hanem arra is, hogy az anya szeretete, a jó anya, megfékezze az üldözőt. A csecsemő célja, hogy magában tartsa az eszményi tárgyat és énjéből kívül rekesse az üldözőt. A paranoid-

szkizoid pozíció vezető szorongása tehát az, hogy az üldözött tárgy bejut az énbébe, és megsemmisíti azt és szeretete tárgyát.

A hasítás mechanizmusának állandó jellemvonása, hogy szorongásos helyzetben erősödik a hasítás ill. a kivetítés és bevetítés. A csecsemő arra törekszik, hogy a jó és a rossz tárgyat minél messzebb tartsa egymástól és saját énjétől. A tárgyaknak az éntől való távolsága az én állapotától függ, így gyorsan ingadozik: az üldözött és a védelmező tárgy egyszer belül érzékelhető, máskor kívül. A végső cél pedig, hogy az én uralma alá hajtsa mindkettőt, biztonságérzetének kialakítása érdekében.

Klein elméletében a korai személyiségfejlődés következő lépése a kivetítéses azonosulás, melynek során az én részei és belső tárgyai hasítódnak szét és vetítődnek ki valamely külső tárgyra. Ezek a folyamatok egyaránt irányulhatnak a jó és a rossz tárgyakra. Funkciójuk többféle lehet: a jó részek kivetülnek, hogy elkerüljék a szétválasztást, vagy hogy biztonságba kerüljenek a belső rossz dolgok elől, a rossz énrészek pedig külsővé válhatnak, hogy elpusztítsanak egy fenyegető külső tárgyat.

A kivetítés azonosulás fejlődés-lélektani értéke abban rejlik, hogy első formája az empátiának, ill. a szimbólumképzés legkorábbi szakaszának is tekinthetjük. Ebből adódóan a paranoid-szkizoid pozícióban a hasítás nemcsak elhárító mechanizmusnak minősül, hanem a fejlődés fontos lépcsőfokának is.

A paranoid-szkizoid pozíció fokozatos feladását a depresszív pozíció követi, ahol már egységes az én és a tárgy érzékelése. Ennek feltétele, hogy a csecsemő jó élményei túlsúlyban legyenek a rosszakkal szemben. A korai énbén ekkor az a hit keletkezhet, hogy a jó tárgyak uralkodnak a rosszak felett, s így saját életösztöne is fölényben van a halálösztönével szemben.

Minél többet azonosít az én az eszményi tárggyal, annál erősebbé válik, és ezáltal képes lesz tolerálni saját agresszív impulzusait. A széthasadt részek így fokozatosan közelednek egymás felé, majd felkészül arra, hogy integrálja ezeket, és megszervezze önmagát.

A következőkben M. Mahler elméletét fogom áttekinteni. „Jelentős eltérés mutatkozik azonban a két pszichoanalitikus elmélet között a tekintetben, hogy (i) mely fejlődési fázisban vélik felfedezni a patológikus funkció eredetét, és hogy (ii) milyen viselkedési jelenségeket értelmeznek a csecsemőnél úgy, mint a védekezéses hasítás és a projekció eredeti manifesztációit.” (Gergely, 1993. p. 122.)

Az énéjlődés Mahler szerint egy strukturalizációs folyamat, melynek célja az én- és tárgyrepresentáció kialakulása. Ez a folyamat egyszerre jelenti az én és nem én kognitív elkülönülését, ill. az anya internalizációja révén az autonómia kialakulását. Ezt a szakaszt (szeparáció-individualizáció) két előző fejlődési szint előzi meg: a normál autisztikus és a normál szimbiotikus.

A normál autisztikus szakaszban Mahler szerint az újszülött nem tesz mást, mint intrauterin életét folytatja. Ezt a szakaszt az élet első hónapjára helyezi. Jellemzőjének tartja, hogy a csecsemőt egy „autisztikus burok” veszi körül, mely ingergátként működik a külvilággal szemben. A csecsemő ebben a szakaszban hallucinátoros vágyteljesítést, teljes kielégültséget él meg. Mahler ezen fejlődési szintje Freud „primer nárcizmus” első szakaszának felel meg, melyben a külvilágról semmilyen reprezentációval nem rendelkezik.

Mahler elméletében a második hónaptól kezdődik a szükségletkielégítő tárgy homályos vázlata. Az anya katexise a szükséglet nyomása alatt jön létre, azaz a csecsemő elkezd érzékelni, hogy szükségleteit egy résztárgy alakítja ki. „A szükséglet lassan vággyá válik, később specifikus tárgykötélékké.” (Kulcsár, 1992. p.41.)

Ekkor még az anya-gyermek reláció nem különül el, ám megjelenik az ingerek jó és rossz, kellemes és kellemetlen elkülönítése. Gergely (1993) hívja fel a figyelmet arra, hogy

Mahler elméletében – Kleinnel szemben – nem tekinti... „az élmények e korai, affektív minőségek szerinti kategorizációját védekezéses hasítás eredményének, noha úgy gondolja, hogy az élmények e korai szerveződési módja adja a későbbi hasítási mechanizmus első, kvázi-ontogenetikus vázlatát.” (Gergely, 1975, 1993 p. 123.) Ebben az életszakaszban az élmények szervezésének egyetlen szervező elve az örömelv, s innen származik a benyomások jó és rossz dimenzió mentén történő besorolása.

Kleinnel ellentétben Mahler sokkal későbbre teszi az elhárító hasítás kialakulását. Megjelenése a szeparáció utolsó alfázisához kerül: az újra közeledéshez (két szakasza: 15-18, ill. 18-24 hónapos korig). Mahler elméletében ezt tekinthetjük a legkidolgozottabb résznek: abból indul ki, hogy míg az előző két alfázisban megtörténik a gyermek „pszichológiai megszületése”, ebben a fázisban válik stabillá az én autonómiája. Ennek mechanizmusa az anyával való viselkedés és a viszonyulás ambivalenciájának kialakulása. A gyermek vagy árnyékként követi, vagy elutasítja magától anyját. Ez tulajdonképpen nem más, mint a szeparációtól és az individualizációtól való félelem, ill. ezek megnyilvánulásai.

Ennek értelmében az anya kettős jelentéssel bír: tárgya a vágynak a szimbiózis visszaállítására, és tárgya az elnyeletést okozó személyre irányuló szorongásnak. A gyermek az anyát és a tárgyi világot a jó-rossz dimenzió mentén tagolja.

A következő részben megkísérlem felvázolni a bevezetőben már említett analóg „hasítási” helyzetet, mind a vér szerinti, mind a nevelőanya, és főként a gyermek szemszögéből vizsgálva. Azt fogom vizsgálni, hogy milyen párhuzamok jelennek meg a gyermekkori hasítás és a nevelt gyermekek anyaképének alakulása között.

KI KICSODA

A fentiekben vázolt elméleti bevezető után nem nehéz elképzelnünk, milyen nehézségeket okozhat egy gyermek életében, ha korai szakaszban elszakad anyjától. Az elszakadás mind az önmagáról, mind pedig a külvilágról alkotott kép kialakításában gátolja. Ennek következtében identitása, és a világában való tájékozódása sérül. A pszichoanalitikus elméletek értelmében természetesen egyáltalán nem lényegtelen szempont, hogy ez mikor következik be, ill. hogy az anya személyét mikor és milyen szerepben veszi át az „új anyuka”, azaz a gondozó. A személyiségfejlődés szempontjából különböző esélyekkel indul az, aki ilyenkor új házastárs, mint az, aki örökbefogadó szülő vagy nevelőszülő vagy egy gyermekotthon gondozójához kerül. Dolgozatomban azonban az el-válási trauma (tárgyvesztés) és a vér szerinti anyával való kapcsolat megőrzése, ill. meg nem őrzése releváns, így továbbiakban nem foglalkozom ezen lényeges különbséggel.

Az anya elvesztése után a gyermek erős gyászreakciót él meg. Ebben a krízishelyzetben jelenik meg az új gondozó, akit ekkor még joggal nem tekinthet anyának, de egy olyan menedéknek, amelyben mind egzisztenciális, mind pedig érzelmi biztonságra lel. A gyermek és gondozója közötti szeretetkapcsolat sokkal lassabban és nehezebben alakul ki, mint bármely anya-gyermek kapcsolat, annak ellenére, hogy a gyermek kapaszkodik a vele foglalkozó és szükségleteit kielégítő felnőttbe. Ennek leggyakoribb tünete, hogy az ilyen gyerekek fokozottan igénylik a testi kontaktust gondozójukkal, ugyanakkor az utcán sétálva bármely idegen kezét megfogva el is hagyják őt. Ennek oka az ösbizalom elvesztése, amely az anyával együtt távozott életükből. (Talán e jelenet viselkedésszintű gyakorisága is az elhagyást ismétli újra és újra.)

A folyamatos, rendszeres és szeretetteljes gondoskodás nyomán néhány év alatt kialakul egy új – az anya-gyermek kapcsolattal azonban nem azonos – szeretetkapcsolat a gyermek és nevelője között. A korábbi tárgyvesztés fájdalma csökken, a gyermek énjének lehetősége

nyílik libidóját és ezzel párhuzamosan agresszióját is egy új tárgy felé fordítani. Ez az időszak, amikor a gondozók megnyugodnak a gyermek ugrásszerű fejlődését látva. Ugyanígy a gyermek is megnyugszik az őt ért sikerélmények és ezek megerősítése miatt, és egyre biztosabbnak érzi magát mind a tágabb, mind pedig a szűkebb szociális környezetében. Kapcsolatuk alakulásában általában ezekben a pillanatokban jelenik meg a gondozó anyává való átalakulása, amelyet mindketten szorgalmazznak. A gyermek azért, mert vagy nem tudja, hogy nem a gondozó a vér szerinti anya, vagy abból a vágyból, hogy „mindenkinek van egy anyukája, nekem legyél te”. A helyzet mindkettőjüknek igen csábító: az új anyuka végre katartikus visszajelzéshez jut (immáron) gyermekétől, a gyermek pedig végleg elfojthatja korábbi traumáját, ill. levetheti a társadalmi stigmáit is (pl.: intézetisnek való csúfolás).

Ezen kérdéshez szorosan illeszkedik a társadalom által okozott retraumatizáció fogalma is: ezen gyermekek társadalmi megítélése sok előítélettel bír. A társadalom elutasítása megismétli a korábbi anyai elutasítást, nyomatékosítva azt. A közösségekbe való el- és befogadásuk (ez elsősorban az iskolára és a munkavállalási lehetőségekre vonatkozik) nemcsak számukra elutasító és előítéletes: egész családjukat érinti, s a nevelő éppúgy motivált ennek megszüntetésére – ami néhány esetben aktív, de általában passzív – a vér szerinti anya létezésének, motivációjának és érzelmeinek elutasításán keresztül történik. Mind az egyéni traumák, mind a társadalom okozta (re)traumatizáció arra készíti őket, hogy hallgassanak.

A hallgatásnak azonban ára van. A pszichoanalízis narratív megközelítése szerint az identitás életünk történetének újra és újra átszerkesztett elbeszélése. Erikson (1959, 1963) identitásfejlődés-elmélete nyolc szakaszra bontja az emberi fejlődést. Minden szakasznak megvannak a sajátos belső, ill. a szociális környezettel megvívandó külső konfliktusai, amelyek normális esetben nem megkerülhetőek. A fejlődés során a szociális és pszichikus minőségek egymásba fonódva haladnak, és az egyes szakaszok konfliktusainak megoldásával új szinten strukturálódnak. Erikson számára az identitás az egyes életszakaszoknak azt az újjászerveződését jelenti, amely összeköti a személy múltját a jelennel és a jövővel. Az elméletből következik, hogy a múltat a jövő fényében folyamatosan újraszervezzük, és szinte önként adódik az elbeszélés metaforája: az identitás nem más, mint egy újra és újra szerkesztett elbeszélés.

Ha ebben az értelemben közelítjük meg a gyermek és nevelője hallgatását, azt tapasztaljuk, hogy az elbeszélések építőelemei hiányoznak. A hiányos ismeret a múltról egy bizonytalan, koherenciával kevésbé rendelkező narratíva felépítését teszi lehetővé, ami nem más, mint szorongásokkal, ideálokkal teli, bizonytalan identitás.

„Ha azonban a medikális modellel ellentétben a tüneteket nem végeredménynek, hanem kiindulópontnak fogjuk fel, akkor lehetővé válik egy olyan narratív modell kidolgozása, melyben a „tünet”, az élettörténeti válság egy (olyan) dialógus keretei között történeté szerveződik...” (Ehmann, Erős, 1997, p. 98.)

Számos gyermekvédelmi tapasztalat mutatja meg ennek jelentőségét. A gyermek, aki nem ismeri vér szerinti szüleit, tüneteket produkál: nehezen kezelhető az iskolában, agresszív, neurotikus és pszichotikus viselkedést produkál.

Ennek példája egy rövid esettanulmány: Kriszti nyolc év után került vissza a TEGYESZ (GYIVI) Átmeneti Otthonába, mert nevelőszülei számukra – a szakemberek által borderline tüneteknek megfelelő – kezelhetetlen viselkedést tapasztaltak. A kislány érdemben képtelen volt a kommunikációra, azonban komoly nehézségeket okozott bármely személyről való leválása. A tapasztalatok azt mutatták, hogy nincs énképe, sem jövőképe, a múlttól, a vér szerinti anyáról pedig csak az az információ állt rendelkezésére, hogy elmebeteg. Akikkel

Kriszti beszélgetett, arról számoltak be, hogy találkozásuk után a kislány napokig keresi, követi őket. Kriszti természetesen nem akart gyermekotthonba kerülni, így intenzíven érdeklődött nevelőszülei iránt, és tanácsadóját arra kérte, keresse fel vér szerinti szüleit befogadása reményében.

A szakemberek (a pszichiáter, a pszichológus, az átmeneti otthon nevelője és a családgondozó) három megbeszélést tartottak a kislány további elhelyezéséről. Ezen megbeszélések alkalmával fogalmazódott meg, hogy Krisztinek azon vágyát is teljesíteni kell, hogy találkozzon a vér szerinti anyjával. Miután ez megtörtént, egy gyermekotthonba került, mert nevelőszülei nem merték vállalni további nevelését. A kislány intellektusa azóta ugrásszerűen emelkedett, viselkedése normalizálódott. Véleményem szerint ennek oka, hogy találkozott az anyjával, és konfrontálódott a szorongással és a realitással. Természetesen sokkal jobb megoldás lett volna, ha nevelőszüleihez kerülhet vissza, de ekkorra már a nevelőszülők teljesen lemondtak róla.

Ha a magieri megközelítésből vizsgáljuk a jelenséget, itt nem történt más, mint a vágy tárgyá válása. A kislány találkozott vágyai tárgyával (kialakult a másik én), s ennek nyomán feladta szorongásait, kialakított egy reális tárgyképet, melyet értékelni lehet, akiről mesélni lehet.

A vér szerinti kapcsolattartás hiánya még egy veszélyt rejt magában. Az előzőekben szó volt arról, hogy alakul ki a gyermek és gondozója között egy olyan szeretettelje, támogató kapcsolat, amelyben a gondozó fogalma akár az anya szerepét is átveheti. A kapcsolat fejlődését azonban, a prepubertás fejlődési szakasztól a gyermek számtalan, a gondozó által megmagyarázhatatlannak vélt viselkedési probléma nehezíti. A gyermek olyan tüneteket produkál (csavargás, lopás, hazudozás stb.) melyekkel a gondozó csak nagyon nehezen küzd meg. Ilyenkor a gyermekben saját nevelésének kudarcát látja, majd fokozatosan kialakít egy téves elhárító mechanizmust ez ellen. A gyermekben rejlő – a társadalom által, ill. saját maga által elfogadott – értékeket a nevelés hatásának tulajdonítja, míg a problémás viselkedés eredetét az „öröklődésnek”. Olyan tulajdonságokkal ruházza fel – a számára ismeretlen – vér szerinti anyát, amik megmagyarázzák a gyermek deviáns viselkedését.

Ez a folyamat a gyermek lelkiismeretét is könnyíti: nem ő a rossz, vér szerinti szülei azok, akiktől ezt „örökölte”. Ezzel párhuzamosan megerősödik a „rossz” anya fogalma is, és a gyermek saját deficitjeit, kudarcait kivetíti az ismeretlen anyára. A szorongás feloldása azonban nem ilyen egyszerű. Helyébe lép egy másik, az ismeretlentől való félelem: a „mit örökölt még” szorongás, mint ezt a fenti eset is jelezte.

Gyakran előfordul, hogy a gondozó a projekció ellenére sem tudja elfogadni, tolerálni a gyermek viselkedését. Ilyenkor a gyermek ismét „hasítani” kényszerül, de ezúttal a gondozó lesz a „rossz” anya, míg a vér szerinti az idealizált tárgy, aki őt biztosan sokkal inkább megértene. Ezekben az esetekben a gyermek gyakran megszökik otthonról, a nevelőjétől, és felkutatja a vér szerinti családját. A találkozás egyszerre heroikus és teljesen kiábrándító, előbb-utóbb azonban a gyermek hazatér, mert megismeri és elfogadja helyzetét és körülményeit.

A pszichoanalitikus elméletek értelmében ezek a mechanizmusok azért jöhetnek létre, mert a gyermekben nem alakult ki az anya fogalmának állandósága. Ilyen esetekben a gyermek csak az anyai szerepeket ismeri, de a tárgyállandóság kialakításához tapasztalatra van szüksége. Amennyiben ez kialakul, képessé válik a fogalmak és a szerepek elkülönítésére, s korai traumája feldolgozására ill. élettörténetébe való beépítésére. Ezen szituációkat természetesen nem tekinthetjük hasítások szövevényének, hisz az elhárító mechanizmusok a projekció fogalmát jelenítik meg. Ennek ellenére mégis kialakul a gyermekben az anya fogalmára vonatkozó kettős elképzelés, amely analóg a hasítás

mechanizmusával. Fenti érvelésem értelmében ez a helyzet csak úgy oldható fel, ha a történet mindhárom szereplője ismeri és elfogadja egymást.

Írta:

MIT LÁT A KAMERA? (SZUBJEKTÍV ÉLMÉNYEK EGY OBJEKTÍV MÓDSZERRŐL) ESETTANULMÁNY

I.

Racionális ember lévén nem hiszek a „csodamódszerekben”. Így volt ez a **családi videótréninggel** is, amikor 1999 novemberében a bevezető három napos kurzuson megismerkedtem a módszerrel. Az ezt követő hónapokban azonban lelkesen vettem magam bele a videókamerával való kísérletezésbe. Munkám során egyre inkább megbizonyosodtam a technika hatékonyságáról, családközpontúságáról, elemi erejéről.

Rövid esettanulmányomban az eddigi tanulmányidőszak során felmerülő **kérdéseimet, kétségeimet** írom le. Fő szempontom, hogy milyen távlatokat nyit meg a kamerával való munka, és melyek a korlátai; melyek voltak azok a pontok, amelyeken keresztül a videózást, az újfajta látásmódot megtanultam. Mindezeket **első videótréninges esetemen** végigvezetve szeretném bemutatni.

II.

G. Tibivel, a vékony testalkatú, barna hajú-szemű, mosolygós, bájos kisfiúval **Családsegítő Szolgálatunk pszichológusánál** találkoztam. A négy és fél éves gyermeket anyukája magatartászavarokkal hozta pszichés tanácsadásra, ahol kiderült, hogy hiperaktív. Úgy éreztem, hogy adottak azok az elsődleges **feltételek**, amelyek hiánya – tanulmányaim szerint – megghiúsíthatja a videótréninges munkát. Anya és fia anyagilag és érzelmiileg kiegyensúlyozott, rendezett életet élt kétszemélyes családjukban. Összetartozásuk rendkívül szorosnak tűnt, annak pozitív és negatív velejáróival egyaránt. Tibi magatartási problémái, az anya jelzése, miszerint nehezen boldogul a kisfiú nevelésével – a családi videótréning iskolapéldájának látszott, amely számomra is megfelelt a módszer gyakorlásához.

A pszichológus szakemberrel való egyeztetés után (hiszen elengedhetetlen a különböző segítő funkciók együttműködése) az anyukának, **Évának** ajánlottam az általam tanult új módszert, a családi videótréninget. Elmagyaráztam, hogy a **módszer lényege a kommunikáció elemzése**, ezen keresztül alakíthatja a gyermek magatartását. Éva örömmel fogadta javaslatomat, hiszen minden eszközt igénybe vett a gyerek fejlesztésére. **Megegyezést, szerződést** kötöttünk. Megbeszéltük az első időpontot, amikor kimehetek hozzájuk felvételt készíteni.

A pszichológiai tanácsadásra várva sokszor találkoztunk, korábban beszélgettünk már, ismertem történetüket, gondjaikat. Vajon ez a kapcsolat nem jelent elfogultságot? Úgy látom, inkább könnyítette a munkát, hiszen nagyobb bizalommal engedtek belépni otthonukba, belelátni életükbe, beavatkozni gondjaikba.

Az első felvétel alkalmával egy tíz-tizenöt perces játéksituációt vettem fel. Meleg, „idilli” hangulat bontakozott ki előttem. A felvételt követő **elemzés, mikroanalízis** során a **kommunikációs alapelemeknek** csaknem mindegyike látható volt a filmen:

Az anya **ráhangelődött** a gyerekekre. **Figyelmét** már a testhelyzet is kifejezte: egymás mellett ülve a földön önfeledten játszottak.

Tibi (kora és hiperaktivitása okán) rengeteget **kezdemenyezett**, beszélt, játékokat hozott. Éva ezeket sorra **fogadta**.

Sok volt a **megnevezés**, az anya megnevezte a játékszereket, a tevékenységeket, a Tibi által kifejezett érzéseket, szándékokat.

Jó volt kommunikációjuk **egyensúlya**, anya és fia **váltották egymást**, kialakították a „**kört**”.

Éva sokszor **megerősítette, dicsérte** Tibit a játékban. Igenlése mind verbálisan, mind nonverbálisan megnyilvánult.

Számos összenézés, **szemkontaktus**, bizalmas **érintés** jellemezte játékukat.

Az anyuka átvette a gyerek tevékenységének **sebességét**, beszéd- és cselekvési **tempója** valóban egy kisgyermekhez alkalmazkodott.

Az első felvétel megtekintéséig azonban sajnos elég sok idő (több mint egy hónap) telt el a karácsonyi ünnepek közbejötté miatt. Pedig az ideális az lenne, ha a család és a videótréner hetente találkoznának felvétel készítése és visszánézése céljából váltakozva. (A kezdő videótréner munkáját az is lassítja, hogy filmjeit kb. másfél-két évig havonta egy alkalommal, szupervízió mellett dolgozhatja csak fel. Ebben a tempóban a videótréning nem érheti el eredeti célját, hogy intenzív és rövid idejű legyen...)

Végül a **visszajelzésre** Családsegítő Szolgálatunknál került sor, mivel a családnak nincs videója (bár a kívánatos az, hogy a visszánézés is a család otthonában történjen). További „zavaró tényező” volt a gyerek jelenléte, aki miatt Éva nem tudott eléggé a filmre koncentrálni. Azért sikerült lebonyolítani a film visszánézését és az azt követő beszélgetést.

Céлом az első felvétellel a **helyzet felmérése** mellett elsősorban az anya **megerősítése**, biztatása volt. A feltárt pozitív kommunikációs elemeket elmagyaráztam és pontról pontra megmutattam Évának, így mint meglévő **erőforrásokat** használtam kommunikációs készségeik javítására.

Tapasztalt szupervízoromnak azonban a sok-sok pozitívum mellett már az első filmen feltűnt a **negatív minta**: Éva nem irányítja megfelelően Tibit. **Beavatkozási tervem** tehát erre irányult: a későbbiekben a vezetés képességét kell erősíteni Éva nevelésében.

Mindezek mellett a szupervíziókon tapasztalt videótrénepektől hasznos tanácsokat kaptam a visszánézések **szervezésére** is. Pl. amellet, hogy korigálom az anya viselkedését, aktivizáljam is őt; ellenőrizzem, hogy megértette-e mondandómat; tegyek fel neki gyakran kérdéseket a filmen látottakkal kapcsolatban; tűzzünk ki közösen célt a végén stb.

Szóba jött az is, hogy **hogyan kell viselkednem videótrénerként**. Hiszen Tibi, aki örökmozgó, barátságos gyerek, és amúgy is ismert már a Családsegítő Szolgálatól, rendszeresen odaszaladt, szólt hozzám filmezés közben. Hogyan reagáljak ezekre, hogy kezdeményezéseit ne hagyjam válasz nélkül, de közben az ő szokásos élethelyzetükbe se avatkozzak be? Ilyen és ehhez hasonló kérdések foglalkoztattak az első felvételeket követően.

Ezután egy olyan esemény történt, amely **dilemmát** okozott számomra; úgy éreztem, hogy abba kell hagynom a videózást a G. családban. A bevezető kurzuson holland oktatónk **öt blokkot** jelölt meg, amelyet a családban át kell tekinteni: **1.** az alapkommunikáció mellett **2.** a család mindennapi életvezetése **3.** a gyermek fejlődése **4.** a szülők kapcsolata és **5.** a szociális környezetben való működésük, kapcsolataik. Amennyiben ezek közül valamelyik rosszul működik, elsőként ennek javítására kell figyelmet fordítani. Hiszen e problémák megléte elvonja a család figyelmét a kommunikációs elvek alkalmazásáról, a videótréning ez esetben **nem működik hatékonyan**. Amikor a módszert javasoltam az anyának, a család körülményei kiegyensúlyozottak voltak. Éva egyedül, szülei segítségével nevelte ugyan gyermekét, de meleg, rendezett családi életnek lehettem tanúja.

Hamarosan azonban olyan bírói végzés született, ami szerint az apa, aki évekkal ezelőtt elhagyta élettársát és gyermekét, kéthetente néhány órára találkozhat Tibivel. Ezek a

láthatások a **Gyermekjóléti Szolgálat kapcsolatügyelete** keretében valósultak meg. Ez még nem lenne kizáró tényező a videótréninghez, sőt az apa és gyermeke kommunikációja új terepet jelenthetett volna kamerám számára. Csakhogy a láthatások nem zajlottak sikeresen. Hogy miért? A találkozásokat állandó vita, veszekedés, a múlt felhánytorgatása kísérte a szülők részéről. Éva szemmel láthatóan feszült idegállapotba került, a kisfiút is felzaklatta, hogy újra találkozik csaknem két éve nem látott édesapjával. Ilyen körülmények között **kontraindikálnak**, ellenjavalltnak éreztem a filmezést. Ráadásul én is tanúja voltam az eseményeknek, hiszen mint alkalmanként sorra kerülő „segítő”, jelen voltam néhány szombati láthatáson. (Ez nem igazán jó megoldás, de a szakemberhiány rákényszerítette intézményünket.)

A felmerülő nehézségek miatt a kapcsolatügyi koordinátor szervezésével a kapcsolatügyi ügyeltesek **team-ülést** tartottak. Az **esetmegbeszélésből** videótréneri munkámat az érintette, hogy fontosnak tartottuk mindannyiunk szerepének tisztázását. A **szerepzavar** kérdése valóban foglalkoztatott, szupervízorom tanácsát is kértem. Szerencsére sikerült Évával tisztázni, mikor milyen szerepemben vagyok jelen, mikor mit tehetek. Sőt az esetmegbeszélés során új tartalommal sikerült megtölteni az Évával és Tibivel való munkámat. Terveink röviden: Évát a családi videótréninggel kell megerősítenem anyai szerepében, emellett az apa terápiás kezelésben részesülne. Így talán enyhülnek konfliktusaik. A problémák megoldása után a kapcsolatügyi láthatások valóban kezdtek simábban menni a G. családban, így a videótréninget is sikerült újratekintnem.

Az ezt követő két felvételen az **irányítás** kérdése került tehát elő. Hogyan is vezeti az anya a hiperaktív kisfiút? Tudjuk, hogy a vezetés optimális szintjének megtalálása egy átlagos gyermek esetében is nehéz. Egy hiperaktív gyereknél pedig különösen fontos, hogy a szülő se túl sok, se túl kevés kontrollt ne gyakoroljon fölötte.

2. A második filmen Tibi evett. Ez nála különösen problémás helyzet; nehezen evő, nem jó étvágyú gyerek. Szándékosan választottam ezt a kiélezett szituációt, amikor a mama viselkedésére, vezető funkciójában való megfelelésére fény derülhet; kértem, hogy egy ilyen helyzetet vehessen filmre. Sejtésem beigazolódtott, ismét az irányítás hiánya volt látható a filmen: Éva keservesen, hosszasan diktált bele a kisfiúba néhány kanál levest.

Emellett szupervízorom más pontokra is rávilágított. Elsősorban az **autonómia** kérdésére. Tibi négy és fél évesen ehetne egyedül. Jó dolog, ha a fontos szabályok betartása mellett olyan apró kérdésekben hogy pl. mikor, mit eszik – **önállóan dönthet** egy gyerek. Így alakulhat ki felelősségérzete, döntési képessége stb.

3. A következő, harmadik film egy előre el nem tervezett helyzetet örökít meg. Érkezésemkor Tibi délutáni álmát aludta, hamarosan fölébredt, és spontán tevékenységüket vettem filmre. Itt maximálisan látható volt, hogy a kommunikációt Tibi, és nem anyukája uralja. „Bemutatta” a **hiperaktivitás** szinte minden **tünetét**: rohángált, kiabált, hamar elunta a tevékenységeket, ekkor új és új játékokba kezdett, akaratoskodott stb.

A felvételen látható volt, hogy mennyire fontos egy-egy helyzet körülményeinek megteremtése. A szülőnek mindig **strukturálnia kell a helyzetet**, legyen mindig terve a tevékenységekről, és azt mondja is el a gyereknek (megnevezés). Éváéknál, ahogy a legtöbb mai családban, folyamatosan szól a televízió. Csakhogy ez nehezíti Tibi amúgy is problémás figyelemkoncentrációját. Egyszerre csak egy dolgot kellene csinálni, pl. enni, játszani stb.

Mindkét film után tehát az irányítás fontosságát emeltem ki Évának a visszanezésekkel. (Amellett, hogy a gyerek ügyességét, kettejük szép, szoros kapcsolatát továbbra is dicsértem.) Kiemeltem és megmutattam a fent említett pontokat, „**házi feladatként**” adtam fel Tibi vezetésének gyakorlását.

Az eddigi három felvétel után egy hosszabb **elemző-értékelő beszélgetésre** kerítettem sort Évával. Ez időnként (négy-öt alkalom után) mindenképpen javallott, a célokat, a haladást, a család igényeit megbeszélni. Ez alkalommal úgy éreztem, elsősorban Éva **motivációiról** kell beszélni. Akarja-e folytatni a családi videótréninget? Lát-e változást? Elfogadja-e a javaslataimat? Úgy éreztem, nem elég motivált a változtatás irányába. Talán azzal, hogy nem ő kérte a segítséget, hanem én ajánlottam a családi videótréninget, vagyis kívülről jött az igény, sérült az **önkéntesség** elve, és ezért nem elég elkötelezett...

Fontos volt újra elismételni a módszer lényegét. Tapasztalatom, hogy a szülők sokszor nehezen értik meg, mire is szolgál a családi videótréning: nem „amatőr filmfelvételek”, emlékek készítése a családról, hanem egyfajta terápiás forma, ahol az ő munkájukra van szükség. A családi problémákat a videótréner nem oldhatja meg, hanem csak eszközt adhat a szülő kezébe ezek enyhítésére. Nem helyette, csak vele együtt dolgozhat a szülő-gyermek kommunikáció javításán. Szerencsére azonban az Évával való beszélgetés megnyugtatót, tisztáztuk közös céljainkat, tennivalóinkat.

4. A negyedik, legutóbbi filmen már lemérhető némi **változás**. Három olyan pontot találtam, ahol Éva határozottan vezeti Tibi tevékenységét, pl. kedvesen, de határozottan megkéri, hogy tegyen helyére egy tárgyat. Kicsi, apró pontok ezek, de arra mégis elegendők, hogy Éva lássa a **fejlődést**, és ez hajtsa a további változás irányába.

A családi videótréninget a G. családban átmenetileg le kell zárnom a nyári szünidő közbejötté miatt. Amennyiben a két hónapi kihagyás után tovább folytatjuk, azt hiszem, két téren lehet tovább dolgoznom, hogy az elért eredményeket **kiterjesszük a tágabb környezetre**:

- **a család többi tagját**: a nagyszülőket és Éva barátját bevonni a munkába;

Tibit az **óvodában** is lefilmezni, hiszen fontos lehet megnézni, hogyan viselkedik közösségben. Ez az ő életében egyébként is problémás terep, mivel gyakori betegeskedése miatt ritkán, rendszertelenül jár oviba. (A **videós interakciós tanácsadás** nemcsak családban, hanem **gyermeknevelési intézményekben**: bölcsődékben, óvodákban, iskolákban, nevelőotthonokban is alkalmazható.)

Mindez csak az én elképzelésem a jövőre nézve. Természetesen a család **igényén** múlik, hogy hogyan folytatódik a közös munka. Amennyiben ők elégedettek az eredménnyel, a tréninget befejezzük és csak néhány hónap múlva, **utánkövetés** céljából találkozunk. Ha azonban új problémákat jeleznek, ezekre reagálva kell a továbbiakat alakítanom.

III.

Remélem, hogy az eddig eltelt hónapok során sikerült az anya bizonytalanságát eloszlatnom, a gyermeknevelés fölötti kompetenciaérzését növelnem. Igyekeztem megerősíteni abban a hitében, hogy képes saját erejéből megoldani a problémákat.

És mit tanultam én ebből az esetből?

Természetesen elsősorban a **videótechnika** használatát és a családi videótréning módszerének a lényegét.

Számos dolgot tudtam meg a **hiperaktivitásról** és annak kezeléséről. Ez különösen azért fontos, mert Családsegítő Szolgálatunknál nem mindennap felmerülő probléma ez a magatartászavar, sokkal inkább a speciálisan gyermekekkel foglalkozó ellátó szervek (nevelési tanácsadók, iskolák-óvodák stb.) területéhez tartozik.

A módszer újfajta **látásmódot** adott. Egyfelől **pozitív** szemléletet alakított ki bennem, hiszen a videótréningben elengedhetetlen a pozitívumok észlelése és visszajelzése. Másrészt az **objektivitás** is fontos. A kamera meglátja azt, ami fölött az emberi szem elsiklik. Láttatja, kézzelfoghatóvá és megérthetővé teszi a történéseket.

Mindezeken túl megismertem a család, a szeretet erejét, a megértés és elfogadás fontosságát, a másokra való odafigyelés örömét. Saját magamra nézve is következtetéseket vonhattam le, hogy milyen fontos a kifejező, odafigyelő, erőszakmentes kommunikáció!

Írta: Kovács Eszter

„Ő-SZIN-TE” HA EGY SZOBRÁSZ A TANÁRUNK

Fiatalok százai tapasztalhatják meg, hogy milyen egy rajzóra akkor, ha azt egy művészember vezényli le. Lelkes Márk budapesti szobrászművész (művészi diplomás rajz- és vizuális nevelés tanár) létrehozott egy szín- és kombinációs készségeket fejlesztő játékot, amelyet a vizuális nevelésben szeretne meghonosítani. Annak érdekében, hogy az általános és középiskolás fiatalok első kézből kapják az információkat, instrukciókat és ötleteket, az ötletgazda minden megye 1-1 iskolájába ellátogat, és ott próbatanítást vállal.

A BIZÁNC névre hallgató játék apró méretű, pácolt és viaszkezelt fakockákból áll, kizárólag környezetbarát anyagok felhasználásával készült. A bizánci és római mozaikrakó mesterek technikáját eleveníti fel. Célja, hogy a hét szín és azok számtalan árnyalatai segítségével az alkotó képet hozzon létre. A játék fontos szerepet tölthet be egy gyermek személyiségfejlődésében, kombinációs készségének, kreativitásának és színjátékának fejlesztésében. Számos felmérésből és a mindennapok tapasztalataiból ismerjük a vizuális kompetencia siralmas helyzetét Magyarországon. A közoktatás keretein belül olyan új utakat és lehetőségeket keresünk, amelyekkel változtatni lehet a vizuális kultúra jelenlegi állapotán. Amikor rajz-, vizuális fejlesztésről beszélünk, az elemi érzésekből, színekből és formákból kiinduló élményközpontú fejlesztésre gondolunk- általános iskolától a kamaszkorig.

A fővárosi Benedek Elek Óvodában és Általános Iskolában tett látogatás adta az ötletet, hogy a játékot az ország más intézményeiben is bemutassák. Csécsi Barnabástól, a speciális tantervű, bemenet-szabályozott iskola igazgatójától megtudhattuk, hogy a játékot a fejlesztő pedagógusok minden olyan gyermeknél használják, akiknél részképesség fejlesztés, kognitív készségfejlesztés, grafomotoros készség és finommotorika fejlesztés szükséges. A szaktanárok a fejlesztő foglalkozásokon kívül, a játékot a tanítási órákon – művészetek és technika -valamint tanórán kívüli tevékenység alkalmával (egyéni szabadidős elfoglaltság, napközi...) is használják.

A Vas Megyei Pedagógiai Intézet szervezésében, december közepén Lelkes Márk Szombathelyre látogatott. A Barátság úti óvodában első alkalommal próbálta ki a kockák alkalmazását óvodai korosztálynál. A rendhagyó foglalkozásnak nagy sikere volt a nagycsoportos gyerekek és óvónők körében egyaránt. Délután a Dési Hubert István Általános Iskolában folytatódott a bemutatóórák sora. Mivel a játék nem szokványos ábrázolás-technikai eszközök felhasználásával serkentette a tanulókat és felkészítőiket, ezáltal elősegítette az élményközpontú vizuális fejlesztést. A fakockákkal történő kreatív időtöltés folyamán többet fejlődhet a diákok kombinációs készsége, szín- és formálátása, mint a hagyományos, 45 perces tanórai keretek között, tehát egyaránt élményhez juthatnak a („...semiből világokat”) jó képességűek és azok, akik bizonyos vizuális hátrányokkal küzdenek. Ezért segíti a Vas Megyei Pedagógiai Intézet az alkotók és a Pheidias Bt. által meghirdetett pályázatot. – tudtuk meg dr. Szabó Lászlótól, a Vas Megyei Pedagógiai Intézet igazgatójától. A pályázaton (legfeljebb három, egyenként maximum 70x50 cm-es pályamunkával) részt vehet minden általános- és középiskolai tanuló. Pályázati kiírás minden megyei pedagógiai intézetben megtalálható. (Beküldései határidő: 2001. január 22.) A beérkezett munkákat öttagú szakmai zsűri bírálja el. Korsopontonként első, második, harmadik helyet hirdetnek, de a helyezések a pályázatot meghirdető szervek jóváhagyásával

megoszthatók és többszörözhetők. A nyertes alkotásokból februárban kiállítást szerveznek a Csodák Palotájában.

Írta: Darvas Ágnes

SZERINTEM: CSALÁDSEGÍTÉS ÉS GYERMEKJÓLÉT

László Judit cikkének a gyermekjóléti szolgálatokra vonatkozó része csupán vitára készítetne, a családsegítő szolgálatokról írtak azonban felháborítanak és elszomorítanak. Felháborítanak, mert néhány mondattal, szakmai indokok nélkül szüntet meg, ír le egy meghatározó szociális intézményt, a családsegítő szolgálatot, és elszomorítanak, mert mindezt egy szakember, egy társintézmény munkatársa teszi.

Alapvető kérdés, hogy miért gondolja a szerző úgy, hogy családsegítő szolgálatokra nincs szükség. Úgy látja talán, hogy ma már mindenki jólétben él, nincs szegénység, munkanélküliség, mindenki gond nélkül tudja biztosítani megélhetése alapvető szükségleteit, nincsenek családi vagy egyéni problémák, amelyekben szakmai támogatást igényelnének az emberek? Vagy úgy látja, hogy bár ezek változatlanul léteznek, a családsegítő szolgálat nem tud hatékony segítséget biztosítani.

A cikk további része az utóbbi választ valószínűsíti, hiszen a szerző a gyermekjóléti munka eszközhiányos helyzetén is oly módon kíván segíteni, hogy szabadidős központtá alakítja a szolgálatokat. Ez a megoldás a gyermekek helyzetének ismeretében – a gyermekszegénység alakulása, a gyermekbántalmazás hallgatólagos eltűrése, a családjukból kiemelt gyermekek nevelésének helyzete, az iskolai lemorzsolódások, az iskolai problémák magántanulói státussal való „kezelésének” terjedése stb. – szakmailag mindenképpen vitatható.

A családsegítő szolgálatok tevékenysége, feladatköre is lényegesen megváltozott az elmúlt másfél évtized alatt, hiszen változott a körülöttük lévő világ is, és szerencsére számos új szociális szolgáltatás kezdte meg működését, köztük a gyermekjóléti szolgálatok is. Több kérdés, mint például a segélyezés általános alapelvei, a hatósági jellegű tevékenységek megjelenése a szolgáltatás keretében, a munkanélküli ellátások módosításának következményei, jelentős szakmai vitákhoz is vezettek. Ebbe a sorba tartozik a gyermekjóléti szolgáltatások kialakulásakor kibontakozó „együtt vagy külön” szakmai párbeszéd is, melyben László Judit megállapításával ellentétben nem csupán „az elméleti szakemberek elemző, de gyakorlatban kevésbé vagy egyáltalán nem alkalmazható eszmefuttatásra” került sor, hanem gyakorló szakemberek ütköztették véleményüket (lásd a Háló 1997-es, 1998-as számait).

Mindenesetre tény, hogy az 1999-ben működő 558 családsegítő szolgálat közül 533 gyermekjóléti szolgáltatást is végzett, az 1601 gyermekjóléti szolgálatból pedig 359 működött önálló, más szervezethez nem kapcsolódó intézményként (Tájékoztató a család-, gyermek- és ifjúságvédelemről – 1999, SZCSM 2000). Úgy gondolom, hogy ez a vita így ma aktuálisabb mint volt, hiszen ma már tényleges szakmai tapasztalatok alapján fogalmazhatóak újra a pro és kontra érvek az „együtt vagy külön” kérdéséről.

László Judit cikke alapján azonban óhatatlanul az fogalmazódik meg az olvasóban, hogy itt nem szakmai kérdésekről, hanem a társintézmények érdekellentéteinek megnyilvánulásáról van szó. Mintha a gyermekjóléti szolgálatok léte csupán a családsegítő szolgálatok ellenében lenne megvalósítható. Úgy gondolom, hogy ehelyett sokkal inkább az együttműködés lehetséges formáin és azok fejlesztésén, valamint az adott feltételeket megkérdőjelező, radikálisabb szociális munka lehetőségein kellene gondolkodni, és nem kellene leírni egy, az emberek szükségleteit megjelenítő és a szociális szakma identitását is

meghatározó intézményt. És közben azt sem kellene elfelejteni, hogy mindkét intézmény alapvető célja az emberek (0-tól 120 évig) jólétének és jóllétének segítése és növelése.